

Sportland Nederland, ambities en prestaties

Meerjarenonderzoeksprogramma W.J.H. Mulier Instituut 2011-2014

**Prof. dr Paul Verweel (bestuursvoorzitter)
Dr Koen Breedveld (directeur)**

30 augustus 2010 ef

*W.J.H. Mulier Instituut
Centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek*

*Postbus 188
5201 AD 's-Hertogenbosch*

*t 073-6126401
f 073-6126413
e info@mulierinstituut.nl
i www.mulierinstituut.nl*

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1. Inleiding	7
1.1 WJH Mulier Instituut	7
1.2 Doelstelling en werkwijze	8
1.3 Ontwikkeling sportbeleid	9
1.4 Ontwikkeling sportonderzoek	10
2. MJOP II: Passie, praktijk en profijt	15
2.1 Volgen	16
2.2 Verspreiden	17
2.3 Begrijpen	18
2.4 Proefschriften en leerstoelen	19
2.5 Lessons learned	19
3. MJOP III: Sportland Nederland, ambities en prestaties	23
3.1 Programma op hoofdlijnen	24
3.2 Begrijpen: zeven onderzoekslijnen	25
3.3 Output	30
3.4 Governance	30
3.5 Ambities kennisagenda en sectorplan	31
3.6 Tot slot	33
Bijlage I: Nadere uitwerking activiteiten MJOP III	34
B1.1 Volgen	34
B1.2 Verspreiden	36
B1.3 Sportdeelname en actieve leefstijl: theoretische en empirische verdieping	37
B1.4 Het accommoderen van ruimte voor sport	44
B1.5 Sport lokaal. De veranderende organisatie van sport op lokaal niveau	49
B1.6 Governance-vraagstukken in de sport: beleidsambities en implementatieproblemen	54
B1.7 De maatschappelijke betekenis van sport: kritiek en verkenningen	59
B1.8 ‘Topsportloopbanen: van start tot ster’	65
B1.9 Sporteconomie	70
Bijlage II: Publicatielijst	74

Samenvatting

Sportland Nederland, ambities en prestaties is het derde meerjarenonderzoeksprogramma van het WJH Mulier Instituut en het vijfde in een reeks van sociaal-wetenschappelijke onderzoeksprogramma's. Deze programma's dragen in belangrijke mate bij aan de omvang en status van het sportonderzoek aan de gelieerde universiteiten.

Het programma bouwt voort op de ervaringen opgedaan tijdens het vorige programma en op de uitkomsten uit de *Kennisagenda Sport 2011-2016*. Het instituut herkent zich in de conclusies uit dat laatste rapport en ziet in die conclusies een aansporing om verder te blijven werken aan de coördinatie en de kwaliteit van het sociaal-wetenschappelijke sportonderzoek.

Het nieuwe programma ontleent zijn inspiratie en structuur aan het Olympisch Plan, zonder daarbij zijn kritisch oog ten aanzien van de argumentatie ten behoeve van dit plan en de premissen die eraan ten grondslag liggen, te verliezen. Het wetenschappelijk onderzoeksprogramma van het MI geldt als een bijzondere combinatie van fundamenteel en toegepast onderzoek. Het is fundamenteel, in de zin dat het fundamenteel-wetenschappelijke vragen stelt en streeft naar kennisaccumulatie en theorievorming. Maar die theorieontwikkeling wordt toegepast op een reëel bestaand object van onderzoek – de sport.

Het programma kent een looptijd van vier jaar. Het programma volgt de ingezette lijn van het sportbeleid en doet recht aan de ontwikkeling die daarin wordt doorgemaakt. Het programma is daarbij voldoende 'open' geformuleerd om te zijner tijd in te kunnen spelen op de mogelijkheden die voortkomen uit het 'Sectorplan sportonderwijs- en onderzoek'.

Uit het vorige programma is de indeling 'Volgen, Begrijpen en Verspreiden' overgenomen. 'Volgen' staat daarin voor het monitoren van ontwikkelingen in de sport; 'begrijpen' voor verdiepende studies om een verhaal te hebben bij die geschetste ontwikkelingen; en 'verspreiden' om die ontwikkelingen en dat verhaal zo goed mogelijk voor het voetlicht te brengen van zoveel mogelijk mensen. Het onderzoek in het kader van het 'begrijpen' is gestructureerd rond zeven herkenbare en op zichzelf staande thematieken: sportdeelname en actieve leefstijl; sportaccommodaties; sport lokaal (over de veranderende organisatie van sport op lokaal niveau); governance vraagstukken in de sport; maatschappelijke betekenis van sport; topsportloopbanen; sporteconomie. Voor de vormgeving van het onderzoek werkt het Mulier Instituut samen met verschillende onderzoekers, onder andere vanuit het HBO, en met uiteenlopende beleidsorganisaties uit de sport.

Met dit onderzoeksprogramma levert het Mulier Instituut een belangrijke bijdrage aan de verdere ontwikkeling van het sociaal-wetenschappelijke sportonderzoek. Via de uitvoering van het programma komt een kader (theoretisch, methodisch, feitelijk) tot wasdom waarbinnen meer ad hoc en toepassingsgerichte vragen zinvol kunnen worden beantwoord.

1. Inleiding

1.1 WJH Mulier Instituut

In 2002 richtten onderzoekers van de universiteiten van Utrecht, Amsterdam en Tilburg en van onderzoeksbureau Diopter Janssens en Van Bottenburg BV, met steun van het ministerie van VWS, het WJH Mulier Instituut – Centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek op.

Alvorens nader in te gaan op de doelstellingen van het instituut staan we kort stil bij de benaming.

1. Het begrip *centrum* duidt erop dat het Mulier Instituut (MI) het kristallisatiepunt is van de samenwerking van de participerende universiteiten en dit ook beoogt te zijn voor andere initiatieven ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek. Die centrum-functie is, met de ontwikkelingen in sportbeleid en -onderzoek, door de tijd allengs belangrijker geworden.
2. Ten tweede is het instituut een *onderzoekscentrum* en geen kenniscentrum of kennisinstituut met primair een doorverwijs- of makelaarsfunctie. Het Mulier Instituut is een gespecialiseerde onderzoeksorganisatie die kennis produceert en daarnaast ook een taak heeft in het verspreiden daarvan.
3. Ten derde is het Mulier Instituut een centrum voor *sociaal-wetenschappelijk* onderzoek, dit in onderscheid van het onderzoek gericht op prestatiebevordering (zoals dat in de bewegingswetenschappelijke traditie past) en op de gezondheidsbevordering an sich (vanuit een medische benadering¹). Het gaat om de mens- en maatschappijwetenschappen die ook wel als gamma-wetenschappen worden aangeduid. Traditioneel liggen voor het MI zwaartepunten bij de sociologische, culturele antropologische, pedagogische, bestuurswetenschappelijke en historische benadering. Later zijn daar economische en filosofische perspectieven aan toegevoegd. Te verwachten valt dat ook sociaal-geografische en sociaal-psychologische benaderingen (marketing) zich de aankomende tijd sterker zullen ontwikkelen.
4. Ten vierde legt het Mulier Instituut zich toe op *sportonderzoek*. Het onderzoek van het instituut richt zich op de mensen die bij de sport in al zijn verschijningsvormen zijn betrokken (als beoefenaar, volger, kijker, toeschouwer, vrijwilliger, werknemer, bestuurder, sponsor, ondernemer, medisch adviseur of anderszins) en op de hieruit voortvloeiende betekenissen en problemen. Daartoe kan ook de begrenzing van het veld zelf worden gerekend. Als sociale categorie is de definitie van sport inzet van strijd en voorwerp van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Het Mulier Instituut is geïnteresseerd in het gehele spectrum aan activiteiten dat zich als sport aandient, inclusief het ‘recreatieve bewegen’, actieve leefstijlen en de lichamelijke opvoeding. Het ziet het als een taak om genoemde activiteiten te bezien in relatie tot de vrijetijdsbesteding in zijn totaliteit, alsmede tot een enger sportbegrip dat onderlinge wedijver en prestatieverbetering tot de

¹ Met de sociale geneeskunde en de epidemiologie als verbindende elementen richting de sociale wetenschappen.

wezenskenmerken van de sport rekent. Het kijkt daarbij zowel naar de organisaties die aan die ‘formele’ definitie van sport hun bestaan ontleen (sportbonden, sportverenigingen), als naar andersoortig sportaanbod (publiek, semi-publiek en privaat sportaanbod, bewegingsonderwijs en naschools sportaanbod, informele verbanden).

1.2 Doelstelling en werkwijze

Het Mulier Instituut heeft – statutair – ten doel:

1. het verrichten van fundamenteel en toegepast sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek;
2. de bevordering van de coördinatie en kwaliteit van het fundamenteel en toegepast sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek;
3. het bijdragen aan de opbouw, synthese en overdracht aan wetenschappers en beleidsmakers van sociaal-wetenschappelijke kennis op sportgebied;
4. de bevordering van de instelling van bijzondere leerstoelen op dit werkgebied;
5. het ondersteunen van universiteiten bij de opleiding van onderzoekers op dit werkgebied.

Voor de uitvoering van die doelstelling werken onderzoekers van genoemde instellingen, sinds 2005 aangevuld met onderzoekers van de universiteit Groningen, samen met een netwerk van onderzoeksorganisaties en sportonderzoekers (waaronder diverse lectoren) in den lande. Een Raad van Toezicht, bestaande uit vertegenwoordigers van belangrijke organisaties uit het veld² onder leiding van een onafhankelijk voorzitter, houdt toezicht op het reilen en zeilen van het instituut. Een klankbordgroep, bestaande uit twee vertegenwoordigers vanuit de wetenschap en twee vertegenwoordigers uit het beleid³, heeft de afgelopen jaren inhoudelijk geadviseerd over het lopende wetenschappelijke onderzoek.

Voor het realiseren van de vierde doelstelling (het bevorderen van het instellen van leerstoelen) participeerde het instituut sinds oktober 2006, samen met NOC*NSF en de KVLO, in de Stichting BSWS (Bevordering Sociaal-Wetenschappelijk Sportonderzoek). Begin 2010 heeft deze stichting haar werkzaamheden overgedragen aan het Mulier Instituut.

De uitvoering van een meerjarig onderzoeksprogramma (MJOP) maakt een belangrijk deel uit van de werkzaamheden van het instituut. Eerdere programma's liepen van 2002 tot en met 2006 en van 2007 tot en met 2010 (zie hoofdstuk twee). De financiering vanuit het MJOP leidt ertoe dat de betrokken universiteiten ook zelf via de eerste geldstroom blijven investeren in sportonderzoek. Het draagt bij aan de omvang en status van het sportonderzoek aan de betreffende universiteiten, en vergroot de kans om – op termijn – ook middelen uit de tweede geldstroom voor dit type onderzoek te kunnen genereren.

² Thans: NOC*NSF, NISB, VSG en KVLO. Met VWS vindt via bilaterale gesprekken afstemming plaats van activiteiten. Paul Rosenmöller is onafhankelijk voorzitter van de Raad van Toezicht.

³ Maarten Koorneef (VWS), Nicolette van Velhoven (NOC*NSF), Jan-Willem Duyvendak (UvA). Arie de Ruyter (UVT) had zitting in de klankbordgroep in 2009. Na zijn emeritaat in 2010 is zijn positie overgenomen door Jos de Haan (SCP).

Daarnaast acquireert het instituut ook eigen (opdracht)onderzoek. Het streven van het instituut is om wetenschappelijk - en opdrachtonderzoek van elkaar te laten profiteren, door opdrachtprojecten aan te nemen en uit te voeren die in het verlengde liggen van projecten die worden uitgevoerd in het kader van het zuiver wetenschappelijke onderzoek. Gezien haar functie als onafhankelijk en kritisch wetenschappelijk onderzoeksinstituut, met een coördinerende ambitie, kent het MI geen agressief acquisitiebeleid. Het streven is noch gericht op winst noch op maximalisatie van de omvang van de orderportefeuille, maar op het uitvoeren van projecten die een bijdrage leveren aan de vergroting van sociaal-wetenschappelijke kennis over sport.

1.3 Ontwikkeling sportbeleid

In de jaren dat het Mulier Instituut bestaat, heeft het sportbeleid een grote vlucht genomen. De beschikbare budgetten zijn fors gegroeid. Dat geldt niet alleen voor de rijksoverheid, maar ook voor de lokale overheid. Sterke impulsen zijn daarbij met name uitgegaan van de nota Tijd voor Sport uit 2005, de beleidsbrief Kracht van Sport uit 2007, het Olympisch Plan 2028 van mei 2009 en het bijbehorende kabinetsstandpunt Excelleren op alle Niveaus van juli 2009. Tegelijk zijn ook de ambities gegroeid. Er wordt meer van de sport gevraagd. De sport vraagt meer van zichzelf – vanwege de internationale concurrentie (medaillewedloop) alsmede de concurrentie om schaarse tijd en middelen – en van buiten de sector wordt meer van de sport gevraagd.

Het sportbeleid ontwikkelt zich steeds meer tot een beleidsnetwerk. In dat netwerk speelt de rijksoverheid een coördinerende en entamerende rol. Andere partijen ontwikkelen echter evenzeer beleid of spelen een duidelijke rol in de uitvoering. Daarbij kan gedacht worden aan gemeentes en aan bonden, maar ook aan organisaties als het sterk gegroeide NISB, de ontwikkeling van ‘foundations’ en recent de opkomst van ‘Olympisch vuur’. Ook marktpartijen ontwikkelen zich sterk en bundelen zich in koepelorganisaties die zich mede roeren in debatten over de ontwikkeling van de sport (denk aan Fit!vak, maar ook aan bijvoorbeeld de Vereniging Sport Geneeskunde).

Tot dit sportbeleidsnetwerk moeten in toenemende mate ook partijen worden gerekend die vanuit aanpalende beleidsdoelstellingen en – terreinen zich interesseren voor de sport. Sterk was al de relatie van de sport met het veld van de preventieve en de curatieve gezondheidszorg. De discussies over overgewicht, bewegen en actieve leefstijlen hebben betekend dat de sport nadrukkelijker dan ooit als partner voor en door dit beleidsveld wordt gezien. Ook de relaties met andere beleidsterreinen – met name onderwijs, welzijn/integratie/cohesie, en recent ruimtelijke ordening en economie – zijn de afgelopen jaren versterkt. Consequentie voor ‘de sport’ is daarbij dat ze enerzijds kan bogen op een grotere maatschappelijke steun, maar anderzijds ook moet toestaan dat vanuit andere invalshoeken er mede wordt gediscussieerd over de richting waarin de sport en het -beleid zich ontwikkelen. Het in één mond noemen van ‘sport en bewegen’ vormt daar een treffende uitdrukking van. Door sport en bewegen welhaast als onderling uitwisselbaar te betitelen, wordt het draagvlak voor sport verbreed, maar ontstaat tegelijkertijd een risico dat het sportbegrip verwatert en dat de aandacht weggevoerd wordt van doelstellingen en discussies die voor de sport an sich van belang zijn (maar niet altijd voor de partners van de sport). De opdracht waar de sportwereld en het sportbeleid zich voor gesteld zien, is om deze krachten te benutten zonder veel van de eigen ‘identiteit’ te verliezen.

In dat beleidsnetwerk spreken partijen elkaar meer en meer aan op te bereiken doelen en de daarvoor in te zetten middelen. Meer dan voorheen is er een wens zichtbaar om doelstellingen van het beleid in meetbare eenheden uit te drukken, te investeren in interventies die aantoonbaar succesvol zijn, en te monitoren of de geformuleerde doelstellingen ook worden gerealiseerd. Subsidieverlening en financiële ondersteuning worden afhankelijk gemaakt van het bereiken van concrete resultaten. Het sportbeleid neigt steeds meer naar ‘contractbeleid’, met als direct gevolg een grotere interesse in onderzoek (monitoring, evaluatie).

Recent kan daar aan worden toegevoegd dat ook vanuit ‘Europa’ de aandacht voor de sport als beleidsterrein groeiende is. Voor de inhoud van het Nederlandse sportbeleid heeft dat, kwesties als dopingbeleid en internationale transfers buiten beschouwing gelaten, nog relatief weinig te betekenen. Maar de groeiende interesse vanuit Europa om ‘wat met sport te doen’ draagt bij aan een toename in grensoverstijgende contacten rondom sport. Richtlijnen voor beleid en onderzoek worden opgesteld, gegevens en *best practices* verzameld en verspreid. De verwachting is dat die ontwikkeling nog niet ten einde is. Meer in het algemeen is de sport onderwerp van een proces van mondialisering. Internationale organisaties beïnvloeden in steeds sterkere mate het reilen en zeilen van lokale sportpraktijken. Voorbeelden daarvan betreffen Europese en mondiale sportkoepels (UEFA, FIFA, IOC, WADA), maar ook mediabedrijven en producenten en handelaren in sportartikelen.

1.4 Ontwikkeling sportonderzoek

De ontwikkelingen in het sportbeleid zoals hierboven beschreven – in termen van intensivering, interactief, integraal en instrumenteel sportbeleid en tot slot internationalisering – hebben ieder hun weerslag op het sportonderzoek. We noemen hier drie specifieke punt, om daarna kort de discussie te bespreken die in het kader van de Kennisagenda Sport 2011-2016 is gevoerd.

Groei in kwantiteit

Het aantal partijen dat betrokken is bij sportonderzoek is de afgelopen jaren sterk gegroeid. Een telling eind 2009 gaf aan dat inmiddels meer dan honderd organisaties actief zijn in het sportonderzoek⁴. Zowel vanuit de wereld van de volkgezondheid, als vanuit het onderwijs, het welzijn, de ruimtelijke ordening en de economie en de marketing valt waar te nemen dat nieuwe organisaties zich melden in het veld van kennis over sport en sportonderzoek. Daarbij kan gedacht worden aan instituten als het Nicis en KEI (ruimtelijke ordening), RIVM en TNO (gezondheid), Verweij-Jonker en Trimbos (welzijn), SEO en PRC (economie) en marktonderzoeksbureaus als Motivaction en GfK. Dergelijke bureaus nemen expertise en kennis mee uit de velden van waaruit ze gewend waren te opereren. De sport doet daar zijn voordeel mee. Anderzijds leren genoemde bureaus van bestaande sportonderzoeksorganisaties weer over de historie en traditie binnen het sportonderzoek. Al met al is duidelijk dat er buiten ‘de sector’ meer en meer sportkennis wordt geproduceerd en dat het sportonderzoek zich meer moet

⁴ Breedveld, K., Jong, M., Boers, E. & Steenbergen, J. (2009). *Sportonderzoek in beeld*. 's-Hertogenbosch/Nijmegen: W.J.H. Mulier Instituut/Kennispraktijk - voor sport, onderwijs & gezondheid.

verhouden tot het onderzoek uit andere disciplines met andere standaarden en tradities. Voor het MI – met zijn coördinerende en ondersteunende ambities voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek – betekent dat een extra stimulans om te werken aan de doorontwikkeling van het sportonderzoek, anderen daarover te informeren en om bruggen te slaan naar nieuwe wetenschappelijke disciplines (welzijn, gezondheid, economie, marketing, sociale geografie).

Groei in complexiteit

De groeiende vraag vanuit het beleid impliceert dat er steeds kritischer gekeken wordt naar de uitkomsten van (wetenschappelijk) onderzoek. Er worden gerichtere vragen gesteld, waarop ook gerichte antwoorden worden verwacht. De complexiteit van het sportonderzoek neemt toe. Thematieken verschuiven van simpelweg het beschrijven van verschillen naar het zoeken naar achtergronden van en verklaringen voor die verschillen, en het bewijzen van de werking (effectiviteit, betekenis) van gerichte interventies. Een en ander sluit aan bij de ontwikkeling die het sportonderzoek zelf doormaakt. Het sportonderzoek begint inmiddels een redelijke traditie op te bouwen. Dat betekent dat er niet alleen meer wordt gevraagd van het sportonderzoek, maar ook dat er meer mogelijkheden zijn om – middels literatuurstudies, reviews en het aanleggen van onderzoeksdatabanken – voort te bouwen op eerder gedaan onderzoek. Het is wenselijk om hier meer ruimte voor te reserveren in de onderzoeksprogrammering.

Opkomst HBO

Een andere belangrijke ontwikkeling vormt de ontwikkeling van het HBO als plaats waar wetenschappelijk onderzoek wordt vertaald naar de praktijk (door lectoren, binnen kenniskringen). In totaal zijn er nu zo'n 400 lectoren actief, waarvan er zeventien werkzaam zijn in de sport. De verwachting is dat dit aantal en de betekenis van het HBO in de kennisketen van de sport nog zal groeien. Een en ander impliceert dat de onderzoeksondersteunende doelstelling van het MI (doelstelling vijf) uitgebreid zou moeten en kunnen worden richting het HBO. Op dit moment ontbreekt het de meeste HBO-instellingen nog aan een echte onderzoeksambitie. De ervaring die binnen het Mulier Instituut is opgedaan, als schakel tussen sportwetenschap en -beleid, kan hierin behulpzaam zijn. Over hoe het instituut die rol zou kunnen vervullen, dient nog nadere gedachtevorming plaats te vinden. Het betrekken van de HBO's en de lectoren bij de geplande Dag van het Sport Onderzoek, op 7 oktober 2010, is daar een eerste voorbeeld van. Andere mogelijkheden zijn: het betrekken van HBO's bij het onderzoeksprogramma van het MI; het instellen van MI-lectoraten (nu nog geen statutaire doelstelling); de ontwikkeling van cursussen en handboeken sportonderzoek voor het HBO; en het betrekken van de HBO's bij de uitvoering en governance⁵ van een nieuw onderzoeksprogramma.

⁵ Nu is het HBO alleen zijdelings bij de governance van het MI betrokken, via de positie van de KVLO in de Raad van Toezicht. Overigens zijn er altijd nauwe banden geweest tussen het MI en het HBO. Oud-directeur Maarten van Bottenburg was lector, aan het vorige programma werkten lectoren mee en Harry Stegeman, oud-medewerker van de CALO, is lange tijd gedetacheerd geweest bij het MI.

Kennisagenda Sport 2011-2016

De Kennisagenda Sport 2011-2016 is op moment van het schrijven van dit voorstel de meest recente en volledige peiling van de stand van zaken in het sportonderzoek. Op basis van gesprekken met meer dan tachtig deskundigen wordt geconstateerd dat ‘op het terrein van de kennisinfrastructuur van de sport de afgelopen jaren de nodige stappen zijn gezet’. Toch stellen de onderzoekers dat ‘de programmering van het sportonderzoek een thema blijft’. Voor de noodzakelijk geachte versterking worden zeven aanbevelingen geformuleerd:

1. Bouw voort op wat als sterk kan worden gekwalificeerd en breid dit weloverwogen uit met nieuwe initiatieven en samenwerkingen.
2. Haak aan bij het Olympisch Plan.
3. Zorg voor focus en voorkom versnippering.
4. Programmeer het onderzoek zo dat het ruimte laat aan andere programma's – vanuit de economie of de ruimtelijke ordening – om daar zinvol op aan te haken.
5. Investeer in internationale onderzoeksnetwerken, het zoeken naar relevant internationaal onderzoek en vertaal dit naar de Nederlandse situatie.
6. Investeer in kennis over structurele gedragsveranderingen.
7. Creëer vloeiende lijnen van fundamenteel onderzoek via toegepast onderzoek naar implementatie en inzet van kennis in de praktijk.

Als beleidsopties geven de onderzoekers mee:

- a. Verbetering van de kennisinfrastructuur op het terrein van sport en bewegen: betere programmering van het onderzoek, betere verzameling en beheer van kennis en gegevens; en vergemakkelijking van de toegankelijkheid.
- b. Versterking van de deskundigheid in de sector om de opbrengsten van onderzoek beter te gebruiken ('*capacity building*').
- c. Benoeming van inhoudelijke onderzoeksthema's voor de aankomende jaren.

Geadviseerd wordt om toekomstig onderzoek vorm te geven langs de vijf thema's van het kabinetsstandpunt Olympisch Plan *Excelleren op alle Niveaus*. Wat betreft punt C (inhoudelijke onderzoeksthema's) worden daarbij als aandachtspunten benoemd:

- i. Basisgegevens (monitors, databanken).
- ii. Verdiepende studies naar fundamentele vragen en achterliggen mechanismen.
- iii. De maatschappelijke (en persoonlijke!) waarde van sport en bewegen.
- iv. De omstandigheden en de bebouwde omgeving.
- v. Duurzame participatie in sport en bewegen.
- vi. Nieuwe actoren en innovatieve concepten.
- vii. Talentontwikkeling en presteren.

⁶ Breedveld, K., Molleman, G., Smits, F. & Reijgersberg, N. (2010). *Kennisagenda sport 2011-2016*. 's-Hertogenbosch/Den Haag: WJH Mulier Instituut/ZonMw.

Kennisagenda Sport 2011-2016 en het Mulier Instituut

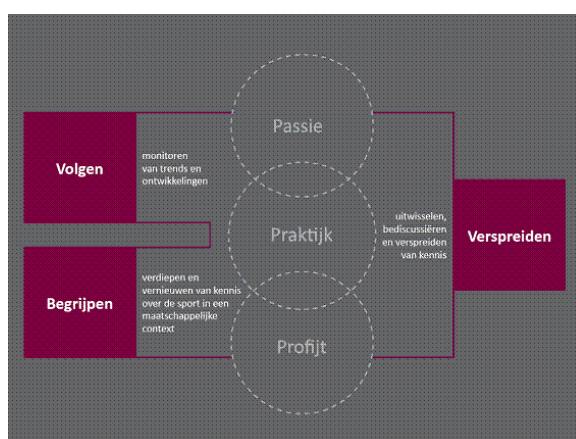
Het Mulier Instituut herkent zich in de uitkomsten uit de Kennisagenda Sport 2011-2016. De conclusies en aanbevelingen die hierin worden gedaan, sluiten aan op de activiteiten en doelstellingen van het instituut. Duidelijk is dat er op een aantal van deze terreinen nog het nodige werk valt te verrichten. We interpreteren de Kennisagenda Sport 2011-2016 als een pleidooi om de functie die het instituut thans vervult, in het veld van het sportonderzoek in het algemeen en het sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek in het bijzonder, verder uit te bouwen; als een oproep om te blijven zoeken naar wegen om die functie zo goed mogelijk in te vullen; en als een (dringende) suggestie om daarbij aan te sluiten bij veranderende omstandigheden (verbreding sport naar bijvoorbeeld ruimte en economie, opkomst HBO, internationalisering, opkomst internet als verspreidingkanaal).

2. MJOP II: Passie, praktijk en profijt

Het Meerjarenonderzoeksprogramma 2007-2010 kende als werktitel ‘Passie, Praktijk en Profijt’: Passie (beleving en betrokkenheid) had daarbij betrekking op alles wat te maken had met achtergronden van het al dan niet participeren in sport; Praktijk (innovatie en aanpassing) op hoe het sportorganisaties vergaat in het veranderende sportlandschap; en Profijt (functies en effecten) op de maatschappelijke betekenis van de sport (figuur 1).

Als tweede dimensie kende het programma de driedeling ‘Volgen, Begrijpen en Verspreiden’. Volgen stond daarin voor het monitoren van ontwikkelingen in de sport; Begrijpen voor verdiepende studies om de geschetste ontwikkelingen te kunnen begrijpen, daar een verhaal bij te hebben, en een theoretisch raamwerk te bieden dat kan worden ingezet in praktijkonderzoek; en Verspreiden om die ontwikkelingen en dat verhaal ook goed voor het voetlicht te brengen van zoveel mogelijk mensen.

Figuur 1: Structuur MI Meerjarenonderzoeksprogramma 2007-2010

De projecten zijn/worden uitgevoerd door medewerkers van het Mulier Instituut en door onderzoekers van de gelieerde universiteiten, aangevuld met een beperkt aantal onderzoekers van buiten⁷. De leiding van het MJOP was in handen van een programmadirecteur (Maarten van Bottenburg). Voor de inhoudelijke begeleiding van het programma is in de loop van het programma een klankbordgroep in het leven geroepen. Deze is twee maal bijeengekomen, één maal in 2009 en één maal in 2010 (gepland 21 september). In het kader van het kwaliteitsbeleid heeft in 2009 een ‘interne’ audit plaatsgevonden door adviesbureau Van Houten Consult⁸. Hoewel de audit zich primair richtte op de werkprocessen en minder de op uitkomsten van het

⁷ Ivo van Hilvoorde (VU/Calo); Mark van den Heuvel (oud MI medewerker die in 2008 voor zichzelf begon, thans lector aan de Speco opleiding in Tilburg); Lotte Salome en Marije van 't Verlaat, promovendi van de Speco opleiding; Maarten van Bottenburg, in de periode dat hij geen directeur was van het MI en ook nog geen hoogleraar aan de UU.

⁸ Resultaten besproken binnen bestuur en Raad van Toezicht.

onderzoek, worden de aanbevelingen uit de audit ook meegenomen in de vormgeving van een nieuw MJOP. Voor 2011 staat een ‘externe’ audit gepland⁹.

Voor de onderlinge kennisuitwisseling zijn in de periode van het MJOP-II diverse initiatieven ontwikkeld:

- een virtueel platform *Mulier Academy on Line* (in de lucht in 2007/2008);
- een MJOP nieuwsbrief (in lucht sinds oktober 2009, verscheen sindsdien drie keer);
- MJOP-bijeenkomsten. Hiervan zijn er zeven gehouden, verspreid over de looptijd van het programma¹⁰.

De zeven ‘MJOP-bijeenkomsten’ bleken goede gelegenheden om te debatteren over de lopende onderzoeken. In een informele en veilige setting presenteerden onderzoekers in uiteenlopende fasen van hun project hun werk aan collega’s. Het gevoel is dat dit uitermate vruchtbare en inspirerende sessies waren, die in grote mate hebben bijgedragen aan zowel het plezier waarmee onderzoekers aan hun projecten werkten als aan de kwaliteit van de projecten zelf. In aanvulling hierop hebben regelmatig informele overleggen en voortgangsgesprekken plaatsgevonden. Uitwisseling met derden, van buiten het programma, vond onder andere plaats aan de hand van presentaties voor wetenschappelijke congressen in binnen- en buitenland¹¹. Zowel de formele als de informele contacten tijdens dergelijke congressen zijn van grote betekenis voor het nader vormgeven en fijnslippen van de betreffende projecten.

Op het moment van schrijven van dit voorstel voor een nieuw programma is de afronding van het lopende programma nog in volle ontwikkeling. De meeste projecten zullen eind 2010 (nagenoeg) zijn afgerond, sommige anderen kennen – omdat de dataverzameling of -analyse nog doorlopen of omdat wetenschappelijke publicaties op zich laten wachten – een doorlooptijd tot kort erna.

Ook als nog niet alle projecten zijn afgerond is wel duidelijk dat de oogst van het programma ‘rijk’ is. In bijlage 2 bij dit voorstel is een lijst opgenomen van alle publicaties die, tot op heden, uit het programma zijn voortgekomen. Onderstaand vatten we enkele noemenswaardige uitkomsten uit het programma samen.

2.1 Volgen

In het kader van het ‘Volgen’ zijn ontwikkeld:

⁹ In deze externe audit zal gepeild worden naar de beeldvorming zoals die onder stakeholders over het MI leeft en de verwachtingen die ze ten aanzien van het instituut koesteren.

¹⁰ Met bijdragen van onder andere Godfried Engbersen, Jan-Willem Duyvendak, Olympisch Vuur en VWS.

¹¹ Met een ‘hoofdrol’ voor het ISSA-congres dat in 2009 in Utrecht werd georganiseerd. Gedurende de looptijd van het programma hebben onderzoekers van het MI acte de presence gegeven op (vrijwel) alle belangwekkende internationale congressen (EASM European Association of Sport Management; ISSA Int. Sport Sociology Association; EASS European Association of Sport Sociology).

- **Verenigingsmonitoren** in 2007, 2008, 2009 en 2010 (met co-financiering van NOC*NSF), alsmede een geaggregeerd bestand waarin alle gegevens uit alle jaren bijeen zijn gebracht en dat beschikbaar komt voor de sportwetenschap;
- **Sportersmonitoren** over 2006, 2008 en 2010 (wederom in nauwe samenwerking en co-financiering met NOC*NSF, voor 2008 en 2010 ook met andere partijen waaronder NISB);
- **Fitnessmonitor 2008;**
- **VWS programma Meedoen:** nul- een-, twee- en slotmetingen (2008, 2010, 2011);
- **VWS Monitor Tijd voor sport:** plan van aanpak in 2007, startrapportage in 2008, tussenrapportage in 2008, en eindmeting in rapportage Beleidsdoorlichting voorzien in 2010/2011.
- Herstart van het ‘**RSO-platform**’ in de zomer van 2009, met verscheidene vervolgmeetings en -acties.
- **Internationale workshop sportdeelname EASS** (European Association of Sport Sociology) Porto mei 2010 met een bijdrage vanuit de Europese Unie, herstart van ‘Compass-netwerk’, met follow up meeting aan de KU Leuven in oktober 2010.
- **Diverse bijdragen aan publicaties en dataverzamelingen externen:** SCP Rapportages Sport 2008 en 2010, Trendrapporten Bewegen en Gezondheid 2006/7 en 2008/9, OBiN dataverzameling.

De Verenigingsmonitor en Sportersmonitor zijn herhaaldelijk ingezet voor andere onderzoeksprojecten (recessiepeilingen, combinatiefunctionarissen, sportiviteit en respect), deels ook van andere onderzoeksbureaus (Verweij-Jonker, IVA). Aan de Fitnessmonitor is na 2008 geen vervolg gegeven. Wel zijn vervolgpublishies geschreven. Het MI is in gesprek met de branche over voortzetting.

2.2 Verspreiden

De financiering vanuit het MJOP voor de Verspreidingsactiviteiten van het Mulier Instituut bestrijkt een kwart van de werkelijk bestede uren en kosten. De resterende kosten komen uit inkomsten van derden (eveneens een kwart) en het eigen investeringsbudget van het MI voor realisatie van haar maatschappelijke taken (zie doelstellingen 2 en 3). In het kader van het Verspreiden is in de periode 2007-2010 onder andere gewerkt aan:

- **Zes Mulier debatten:** voetbalvandalisme (februari 2007), sportief besturen (april 2008), sport en de recessie (maart 2009), sport en stad (januari 2010), talentontwikkeling (juni 2010), boek Ruud Stokvis (voorzien najaar 2010).
- **Jubileumcongres Sport: betekenis en beleving**, 3-4 juli 2007, Universiteit Utrecht;
- **Sport film- en documentaire festival**, 16-19 april 2008, Den Bosch;
- **ISSA World Congress of the Sociology of Sport**, 15-18 juli 2009, Utrecht;
- **Dag van het sportonderzoek**, 7 oktober 2010, Universitair Sportcentrum Amsterdam;
- **Vaste bijdragen aan diverse vakgremia** (vaste column in Sport Lokaal, vaste onderzoekspagina in Sport & Strategie, redactie Vrijtijdstudies, redactie boekenreeks Sport en Kennis uitgeverij daM);
- Publicatie van **Jaarboeken** 2007, 2008, 2009 en 2010;
- Publicatie **Sportonderzoek in Beeld** (co-financiering NOC*NSF, co-productie met Kennispraktijk);

- Ontwikkeling van ‘**Plein Sport en Kennis**’ in nauwe samenspraak met NISB, NOC*NSF en andere partijen in het veld;
- Onderhoud semi-openbare **sportbibliotheek**, samen met NISB;
- Jaarlijks meerdere **lezings, workshops en expertmeetings**;
- **Stages en afstudeerplaatsen** voor 41 studenten (van met name WO-instellingen).

2.3 Begrijpen

De stand van zaken ten aanzien van de publicaties op basis van onderzoek uit het programma wijst op een rijke en gevarieerde output van het programma (zie onderstaande figuur 2 en de voorlopige literatuurlijst in bijlage 2¹²). Duidelijk te zien is hoe in de latere jaren van het programma het aantal publicaties in wetenschappelijke tijdschriften toeneemt. Ook wordt in ruime mate gepubliceerd in vaktijdschriften en in (beleids-)rapporten. Enkele aansprekende reeds gepubliceerde titels zijn onder andere: **Fitter, harder en mooier** (Ruud Stokvis en Ivo van Hilvoorde 2008, Amsterdam: Het Spinhuis), **Samenspel** (Fons Kemper e.a. 2008, Bennekom: NISB), **De sportwereld. Een sociologische inleiding** (Ruud Stokvis 2010, Nieuwegein: Arko Sports Media) en **Kennisagenda 2011-2016** (Koen Breedveld e.a. 2010, ‘s-Hertogenbosch: MI/ZonMw).

Figuur 2: Output MI Meerjarenonderzoeksprogramma 2007-2010, stand van zaken en verwachtingen per 30 augustus 2010

	2007	2008	2009	2010 gerealiseerd	2010/2011 verwacht	Totaal
Proefschriften		1			2	3
Artikelen in internationale wsch. tijdschriften	1	2	7	5	5	20
Internationale boekuitgaven	1	1				2
Hoofdstukken in internationale boeken	1	1	2	1	4	9
Nederlandstalige boekuitgaven	2	3	2	2	11	20
Hoofdstukken in Nederlandstalige boeken	4	2	4	2	4	16
Artikelen in Nederlandstalige wsch. tijdschriften	1	3	3		1	8
(Beleids-)rapporten	9	8	9	7	19	52
Artikelen in vaktijdschriften	8	25	18	8	2	61
Totaal	27	46	45	25	48	191

Voor 2010 en 2011 is nog voorzien in **diverse afsluitende bundels** (o.a. over: sportdeelname, leefstijlsporten, sportverenigingen tussen traditie en transitie, sport en stad (i.s.m. KEI en VROM), alsmede in een **publieksvriendelijke afsluitende bundel**. In deze bundel zal, op journalistieke wijze, een toelichting worden gegeven op de diverse uitgevoerde deelprojecten.

¹² Niet meegeteld zijn congrespapers, scripties van studenten en artikelen in dag- en weekbladen. Het onderscheid tussen Nederlandstalige boekuitgaven en (beleids-)rapporten is niet altijd eenduidig en is, behalve door de wijze van uitgeven, ingegeven door de toon en de wetenschappelijke oriëntatie van de publicatie.

Daarnaast zal in de bundel een **overall analyse** worden opgenomen van de hand van de programmadirecteur (Maarten van Bottenburg) waarin de grote lijnen uit de diverse onderzoeken gevangen worden in een verhaal, of althans in enkele grote verhalen.

2.4 Proefschriften en leerstoelen

Proefschriften

In het kader van dit MJOP is een proefschrift verschenen en zullen, in 2010 en 2011, naar verwachting twee aio's promoveren:

- Inge Claringbould (2008). *Mind the gap*. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Marije van 't Verlaat, over marketing bij sportbonden, verwacht eind 2010.
- Lotte Salome, over *indoorization*, verwacht 2011.

Leerstoelen

Wat betreft het instellen van MI leerstoelen (statutaire doelstelling 4) zijn in de periode van het Meerjarenprogramma 2007-2010 de volgende zaken gerealiseerd:

- **Bijzondere leerstoel sportpedagogiek**, Universiteit Utrecht, Annelies Knoppers: verlengd tot oktober 2011.
- **Bijzondere leerstoel sporteconomie**, Rijksuniversiteit Groningen, Ruud Koning: verlengd tot juni 2014.
- **Leerstoel sportontwikkeling**, Universiteit Utrecht, Maarten Van Bottenburg: per januari 2010 omgezet in een reguliere leerstoel.
- **Bijzondere leerstoel sportsociologie**, Universiteit van Amsterdam: ingesteld in 2010, aanstelling volgt dit najaar.

De **bijzondere leerstoel sportgeschiedenis** aan de Vrije Universiteit Amsterdam (leerstoelhouder Theo Stevens) is niet meer verlengd. Via de Stichting BSWS en later rechtstreeks werkt het MI samen met NOC*NSF en de VU aan de vestiging van een nieuwe leerstoel op het terrein van de sportgeschiedenis. De **bijzondere leerstoel sport en lichamelijke opvoeding** aan de Universiteit van Tilburg (Paul de Knop) is na 2008 niet meer verlengd.

2.5 Lessons learned

Het lopende meerjaronderzoeksprogramma is nog niet afgerond en kan daarmee nog niet formeel worden geëvalueerd. Uit de wijze waarop het programma tot op heden heeft

gefunctioneerd, kunnen vooralsnog de volgende lessen worden getrokken¹³. Deze lessen zullen ook richtinggevend zijn in de vormgeving van een nieuw programma:

- De indeling Volgen, Begrijpen, Verspreiden blijkt in de praktijk een goed uit te leggen en prettig werkende verdeling van activiteiten. Als enige verbeterpunt valt in deze te benoemen dat de monitor-activiteiten in Volgen beter inhoudelijk zoveel mogelijk kunnen worden ingebed in een project bij Begrijpen, als daar een duidelijke relatie mee bestaat (zoals een Sportersmonitor en het sportdeelname-onderzoek, en een Verenigingsmonitor in het perspectief van *governance* in de sport).
- De gehouden interne bijeenkomsten over het MJOP zijn erg constructief gebleken en hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de interne kennisdeling. Dat in tegenstelling tot de eerder ingestelde virtuele platform, dat niet productief bleek. De nieuwsbrief daarentegen bleek wel een goede rol te vervullen.
- De organisatie van de klankbordgroep was op papier gemakkelijk, maar bleek in de praktijk toch moeite te kosten om te organiseren. Formalisering van dit gremium geldt in dat kader als een aanbeveling.
- Het budget binnen Volgen was te beperkt om grootschalige dataverzamelingen voor bevolkingsonderzoek uit te financieren, zeker als dat complexe processen betreft (zoals de constructie van longitudinale panels of internationaal onderzoek).
- Er zou binnen Volgen meer ruimte moeten komen om tijd te investeren in het leren kennen, verzamelen, archiveren en analyseren van kennis over onderzoek van anderen (zoals AVO, OBiN), ook om anderen naar die bestanden te kunnen (door)verwijzen; dit sluit ook aan bij de bevindingen rond de Kennisagenda Sport.
- Binnen het huidige budget van Verspreiden vinden wel de nodige nuttige verspreidingsactiviteiten plaats, maar dit is volstrekt niet voldoende om het niveau en de ambities te realiseren zoals die worden voorgesteld in de Kennisagenda sport 2011-2016.
- De gehanteerde werkwijze bij Begrijpen, waarbij veertien deelprojecten werden gedefinieerd en die aan personen werden toegewezen, heeft er enerzijds toe bijgedragen dat onderzoekers zich projecten gemakkelijk konden toe-eigenen. Hierdoor kon veel energie naar de projecten toevloeien, hetgeen de productiviteit ten goede kwam. Anderzijds leidde deze werkwijze ook tot relatief kleine deelprojecten waarin weinig ruimte was voor focus en verdieping en voor het verder uitwerken van een theoretisch raamwerk. Ook hier liggen raakvlakken met aanbevelingen vanuit de Kennisagenda sport 2011-2016.
- Binnen de diverse lijnen in het programma en de diverse deelprogramma's waren rollen, verantwoordelijkheden en functies niet altijd even duidelijk benoemd. Mede hierdoor kwam het denken over de verbindende lijnen tussen de programma-onderdelen moeizaam tot stand.
- Voor het tussentijds beoordelen en vergelijken van projecten blijkt het raadzaam om projectvoorstellen te vatten in een helder en eenduidig format, met aandacht voor resultaatafspraken en tijdsplanningen.

¹³ Gebaseerd op een eerste interne evaluatie van het programma door de programma directeur en bestuur en directie van het MI.

- Bij publicatie zou getracht moeten worden om bij beleidsmatige getinte projecten ook uit te nodigen tot publicatie in wetenschappelijke fora. Andersom mag worden gestimuleerd dat over meer zuiver wetenschappelijke onderzoeken ook wordt gepubliceerd in vakgremia

3. MJOP III: Sportland Nederland, ambities en prestaties

De basis voor het denken over een nieuw Meerjarenonderzoeksprogramma *Sportland Nederland, ambities en prestaties* wordt gevormd door:

- De ontwikkelingen in het sportbeleid, het sportonderzoek en de bevindingen uit de Kennisagenda Sport 2011-2016 (hoofdstuk één).
- De ervaringen opgedaan binnen het MJOP II (hoofdstuk twee).

Uit de Kennisagenda Sport 2011-2016 nemen we de zeven aanbevelingen mee zoals daar geformuleerd. Het nieuwe programma ontleent zijn inspiratie en structuur aan het Olympisch Plan. Er is meer aandacht voor focus en het versterken van sterke bestaande lijnen, een noodzaak die ook wordt herkend vanuit de ervaringen met het MJOP. Het programma is open geformuleerd en biedt voldoende mogelijkheden voor anderen om daar (in een latere fase) bij aan te haken of verbinding te maken met andere programma's. Er is aandacht voor de internationale context en voor structurele verandering. Monitoring, benchmarking en verspreiden van kennis nemen belangrijke plaatsen in in het programma. Ook voor de keuze van de inhoudelijke thema's is gekeken naar zowel de uitkomsten uit de discussie over de Kennisagenda Sport, als naar de ervaringen uit het vorige MJOP (zie verderop). Die ervaringen zijn tot slot ook verdisconteerd in de 'governance' van het nieuwe programma.

De inspiratie van het programma wordt zoals gesteld gevonden in de ambities van het Olympisch Plan 2028. Tegelijk dient een wetenschappelijk onderzoeksprogramma zoals dat van het MI afstand te nemen van een dergelijk grootschalig beleidsvoornemen, en kritisch te blijven ten aanzien van de argumentatie ten behoeve van dit plan, de premissen die eraan ten grondslag liggen, alsmede de richting waarin het zich de aankomende jaren ontwikkelt (prestaties). Anderzijds kan het onderzoek vanuit het MJOP III wetenschappelijke kennis leveren die beleidsmakers helpt om zinvolle projecten te formuleren – zonder daarbij te vergeten dat de keuze en vormgeving van die projecten onderwerp van bestudering is binnen het MJOP zelf.

Het wetenschappelijk onderzoeksprogramma van het MI geldt daarbij als een bijzondere combinatie van fundamenteel en toegepast onderzoek. Het is fundamenteel, in de zin dat het fundamenteel-wetenschappelijke vragen stelt en streeft naar kennisaccumulatie en theorievorming. Maar die theorieontwikkeling wordt toegepast op een reëel bestaand object van onderzoek – de sport. Vanuit die toepassing luidt vervolgens het streven om een bijdrage te leveren aan algemene theorievorming. De context waarin die kennis wordt verzameld en bestudeerd is bovendien een beleidsrijke context. Het onderzoek geeft antwoord op wetenschappelijke vragen. Het formuleren van die vragen vindt echter plaats in nauwe afstemming met het beleid. Het onderzoek is niet zuiver *l'art pour l'art*, maar onderzoek met een oog op vragen waar het veld zich voor gesteld ziet. Er is oog voor thema's die beleidsmatig interessant zijn, en er wordt geanticipeerd op ontwikkelingen die dat mogelijk kunnen worden. Vanuit de wetenschap wordt een denkkader aangereikt waarop het meer praktijkgerichte onderzoek zinvol kan voortbouwen.

3.1 Programma op hoofdlijnen

Over de implicaties van de Kennisagenda Sport 2011-2016, het Olympisch Plan 2028 en de gang van zaken rond het lopende meerjarenprogramma voor opzet en inhoud van een nieuw meerjarenprogramma is uitvoerig van gedachten gewisseld binnen met name het bestuur (met daarin de vier bij het instituut betrokken universiteiten) en de directie van het MI. De eerste gesprekken daarover vonden plaats in het najaar van 2009. Op voorkomende momenten zijn daar ook de onderzoekers zelf bij betrokken.

Op basis van deze discussies zien wij als contouren van een nieuw MJOP een vierjarig sociaal-wetenschappelijk sportonderzoeksprogramma met daarbinnen separaat aandacht voor de bestaande functies Volgen, Begrijpen en Verspreiden. In alle projecten is aandachtspunt dat publicatie plaatsvindt zowel richting wetenschap als richting beleid (tenzij beredeneerd anders).

Het programma kent een looptijd van vier jaar. Een periode van vier jaar biedt voldoende zekerheid om in mensen en projecten te investeren, en laat ruimte om aan projecten te werken en waar nodig bij te stellen. Hiervoor zullen binnen de opzet en de vormgeving van het programma voorzieningen worden geschapen.

Het programma volgt de ingezette lijn van het sportbeleid en doet recht aan de ontwikkeling die daarin wordt doorgemaakt. Intensivering van het sportbeleid impliceert ook een intensivering van het sportonderzoek. Meer ambities, meer terreinen waarop doelstellingen worden geformuleerd, betekent ook kennisvragen op meer onderzoeksterreinen.

Voor **Volgen** ruimen we een vijfde van het budget in. Dat budget is daarmee iets opgehoogd, waarmee uitdrukking wordt gegeven aan het gegroeide belang van het verzamelen van kengetallen voor de sector (zie Kennisagenda). Een nadere omschrijving van de in het kader van Volgen uit te voeren activiteiten is te vinden in bijlage 1, paragraaf B1.1.

Voor **Verspreiden** wordt evenals in het vorige programma tien procent van het budget ingeruimd. Een nadere omschrijving van de in het kader van Verspreiden uit te voeren activiteiten is te vinden in bijlage 1, paragraaf B1.2.

Ten aanzien van het **Begrijpen** is, mede op basis van de uitkomsten uit de Kennisagenda Sport 2011-2016 en de ervaringen opgedaan in het vorige MJOP, besloten om in het nieuwe programma het onderzoek te structureren rond zeven onderzoekslijnen en te creëren rondom herkenbare en op zichzelf staande thematieken. In de navolgende paragraaf lichten we deze onderzoekslijnen nader toe.

3.2 Begrijpen: zeven onderzoekslijnen

Door niet veertien aparte onderzoeksprojecten te definiëren maar het onderzoek bij Begrijpen te structureren langs zeven hoofdlijnen, wordt tegemoet gekomen aan de wens om meer richting en focus aan te brengen in het onderzoek. Deze wens is zowel opgetekend in de discussie over de Kennisagenda Sport 2011-2016 als in de evaluatie van het lopende onderzoeksprogramma. Ook ten aanzien van de inhoudelijke keuze voor deze zeven lijnen zijn de bevindingen uit de Kennisagenda leidend geweest.

Bij de meeste lijnen is sprake van een duidelijk voortbouwen op werk dat ook al centraal stond in het eerdere onderzoeksprogramma. Het sterkst geldt dat voor de lijnen Sportdeelname/actieve leefstijl, Maatschappelijke betekenis en Topsportloopbanen – alle thema's die tot de 'ruggengraat' van het sportbeleid van de afgelopen jaren kunnen worden gerekend. Governance vraagstukken in de sport, Sport lokaal en Sportaccommodaties waren ook al thema's in het vorige programma, maar kregen daar niet de volle aandacht. Economie krijgt in dit programma daadwerkelijk een impuls.

Onderstaand volgt een korte aanduiding van de zeven genoemde onderzoekslijnen. Een meer uitgebreidere beschrijving inclusief een overzicht van de voorgestelde deelprojecten is opgenomen in bijlage 1 (paragrafen B1.3 t/m B1.9).

1. Sportdeelname en actieve leefstijl

Dit deelproject richt zich op vragen rondom het deelnemen aan sport en de relatie met gezonde leefstijlen. Voorbouwend op het werk in het vorige programma worden vier deelprojecten onderscheiden: een (sterk theoretisch) project over de relatie tussen sociale klasse, gezonde leefstijl en sportdeelname – een nadere uitwerking van het gedachtegoed van de overleden sociologen Elias en Bourdieu voor de sportwereld; en drie empirische vervolprojecten rondom mensen in drie concrete levensfasen (middelbare schoolleeftijd, werkende volwassenen en ouderen). Bij het zoeken naar verklaringen voor niet-participatie is er bijzondere aandacht voor factoren die in het huidige maatschappelijke debat veel worden genoemd als stimulans/beperking voor sportdeelname (rol van prijs/inkomen; lage SES groepen; betekenis bewegingsonderwijs voor duurzame integratie sporthabitus; betekenis van beleidsinspanningen om sportdeelname te verhogen; wijze waarop burgers zich informeren over sport).

Voorziene samenwerkingsverbanden: Fit for Life netwerk (ouderen), TNO Arbeid (voor bedrijfssport), onderzoeksbureau dat werkzaam is op het deelterrein van de jeugd (DSP, Kennispraktijk).

2. Sportaccommodaties

Het doel van de programmalijn 'Het accommoderen van ruimte voor sport' is het vergroten van het inzicht in de betekenis van het accommoderen van ruimte voor sport voor de deelname, organisatie en de beleving van sport. Dit moet enerzijds bijdragen aan een versterking van de theorie over de vormgeving van sportpraktijken, in het bijzonder de rol van 'aanbodsfactoren' hierin, en anderzijds tot handreikingen voor het sportvoorzieningenbeleid. In het verlengde van deze doelstelling staan in deze programmalijn de volgende drie zaken centraal: a) via secundaire analyses op bestaande gegevensbestanden over sportvoorzieningen en eventueel cases studies meer inzicht krijgen in de relatie sportinfrastructuur - sportdeelname (betekent een grotere

afstand een lagere sportdeelname), en het ontwikkelen van richtlijnen, benchmarks, normen, enzovoort ten behoeve van de planning, het beheer en de exploitatie van sportvoorzieningen, onder andere ten behoeve van het bewegingsonderwijs; b) de totstandkoming, het beheer en de exploitatie van sportvoorzieningen; c) de ‘betekenis’ van de kwaliteit van sportvoorzieningen voor de beoefening, organisatie en beleving van sport (met aandacht voor innovaties in de sport en de eventuele aanzuigende werking daarvan).

Voorziene samenwerkingsverbanden: NHTV en andere HBO's, Sportatlas, sportbonden, VSG en NISB, brancheorganisaties als Fit!Vak, NPZ en VKN, ruimte-georiënteerde onderzoeksbureaus of kenniscentra.

3. Sport lokaal

Waar in de vorige eeuw de sport een zaak was van gymnastieklessen op scholen en sporten in verenigingsvorm ontstaat nu een veel ingewikkelder patroon van afstemming van sportaanbod. Het ontbreekt echter aan studies waarin op geïntegreerde wijze wordt onderzocht wat de institutionele voorwaarden zijn voor het organiseren van sport in de wijk, wat de bijdrage van het algemeen en het sportspecifiek overheidsbeleid is op de activiteiten van instituties en wat uiteindelijk het effect van deze activiteiten is op overheidsdoelen als leefbaarheid, sociale cohesie of sociale stijging in de wijk. In deze studie stellen we de volgende vier thema's in onderling verband aan de orde: 1, de institutionele eigenschappen en voorwaarden voor bestuurlijke en organisatorische samenwerking; 2, pedagogische uitgangspunten en praktijken van verschillende typen sportaanbieders (LO, verenigingen, welzijnsorganisaties en ongeorganiseerd sporten); 3, competenties en handelingsrepertoire van uitvoerende professionals en vrijwilligers (waaronder combinatiefunctionarissen); 4, effecten van lokale samenwerking op sociale cohesie, leefbaarheid en sociale stijging.

Voorziene samenwerkingsverbanden: gemeenten Utrecht, Amersfoort en Rotterdam, NISB, DSP of soortgelijk bureau.

4. Governance vraagstukken in de sport

Het sportbeleid van de overheid en de sportorganisaties wordt gekenmerkt door toenemende ambities. De ambities nemen toe, maar het verwezenlijken ervan wordt om verschillende redenen bemoeilijkt (leert ook de ‘beleidsdoorlichting’ die het MI als onderdeel van het lopende programma uitvoert). Dat heeft te maken met de toenemende maatschappelijke complexiteit alsmede met de *bottom up* organisatie van de sport en het vrijwillige karakter van de sport. Dit leidt tot een spanning tussen beleidsambities en implementatiemogelijkheden. Veel recente ontwikkelingen in het sportbestuur kunnen worden gezien als pogingen om deze *implementation gap* te dichten. Deze ontwikkelingen roepen echter vragen op met betrekking tot enkele kernbegrippen uit de governance theorie: legitimiteit, efficiency, democratie en accountability (Kjaer 2004). Hoe heeft de implementatieproblematiek zich op sportgebied ontwikkeld en hoe verhoudt deze problematiek zich tot die in andere sectoren? Welke oplossingen worden voor deze problematiek gevonden? Welke mogelijke problemen herbergen de voorgestelde oplossingen? Ter beantwoording van de gestelde vragen wordt in het eerste deelproject een state of the art-overzicht gecreëerd van governance-literatuur. Daarnaast worden drie projecten uitgevoerd die inhaken op actuele praktijkvragen in de governance van sport met betrekking tot sturingsambities en implementatievraagstukken. Elk project onderzoekt de sturings- en

implementatieproblematiek op een specifiek niveau in de georganiseerde sport (sportbonden, bestuurlijke tussenlagen als regio's en districten, sportverenigingen).

Voorziene samenwerkingsverbanden: NOC*NSF, bonden, verenigingen.

5. Maatschappelijke betekenis van sport

Anno 2010 mag de idee dat sport maatschappelijk van betekenis is op veel support rekenen.

Velen ondersteunen de gedachte dat sport kan bijdragen aan de gezondheid, opvoeding, cohesie, integratie et cetera. De empirische bewijslast voor deze hypothesen is echter, met uitzondering wellicht van de relatie tussen sport en lichamelijke gezondheid, betrekkelijk dun. Met dit thema willen wij gedurende de periode 2011-2014 a) de onderzoekstraditie naar de maatschappelijke betekenis van sport kritisch bezien; b) deze traditie zo goed mogelijk voortzetten en van nieuwe inzichten en instrumenten voorzien; en c) een sociaal-wetenschappelijk theoretisch kader ontwikkelen om hypothesen te genereren over de maatschappelijke betekenis van sport.

Het zwaartepunt ligt daarbij in de sociaal-maatschappelijke werking van sport. Om deze doelen te bereiken benoemen we vier projecten die nader invulling geven aan deze onderzoekslijn. 1) State of the art studie waarin geïnventariseerd wordt welke sociaal-maatschappelijke werkingen van welke aspecten van sport overtuigend empirisch bewezen zijn, met inzet van welke onderzoeksmethodes en instrumenten; 2) De sociaal-maatschappelijke betekenis van sportevenementen – methoden en effecten op leefbaarheid, stedelijke aantrekkingskracht, lokale sportcultuur; 3) De sociaal-maatschappelijke betekenis van sport op het internet (als aanvulling op het vele onderzoek onder en in sportverenigingen. Gekeken wordt naar de wijze waarop via internet nieuwe sportgemeenschappen worden gevormd, wat daarvan de betekenis is en hoe deze nieuwe organisatievormen zich verhouden tot 'oude' organisatievormen als de sportvereniging; 4) (Wedstrijd-)sport in school- en bedrijfsverband. In dit onderzoek willen wij nagaan wat de werking van competitieve sport in school- en bedrijfsverband voor uitwerking heeft op anderen die in deze organisaties actief zijn (scholieren, medewerkers) en hoe deze vorm van sport verbonden wordt met andere doelstellingen van de organisatie (in het onderwijs de leerprestaties en de doelen rond lichamelijke opvoeding, in de arbeid het personeelsbeleid en bijvoorbeeld het relatiebeheer).

Voorziene samenwerkingsverbanden: Wesp (Werkgroep Evaluatie Sportevenementen); Speco of UU voor media; CALO voor school- en bedrijfssport-onderdeel.

6. Topsportloopbanen

Waar topsport in het verleden door sommigen er nog als een soort nevenactiviteit werd bijgedaan, verlangt het vandaag de dag een zeer toegewijde levensstijl, waarmee op steeds jongere leeftijd moet worden begonnen. Nederland zet hoog in op deze internationale medaillewedloop. Als gevolg van dit beleid krijgt het topsportregime een intensiever karakter en een grotere schaal. Van topsporters wordt steeds meer en op steeds jongere leeftijd verwacht dat zij fulltime met topsport bezig zijn en hiervoor andere zaken opofferen. Ex-topsporters ondervinden langduriger en nadrukkelijker de betekenissen en gevolgen van hun eerdere sportfocus. Deze ontwikkeling roept vele vragen op: over de achterliggende dynamiek en gevolgen van de vervroeging van de topsportloopbaan; over de ontwikkeling van de beroepsidentiteit en statuspositie van de topsporter en het rolmodel dat zij krijgen opgelegd; en over de achtergrond, aard, rationaliteit en (bedoelde en onbedoelde) gevolgen van de gestelde

top tien-ambitie. Binnen het deelprogramma ‘Topsportloopbanen: van start tot ster’ worden, vanuit het perspectief van de hele topsportloopbaan, vier deelprojecten onderscheiden: 1), De 3-meting van het topsportklimaat en de herhaling van de internationale benchmark (waarvoor in lijn met eerder gemaakte afspraken een afzonderlijke projectsubsidie zal worden aangevraagd); 2), Talenten: uitbreiding van het topsportregime naar jongere leeftijden, over de effectiviteit en effecten van vroegtijdige talentherkenning en talentontwikkeling, ook in relatie andere sferen, zoals muziek en dans; 3), Onbekende en bekende topsporters: beroepsidentiteit, statuspositie en rolmodel, over de sociale identiteit die voor topsporters wordt ontwikkeld en de betekenis daarvan voor de status, leefstijl en beleving van (oud-)topsporters (incl. de toenemende druk om zich in hun persoonlijk leven ‘voorbeeldig’ te gedragen; 4), Gehandicaptentopsporters: uitbreiding en toepassing van het topsportregime, over het feit dat het topsportregime van de meest geprofessionaliseerde sporten steeds vaker als uitgangspunt worden genomen voor de gehanteerde eisen in minder geprofessionaliseerde sporten, in dit geval de gehandicaptentopsport.

Voorziene samenwerkingsverbanden: NOC*NSF, Gehandicaptensport Nederland, diverse bonden, mogelijk RUG-onderzoek van Chris Visscher.

7. Sporteconomie

Het economische belang van sport, hoewel moeilijk precies te becijferen, is groot (zie PRC rapport 2008). De sporteconomie, als wetenschap, blijft daarbij achter. Binnen de economie wordt sport stiefkinderlijk behandeld. Dientengevolge liggen er op het vlak van de sporteconomie nog vele onbeantwoorde vragen. In het onderstaande stellen we twee onderzoekslijnen voor die belangrijke lacunes in de huidige kennis opvullen.

1. **Economie, sport, en de regio.** In dit project analyseren we het effect van een sportevenement op de organiserende stad, en op de organiserende regio en op de rest van Nederland. Deze nuance blijft doorgaans achterwege. Verder wordt binnen deze lijn gekeken naar de economische effecten van structurele sportvoorzieningen (schaatsbanen, BVO's). Als dusdanig levert dit project een bijdrage aan het kwantificeren van de economische betekenis van sport.
2. **Internationalisering.** In deze studie kijken we naar de effecten die internationalisering met zich mee brengt voor de topsport. Buitenlandse talenten kunnen een team helpen meer te winnen, maar de binding met het team zal afnemen. Deze hypothese moet verder worden uitgewerkt en getoetst. Een tweede deelproject is onderzoek naar de relatie tussen internationalisering en prestaties van vertegenwoordigende elftallen. Thuisspelers leren van buitenlanders. Moeten nationale bonden de toevloed van buitenlands talent omarmen, of juist met scepsis bekijken?

Voorziene samenwerkingsverbanden: RUG Centrum voor Onderzoek van de Economie van Lagere Overheden aan de Rijksuniversiteit Groningen; DSO ; Wesp (voor project 1).

Relatie onderzoeksthema's/Kennisagenda Sport 2011-2016

Zoals eerder gesteld zijn de bevindingen uit de Kennisagenda Sport 2011 - 2016 leidend geweest voor inhoud en vormgeving van het nieuwe programma . In onderstaand schema is weergegeven hoe de onderscheiden onderzoekslijnen in het Meerjarenprogramma zich verhouden tot de Kennisagenda Sport 2011-2016. Bij het schema past overigens de

kanttekening dat onderzoek in de pijler Meedoen de facto het onderzoek naar de maatschappelijke aspecten van sport betreft. Lezen we de onderzoekslijnen niet als wetenschapsdisciplines (zoals bedoeld in de Kennisagenda Sport) maar als inhoudelijke thema's, dan wordt vanuit de bril van Meedoen een bijdrage geleverd aan de sociaal-wetenschappelijke vraagstukken van alle van de andere genoemde thema's (in overleg en nauwe afstemming met het onderzoek binnen die thema's). Bij Vitaal betreft dat vraagstellingen rondom deelname aan sport en bewegen en het onderhouden van actieve leefstijlen; bij Talentvol de sociale positie, inbedding en betekenis van het bedrijven van topsport; bij Nederland op de Kaart de relatie tussen ruimtelijke inrichting en sportdeelname alsmede het onderzoek naar de vormgeving van sportaanbod; en bij Beeld van Nederland de sociale betekenis van sportevenementen (lokaal en internationaal). Waar daar in het verleden nog geen programma's en inhoudelijke expertise op was ontwikkeld (Kaart van Nederland, Nederland in Beeld) zal het MI anticiperen op de totstandkoming van dergelijke programma's. Waar die programma's en expertise er wel al is (Vitaal Nederland, Talentvol) zal het MI voor de afstemming van het onderzoek contact onderhouden met het onderzoek dat binnen die context plaatsvindt (resp. het gezondheidswetenschappelijke en het bewegingswetenschappelijke onderzoek). Zo wordt invulling gegeven aan hetgeen in de Kennisagenda Sport is gesteld ten aanzien van de noodzaak om te komen tot meer kennisuitwisseling tussen onderzoeksdisciplines.

Figuur 4: Relatie onderzoekslijnen MI MJOP en Kennisagenda Sport 2011-2016

Onderzoekslijnen MI MJOP	Onderzoekslijnen kennisagenda sport				
	Vitaal Nederland	Meedoen	Talentvol	Kaart van Nederland	Nederland in Beeld
Sportdeelname en actieve leefstijl	XX	XX			
Sportaccommodaties				XX	
Sport lokaal		XX		XX	
Governance vraagstukken in de sport		XX			
Maatschappelijke betekenis van sport		XX			
Topsportloopbanen			XX		
Economie					XX

Dit gezegd zijnde is duidelijk dat de meeste MI onderzoekslijnen betrekking hebben op wat in de Kennisagenda Sport onder 'Meedoen' valt. Daartoe behoort zowel het werk in de MI onderzoekslijn 'Sportdeelname/actieve leefstijl', als het onderzoek rondom 'Sporten lokaal', 'Governance' en 'Maatschappelijke betekenis'. Het feit dat het onderzoek naar 'Governance' en 'Maatschappelijke betekenis' hier primair bij Meedoen is gepositioneerd, laat onverlet dat dit onderzoek ook duidelijke raakvlakken heeft met de overige vier onderzoekslijnen van de Kennisagenda Sport (zie hierboven).

3.3 Output

Evenals dat in het vorige programma het geval was, is het streven om de output van het programma een weloverwogen combinatie te laten zijn van beleidsgerichte publicaties (rapporten, artikelen in vaktijdschriften en nieuwsbrieven) en wetenschappelijke publicaties (papers, journals, proefschriften). In de projectdefinities zal dit punt van aandacht zijn. In de huidige plannen is hierover vooralsnog het volgende opgenomen:

- Voor de lijn ‘governance’ is voorzien in de productie van een **handboek** op dit terrein, voor ‘maatschappelijke betekenis’ in een state of the art studie die als dusdanig is in te zetten;
- Voor ‘sporten in de wijk’ is voorzien in een reeks van **adviesrapporten en workshops** voor de meewerkende gemeenten;
- Bij vier van de zeven onderzoekslijnen is thans voorzien dat de opbrengst van het programma ook tot uitdrukking zal komen in één of meer **proefschriften**¹⁴. Deze zullen worden gerealiseerd door aio’s die veelal vanuit een andere context en financiering al zijn aangesteld maar die binnen die lijnen een deel van hun promotiewerk verrichten, of door onderzoekers die ruimte wordt geboden om hun onderzoekswerk om te zetten in proefschriften (zie ook paragraaf 3.5).

Voor andere onderzoekslijnen wordt nog gezien hoe de opgedane kennis zinvol ter beschikking kan worden gesteld van het veld (leerboeken, artikelen, workshops, expertmeetings et cetera).

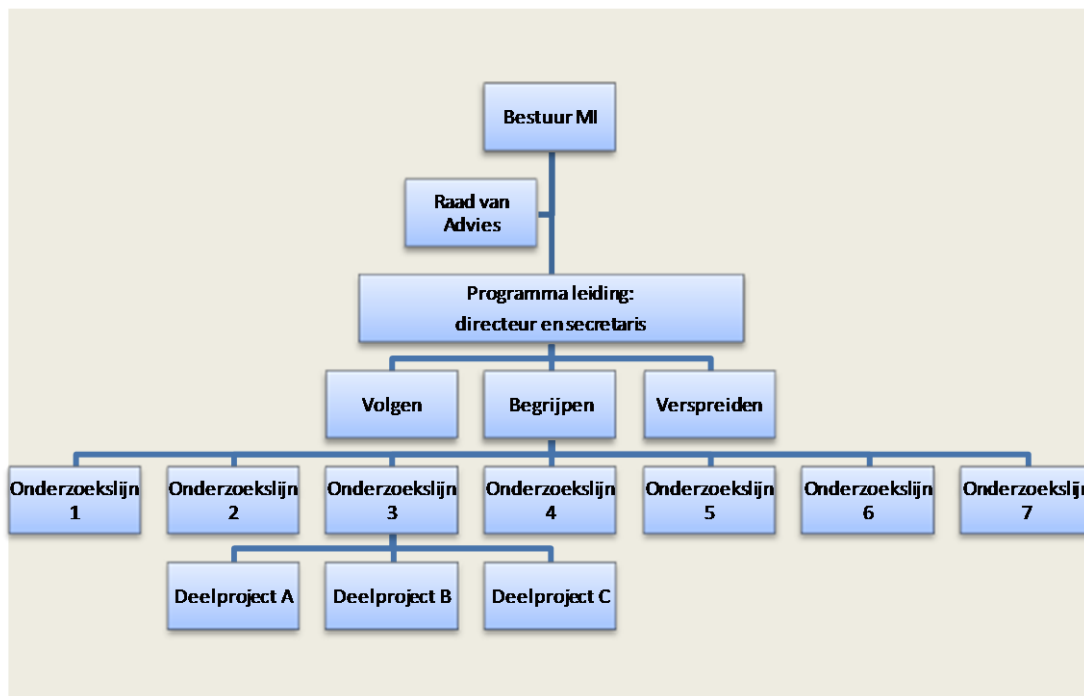
3.4 Governance

Mede gebaseerd op de ervaringen uit het vorig MJOP (zie hoofdstuk twee) is er binnen het nieuwe MJOP meer aandacht voor de *governance* van het programma (zie onderstaande figuur 5). De eindverantwoordelijkheid van het programma berust, evenals bij het vorige programma, bij het bestuur van het MI. De feitelijke leiding is gedelegeerd aan een programmadirecteur, bijgestaan door een programmasecretaris (resp. Maarten van Bottenburg vanuit het MI bestuur en Koen Breedveld vanuit de MI directie). Ten opzichte van het vorige programma wordt de positie van de klankbordcommissie verstevigd en geformaliseerd in de algehele governance structuur van het Mulier Instituut (Raad van Advies¹⁵). Het aantal onderzoeken binnen het onderdeel Begrijpen wordt teruggebracht van veertien min of meer losse projecten naar zeven inhoudelijke onderzoekslijnen; zie ook verderop). Voor alle onderzoekslijnen wordt één supervisor benoemd. De supervisor is verantwoordelijk voor het onderzoek binnen zijn of haar lijn inclusief een beperkt aantal daarbinnen uit te voeren deelprojecten, alsmede voor de overall analyses van de bevindingen.

¹⁴ Actieve leefstijl; ruimte voor sport; sporten in de wijk; governance. In totaal betreft het 6-7 promotietrajecten waar vier aio’s bij betrokken zijn of zullen worden van wie de aanstelling gefinancierd wordt uit de eerste of derde geldstroom, anders dan de MJOP-gelden.

¹⁵ Deze moet nog worden geformeerd, maar zal bestaan uit stakeholders van het instituut vanuit zowel beleid als onderzoek (WO én HBO).

Figuur 5: Governance structuur MI meerjarenonderzoeksprogramma 2011-2014

Deelprojecten binnen onderzoekslijnen kennen projectbeschrijvingen waarin opgenomen: te beantwoorden vragen, theoretisch kader, onderzoeksmethoden, (tussentijdse) output, alsmede een tijdpad dat voorziet in twee fasen, een fase voor de eerste anderhalf/twee jaar en een fase voor de twee/tweeënhalf daaropvolgende jaren. Na afronding van fase één vindt een tussenevaluatie plaats. De uitkomst van die tussenevaluatie – een interne procesevaluatie door de programmaleiding in samenspraak met de projectleiders – is mede bepalend voor de continuering en vormgeving van het deelproject in fase 2. Ook voor het programma als geheel zal een tussentijdse evaluatie worden ingelast. De uitkomsten daarvan zullen worden ingebracht in de Raad van Advies, alsmede in de tweejaarlijkse bilaterale gesprekken waarmee VWS en MI elkaar informeren over actuele ontwikkelingen.

Waar mogelijk en relevant wordt voor de uitvoering van deelprojecten contact gezocht met anderen van buiten het MI (lectoren, onderzoeksbureaus, werk- en overleggenooten groepen als bijvoorbeeld de Werkgroep evaluatie Sportevenementen Wesp). Waar dit wenselijk is zal het MI investeren in het opzetten van nieuwe, nationale en internationaal opererende netwerken (m.n. rond sport en ruimte en eventueel economie, en rondom lectoren en promovendi).

3.5 Ambities kennisagenda en sectorplan

De ambities zoals geformuleerd in de Kennisagenda Sport 2011-2016 reiken aanzienlijk verder dan het trendmatig doortrekken van ingezette lijnen en zijn slechts ten dele verdisconteerd in dit voorstel. De concrete vertaling van die ambities vindt plaats in het ‘Sectorplan sportonderwijs- en onderzoek’ in ontwikkeling. Als mede opsteller van de Kennisagenda en verantwoordelijke voor het deel Meedoen binnen het Sectorplan onderschrijven we de geuite ambities en de

noodzaak om te investeren in sportonderzoek (zie ook hoofdstuk één). Graag levert het Mulier Instituut daar een bijdrage aan.

Wat betreft het **Volgen** voert het instituut graag de regie over een aantal sportspecifieke dataverzamelingen, en wil het verder zijn positie als spil in het sportonderzoek aanwenden om met instituten als bijvoorbeeld SCP, CBS, RIVM en TNO na te denken over de inhoud en uitvoering van nieuwe, meeromvattende dataverzamelingen ten behoeve van de sport.

Voor het **Begrijpen** legitimeren de uitkomsten van de Kennisagenda een additionele impuls in specifieke onderzoeksprogramma's. Dat geldt nadrukkelijk voor programma's rond sport en economie en sport en ruimte. Het valt te hopen dat hier, na besluitvorming over de Kennisagenda Sport en de afronding van het 'Sectorplan sportonderwijs- en onderzoek', ruimte voor wordt gecreëerd¹⁶. De in dit voorstel gedefinieerde onderzoekslijnen die raken aan deze domeinen bieden een goede basis en voldoende ruimte om in dergelijke programma's te investeren c.q. daarbij aan te haken. Verder bepleit het MI als onderdeel van het sectorplan de vestiging van '**sportonderzoekschool**' waarbinnen promovendi kunnen worden aangesteld en elkaar kunnen stimuleren in het schrijven van hun proefschrift. De 'MJOP-bijeenkomsten' die ook voor het nieuwe programma gepland staan, nemen wat betreft de interactie tussen onderzoekers de contouren aan van een dergelijke 'sportonderzoekschool', maar biedt geen budget/faciliteit om aio's aan te stellen¹⁷. Graag is het MI betrokken bij het opzetten en inhoudelijk en secretariael vormgeven van een dergelijke '**sportonderzoekschool**'.

Ten aanzien van het **Verspreiden** geldt dat met de opgebouwde onderzoekskennis en de vergaarde ervaring in verspreidingsprojecten het MI goed in staat meent te zijn om – samen met bijvoorbeeld NISB – handen en voeten te geven aan de ambities die er op dit vlak in de Kennisagenda 2011-2016 zijn geformuleerd. Daartoe rekenen we ook de totstandkoming van een '**Sportkompas**'.

¹⁶ Bijvoorbeeld in de vorm van een sportprogramma binnen NWO of ZonMw.

¹⁷ Per promovendus vergt dat een investering van 200.000 euro.

3.6 Tot slot

Sportland Nederland, ambities en prestaties is het derde meerjarenonderzoeksprogramma dat binnen de context van het W.J.H. Mulier Instituut wordt uitgevoerd, en het vijfde van een reeks van sociaal-wetenschappelijke onderzoeksprogramma's¹⁸.

Spreken in termen van progressie is bij sociaal-wetenschappelijk onderzoek niet altijd even gemakkelijk. Mensen veranderen, maatschappelijke omstandigheden veranderen, vraagstukken veranderen. Daarmee is de verklarende (en voorspellende) potentie van de sociale wetenschap beperkt, beperkter in ieder geval dan van de natuurwetenschappelijke tradities. De kracht van de sociale wetenschap moet eerder gezocht worden in de beschrijvende en de interpreterende betekenis: in het schetsen en duiden van trends en ontwikkelingen, en in het onder de aandacht brengen van de reikwijdte en de bedoelde en onbedoelde gevolgen van beleidsmaatregelen.

Met dit onderzoeksprogramma menen we een belangrijke bijdrage te leveren aan de verdere ontwikkeling van het sociaal-wetenschappelijke sportonderzoek. Daarbij hebben we nadrukkelijk ook de internationale kennisuitwisseling op het oog (theorievorming, internationale vergelijking). Met de ontwikkelde voorstellen worden belangrijke witte vlekken ingevuld en wordt vorm gegeven aan de Kennisagenda 2011-2016. Onderzoek alleen zal er niet toe leiden dat de ambities rond het Olympisch Plan 2028 worden gerealiseerd. Goed onderzoek kan wel bijdragen aan de discussie over die ambities¹⁹ en aan het formuleren van zinvolle projecten om die ambities te realiseren. Dat geldt voor thema's die al wat langer onderwerp zijn van onderzoek – zoals de sportdeelname en de maatschappelijke betekenis van sport – maar ook voor nieuwere thema's als talentontwikkeling, ruimte en economie. De diverse onderzoeksprojecten zoals hierboven geformuleerd dragen eraan bij dat rond genoemde velden *body's of knowledge* – in de meest letterlijke zin van het woord – ontstaan c.q. behouden blijven. Vanuit de verrichte onderzoeken door de betrokken onderzoekers binnen de verantwoordelijke instituten mag verwacht worden dat zich een olievlekwerking voltrekt richting andere onderzoeksprojecten, onderzoekers en organisaties. Zo komt de aankomende jaren een kader (theoretisch, methodisch, feitelijk) tot wasdom waarbinnen meer ad hoc en toepassingsgerichte vragen zinvol kunnen worden beantwoord.

¹⁸ De drie MI onderzoeksprogramma's en de onderzoeksprogramma's Waarden en Normen in de Sport I en II (resp. 1993-1997 en 1998-2001), waarvoor NOC*NSF als penvoerder optrad. De uitvoering vond plaats vanuit de Universiteit van Utrecht, de Vrije Universiteit Amsterdam en de Vrije universiteit Brussel.

¹⁹ Door in te gaan op assumpties die eraan ten grondslag liggen, deze in historisch perspectief te plaatsen, onbedoelde gevolgen in kaart te brengen of de effectiviteit van interventies nader te bestuderen.

Bijlage I: Nadere uitwerking activiteiten MJOP III

B1.1 Volgen

In de activiteiten voor Volgen was in het vorig MJOP ruimte voor:

- het afronden van een zelf uitgevoerde Sportersmonitor (2006) en het opzetten van een nieuwe, tweejaarlijkse Sportersmonitor in samenwerking met een veldwerkbureau en met co-financiering van derden;
- het uitvoeren van een jaarlijkse Verenigingsmonitor, het vergroten van de analysemogelijkheden van dat bestand (door grotere steekproeven en koppelen van bestanden) en het zoeken naar mogelijkheden voor co-financiering;
- het uitvoeren van een Fitnessmonitor en het zoeken naar draagvlak voor een vervolg (laatste niet gerealiseerd);
- het opzetten van platforms voor kennisuitwisseling rond sportdeelname (lokaal/RSO, internationaal/‘Compass’).

Verder is gaandeweg het programma meer ruimte gecreëerd om kennis over sportonderzoek en de bijbehorende datasets beschikbaar te stellen voor derden (helpdeskfunctie) en te investeren in kennis over datasets van anderen (OBiN met name, maar ook CBS onderzoeken).

Voor een nieuw MJOP wordt wederom geïnvesteerd in informatieverzamelingen rondom de vraag naar en het aanbod van sport. Hangende nadere besluitvorming²⁰ over de Kennisagenda Sport 2011-2016 en het ‘Sectorplan sportonderwijs- en onderzoek’ wordt daarbij voortgegaan op de weg die daarbij is ingeslagen met de Sportersmonitor en de Verenigingsmonitor (kwalitatieve verrijking, samenwerking en co-financiering derden waar mogelijk).

In nauw overleg met het veld zal gekeken worden of ook rond andere aspecten van sportaanbod vergelijkbare monitors kunnen worden opgezet. Daarbij zal aansluiting worden gezocht bij inhoudelijke projecten van het MJOP. Concreet betekent dit dat zal worden gezien in hoeverre er rond sportaccommodaties en rondom governance-vraagstukken in de sport (sportbestuurders en –vrijwilligers) monitors/benchmarks moeten/kunnen worden opgezet. In het eerste geval is hiertoe reeds een samenwerking met diverse partijen opgestart (Arko Sports Media, Sportservice Zuid Holland en Innosport, verenigd in de op te richten Stichting SportatlasNL)²¹. In het tweede geval zal samenwerking worden gezocht met NOC*NSF (voor bevraging van bonden) en met VSG/NISB (voor bevraging van gemeenten). In alle gevallen streeft het MI naar samenwerking met grote erkende statistische bureaus (m.n. CBS, SCP).

²⁰ De voorstellen die in het onderhavig voorstel ten aanzien van Volgen worden gedaan laten voldoende ruimte om tussentijds aanpassingen te plegen, mocht dat gewenst worden geacht.

²¹ Onder het vehikel van de Sportatlas zullen ook toekomstige Fitnessmonitoren en Zwembadmonitoren kunnen worden ondergebracht. Het MI is/blijft met genoemde partijen in gesprek over de ontwikkeling van monitors, zoals het dat ook is met de brancheorganisaties op het terrein van maneges (KNHS en FNRS).

Extra aandacht wordt in het nieuwe MJOP gevraagd voor:

- het opzetten en onderhouden van internationale netwerken en het uitvoeren van internationale benchmarks (op basis van beschikbaarheid van bestaande gegevens, of het op beperkte schaal ondersteunen van internationale dataverzamelingen indien die kans zich voordoet);
- het analyseren van de beschikbare gegevens en van gegevens van anderen (m.n. van erkende nationale instituten als SCP, TNO, RIVM en CBS) ten dienste van de sector.

In het vorige programma waren de activiteiten ten behoeve van het Volgen gescheiden van de activiteiten ten behoeve van het Begrijpen. Ook in het nieuwe programma blijven dit separate lijnen, met eigen deelprojecten en verantwoordelijkheden.

Wel worden de monitor-activiteiten binnen Volgen - waar mogelijk en relevant – inhoudelijk gekoppeld aan de onderzoeklijnen binnen Begrijpen. Met name geldt dit voor de Sportersmonitor (relatie met Actieve leefstijlen en met Maatschappelijke betekenis), voor de Verenigingsmonitor (relatie met Governance), voor de Topsportklimaatmeting (onderdeel van Topsportloopbanen) en voor nog te ontwikkelen monitoren op het terrein van ruimte en accommodaties. Hiermee wordt een betere kruisbestuiving beoogd tussen beide programmalijnen. De vraagstellingen in de monitoren van Volgen worden verrijkt met kwesties die leven binnen Begrijpen; en de projecten binnen Begrijpen kunnen terugvallen op resultaten uit de recentste Volgen-monitoren.

B1.2 Verspreiden

Er zal geen wezenlijk verschil zijn tussen de activiteiten die in het vorig en die in het nieuwe MJOP zullen worden opgepakt in het kader van het Verspreiden. Ook in het nieuwe MJOP wil het MI langs de volgende wegen de uitkomsten uit het sportonderzoek beter op het netvlies proberen te krijgen van onderzoekers, politici, beleidsmakers, journalisten en anderen die beleidsmatig in de sport zijn geïnteresseerd:

- stages en scriptiebegeleiding voor studenten;
- onderhouden van een semi-openbare bibliotheek;
- ontsluiten van databestanden over sport;
- organiseren van evenementen om kennisoverdracht te laten plaatsvinden (debatten, congressen, workshops, cursussen);
- publiceren over sportonderzoek (in rapporten, tijdschriften en nieuwsbrieven) of ertoe bijdragen dat over sportonderzoek kan worden gepubliceerd (redactioneel werk voor tijdschriften en platforms).

Gezien de ontwikkelingen van de afgelopen jaren en de conclusies uit de Kennisagenda mag daarbij worden verwacht dat in een nieuwe vierjarige periode er meer aandacht uit zal gaan naar:

- de internationale component;
- het beter uitnuttend van de mogelijkheden die het internet biedt (databases, nieuwsbrieven, *social media*, interactieve publicatie vormen);
- het bruggen slaan naar andere maatschappelijke sectoren (welzijn, economie, ruimte) en de bijbehorende kenniscentra (bijv: KEI, Kenniscentrum Recreatie, NBTC, Verweij-Jonker, Movisie, Boekman Stichting, Nidi);
- betrekken van HBO (lectoren, kenniskringen) bij Verspreiden;
- verspreidingsactiviteiten ontplooiend met het groeiende aantal organisaties dat een functie voor zichzelf weggelegd ziet in de keten van sportkennis (m.n. NISB, maar ook andere organisaties die op belangrijke sluisen of scharnierpunten van die kennisketen opereren, zoals koepelorganisaties, sportbonden, provinciale sportservicepunten).

De nadere invulling geven we graag de aankomende jaren vorm in nauw overleg met VWS en de Raad van Advies van het Mulier Instituut, in het perspectief van wat in de Kennisagenda Sport aan ambities is geformuleerd en door het beleid wordt gedeeld.

B1.3 Sportdeelname en actieve leefstijl: theoretische en empirische verdieping

Auteurs: Koen Breedveld, Ruud Stokvis

In het meerjarenprogramma 2007-2010 vormden de sportdeelname, het niet-sporten en de omgang met het lichaam – kortweg de sportbeleving – belangrijke thema's. Dat programma leverde een rijke baaierd aan uitkomsten, waaronder kwalitatieve studies naar de achtergronden van niet-sportdeelname bij groepen die doorgaans in de marge van de sport staan (mensen die oud of dik zijn), beleving van clubsport onder adolescenten, omgang met gewicht, twee SportersMonitoren, diverse workshops en een boek met bijdragen van meerdere auteurs over niet-sporten (nog te verschijnen). In het programma Meedoen was er vooral aandacht voor de verenigingen, maar in het kielzog daarvan ook voor de sportdeelname van de allochtone jeugd (zie bundel *Samenspel*). Het meten van de sportdeelname kreeg via de bundel *Sporten Gemeten* en de 'RSO-doorontwikkeling' een stevige impuls. Met een expertmeeting tijdens het EASS congres 2010 werd een internationaal netwerk van sportdeelname-onderzoekers nieuw leven ingeblazen.

Tegelijk moet worden geconstateerd dat er rondom de vraagzijde van sport en bewegen nog veel vragen onbeantwoord blijven. Binnen het vorige programma is op veel terreinen inzet gepleegd. Het accent lag daarbij op de dataverzameling. Voor theorievorming was wat minder aandacht, al zijn ook daar stappen gezet (zoals positie trainers, leefwereld). De ambitie, opgetekend in het Olympisch Plan 2028 én in de kabinetsdoelstellingen, om de deelname aan sport en bewegen verder te laten groeien, rechtvaardigen dat het thema van de sportdeelname/-beleving een belangrijke plaats blijft houden in een nieuw programma. Blijvende aandacht voor dit thema past bovendien in de 'Kennissagenda Sport 2011-2016'.

Wij willen daarbij een kwestie centraal stellen, te weten: de rol van gezondheidsoverwegingen bij het besluiten om aan sport of andere vormen van lichaamsvoefening te doen en om daarbij door te zetten. We stellen deze kwestie centraal omdat wij een tegenstelling of tenminste een spanning vermoeden tussen de voornaamste motivatie van overheidswege om de sportdeelname te stimuleren en de motieven van individuele sportbeoefenaren. Met Horstman en Houtepen (2005: 213) delen wij het inzicht dat "gezond leven" een *essentially contested concept* is.

De overheid stelt het bevorderen van de (volks)gezondheid door middel van lichaamsvoefening centraal (Tijd voor sport 2005). Bij sporters zelf lijken vele andere motieven eveneens een rol te spelen. Bij de deelname aan sport in verenigingsverband zijn dat sociale omgangsmotieven en het plezier in sport (Elling 2007: 56, Sportersmonitor 2008: 22). De opkomst van de belangstelling voor lichaamsvoefening zonder competitief verband in de vorm van fitness, hardlopen en andere vormen van duursport kan alleen goed begrepen worden door uit te gaan van het idee dat het lichaam een vorm van sociaal kapitaal is geworden, dat ingezet wordt op de markt voor banen en partners (Shilling 2003: 126). Per sociale klasse speelt deze vorm van kapitaal een verschillende rol (Shilling 2003: 120). Op het gebied van de fitness blijkt niet zozeer het streven om gezond te zijn mensen te motiveren tot deelname, maar is dat meer het streven naar een slank en welgevormd lichaam. Gezien de advertenties voor lidmaatschap van

sportscholen denken aanbieders dat dit streven mensen meer aantrekt dan het streven naar een gezond lichaam. In de literatuur blijkt ook de preoccupatie van vrouwen met slankheid en mannen met gespierdheid een belangrijke rol te spelen (Stokvis en Hilvoorde 2008, IHRSA 2005).

Gezien de vele verschillen in voedings- en beweeggedrag tussen sociale categorieën, wordt in dit project de variatie onderzocht in de wijze waarop het gezondheidsstreven vervlochten is met andere motieven voor een sportieve leefstijl. Wij willen dit onderzoeken per sociale klasse en per leeftijdscategorie. Daarbij gaan wij van de volgende samenhangende theoretische punten uit: a) iedere sociale categorie kent een onderscheidende leefwereld met een voor die leefwereld kenmerkende habitus²² en typische belangen ten aanzien van uiterlijk en gezondheid. Iedere categorie heeft zijn eigen legitieme kapitaalsvormen, b) levensstijlen per sociale categorie liggen niet voor eens en altijd vast. Wij gaan uit van een processueel model waarbij sommige sociale categorieën gevoeliger zijn voor nieuwe problemen, zoals dat van de verdikking, die het gevolg zijn van economische en technologische veranderingen en meer vermogen hebben om hun levensstijl daarop aan te passen dan andere categorieën, c) het vermogen om een levensstijl aan te passen hangt in belangrijke mate af van de mate van zelfbeheersing die binnen iedere sociale categorie als onderdeel van de habitus verworven wordt, hier volgen wij de civilisatietheorie van Elias (1987), d) het belang dat leden van sociaal hoger geplaatste categorieën hebben om hun positie te handhaven helpt hen bij het opbrengen van de zelfbeheersing die nodig is om de eigen levensstijl aan te passen aan gewijzigde omstandigheden, e) onder bepaalde condities vindt het voorbeeld van leefstijlaanpassing door de leden van meer aanzienlijke categorieën navolging bij de leden van sociaal lager geplaatste categorieën.

In de bestudering van dit thema besteden we daarbij in het bijzonder aandacht aan maatregelen/instituten die in de recente beleidsliteratuur veelal worden genoemd als bevorderend voor de sportdeelname. Daarbij denken we aan: de rol van prijs en inkomen; de rol van het bewegingsonderwijs, als belangrijke plaats voor de vorming en ontwikkeling van een (duurzame) sporthabitus; de wijze waarop burgers zich informeren over mogelijkheden in hun omgeving (accommodaties, gezelschap) om aan sport te (gaan) doen.

In deze onderzoekslijn stellen we vier projecten voor: één theoretisch geïnspireerde studie naar 'sportieve leefstijlen', en drie meer empirische projecten waarin burgers uit uiteenlopende levensfasen centraal staan.

I. Gezondheidsstreven, sportieve leefstijl en sociale klasse

Uitgaande van Bourdieu (1979) veronderstellen wij dat het lichaam voor mensen uit verschillende sociale klassen (gedefinieerd in termen van inkomen, bezit, achtergrond en opleiding) een verschillende betekenis heeft. Gezondheidsoverwegingen spelen bij het aangaan

²² Concept uit de theorievorming van de overleden Franse socioloog Bourdieu, kortheidshalve verwijzend naar een duurzame kijk op de wereld en de gedragspatronen die daaruit voortvloeien (en waarin die kijk op de wereld naar voren komt).

van een sportieve levensstijl een verschillende rol per sociale klasse en dat resulteert ook in verschillen in de mate en intensiteit dat men een sportieve levensstijl aanneemt. In het vorige meerjarenprogramma is dit onderwerp ook onderzocht. Toen is vooral aangetoond dat verdikking (door het uit balans raken van calorie-inname en calorieverbruik) als sociaalhistorisch verschijnsel gezien dient te worden en is de verwarring tussen de rol van persoonlijke eigenschappen en sociaaleconomische omstandigheden bij tot stand komen van individuele leefstijlen ontward, door de sociaal gedifferentieerde ontwikkeling van zelfdiscipline ten aanzien van voeding en beweging aan te tonen (Stuij 2010, in voorbereiding). Dit werk was nodig omdat in de literatuur zeer veel misverstanden en onduidelijkheden voorkomen over de rol van genetische en persoonlijke eigenschappen en de rol van de sociale omgeving (Mackenbach 2010).

Dit voorwerk kan nu resulteren in onderzoek dat tot doel heeft de al bekende verschillen in gedrag ten aanzien van voeding en bewegen tussen leden van uiteenlopende sociale klassen wat betreft het aannemen van een sportieve levensstijl nader te verklaren. Aldus hopen wij tot een beredeneerde afweging te komen van het belang van de factoren die volgens de literatuur tot verdikking bijdragen. In dien vormt de studie een sociaal-wetenschappelijke tegenhanger c.q. uitwerking van het ‘gezonde leefstijl begrip’ zoals dat in de gezondheidswetenschappen thans furore maakt.

Het onderzoek zal betrekking hebben op de ontwikkeling van de zelfdiscipline van leden van verschillende sociale klassen ten aanzien van het aannemen van een sportieve leefstijl en de rol die gezondheidsoverwegingen daarbij spelen. Centraal staat de vraag hoe in verschillende sociale milieus mensen persoonlijke gedragsvoorkeuren ten aanzien van bewegen, voeding en de effecten daarvan op het lichaam verwerven.

De hypothesen zijn:

- a). de habitusvorming in uiteenlopende milieus leidt tot verschillen in zelfdiscipline ten aanzien van bewegen en voeding;
- b). deze zelfdiscipline wordt gevoed door de uiteenlopende belangen die per sociale categorie met het lichaam verbonden zijn;
- c). in de motivatie ten aanzien van zelfdiscipline spelen gezondheidsoverwegingen een uiteenlopende en niet altijd dominante rol;
- d). ontwikkelingen in de habitusvorming per sociale categorie hangen samen met de ontwikkeling van de sociaaleconomische en culturele positie van sociale categorieën.
- e). veranderingen in de habitusvorming ten aanzien van voeding en beweging beginnen over het algemeen bij sociaal hogere (in termen van opleiding, inkomen en achtergrond) categorieën en worden vervolgens overgenomen door de leden van sociaal lagere categorieën, als zich daartoe de mogelijkheden voordoen.

II. Gezondheidsstreven, sportieve levensstijl en jongeren

Dit onderzoek bouwt voort op het onderzoek naar sportloopbanen uit het vorige meerjarenprogramma. Centraal staat de uitval in sportdeelname in de categorie tussen de 13 en 18 jaar (Sportersmonitor 2008: 30). Dat is de leeftijdsfase waarin men tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw met sport begon. De beginleeftijd is vanaf de jaren zestig omlaag gegaan tot circa zes jaar, maar de winst binnen de zes tot 12-jarigen wordt voor een deel weer teniet gedaan

door de uitval in de leeftijdsfase erna. Dit probleem van de uitval van de categorie in de middelbare schoolleeftijd is al sinds lange tijd onderwerp van beleidsmatige zorg én is hardnekkig (zie Rapportage sport 2006). Met de breedtesportdoelstellingen rond het OP2028 in het achterhoofd is voorkomen van systematische uitval in de sportdeelname, zoals die plaatsvindt in de middelbare schoolleeftijd, een belangrijk punt.

Vanuit ons theoretisch perspectief is de sportuitval bij jongeren uit sociale categorieën waarbinnen over het algemeen een sterke sportieve habitus in de opvoeding bijgebracht wordt, het meest opmerkelijk. Op basis van het onderzoek onder niet-sporters (Stokvis en Elling 2010) willen wij, wat deze categorie betreft, de juistheid van de volgende redenering onderzoeken. Jongeren worden tijdens hun middelbare school periode met een scala van nieuwe vrije tijd alternatieven geconfronteerd die ieder ook weer een bepaalde sociaal-culturele prestige hebben. Men kan hierbij denken aan de café/alcohol - en de drugsscène, het (populaire) muziekwezen, sport, literatuur en studie et cetera. Wij vermoeden dat vooral degenen onder de jongeren die fysiek minder begaafd in sport zijn een voorkeur krijgen voor andere activiteiten waarin zij meer in staat zijn respect van anderen af te dwingen en daarmee zelf respect te verwerven.

Sportuitval onder jongeren afkomstig uit sociale categorieën die gekenmerkt worden door geringe nadruk op de ontwikkeling van een sportieve habitus, zal naar wij vermoeden minder voorkomen omdat die jongeren ook op jongere leeftijd al niet veel aan sport zullen hebben gedaan. Zij ondervinden dan ook het meest duidelijk de soms pijnlijke en ontmoedigende effecten van een meritocratisch sportbeleid (selectie-mechanisme). Sowieso is de vraag in welke mate het agonale karakter van de sport (willen winnen, de beste willen zijn) aansluit bij de leefstijl van middelbare scholieren (waar het veelal niet draait om inzet en prestaties, zeker niet op school, en sociale status wordt afgemeten aan ‘cool’heid).

Wij zullen in dit onderzoek ook proberen sportieve praktijken te onderkennen die leiden tot grotere deelname van kinderen uit niet-sportieve sociale categorieën en verminderde uitval van kinderen uit wel-sportieve categorieën. Daarbij kijken we nadrukkelijk ook naar de rol van het bewegingsonderwijs, de invloed van prijs en inkomen en van lokale stimuleringsmaatregelen.

III. Gezondheidsstreven, sportieve levensstijl en ouderen

Sport is niet langer een jong-menselijke activiteit (Rijsdorp 1957). In dit project wordt gefocussed op ontwikkelingen in de mix van motieven tot lichaams oefening van oudere sporters. Wij denken daarbij aan de categorie van boven de zestig jaar. Daarbij sluit dit onderdeel aan bij zowel de breedtesportambities van het OP2028 als bij het recent sterk in ontwikkeling zijnde ‘Fit for Life programma’.

Over sportdeelname van ouderen is al het nodige bekend (Lindert 2009: 54). Daarbij valt op dat in alle leeftijdscategorieën gezondheids- en pleziermotieven een belangrijke rol spelen. Maar er zijn wel nuanceverschillen per categorie. Bij de ouderen valt vooral op dat zij meer op prijs en kwaliteit van voorzieningen gericht zijn, maar daarnaast blijken ze ook wel in prestatieverbetering en competitie geïnteresseerd te zijn. Verder onderscheiden zij zich door de unanieme nadruk die zij in hun motivatiemix leggen op lichaamsbeweging en gezondheid. Omdat ook de ouderen in termen van achtergrond, opleiding en inkomen tot uiteenlopende sociale categorieën behoren die gekenmerkt worden door een uiteenlopende sportieve habitus,

willen wij deze differentiatie nader in kaart brengen. Verschillen binnen de brede categorie ouderen kunnen nog versterkt worden als ook het "oud zijn" van hoog tot laag (in termen van inkomen, opleiding) uiteenlopend gedefinieerd wordt.

Het lijkt erop dat vooral in qua opleiding en sociaaleconomische status hogere categorieën de traditionele visie op "oud zijn" tot ver in de zeventig of wellicht zelfs tachtig is teruggedrongen en dat mensen onder die leeftijd als "jong" of "middelbaar" beschouwd worden door anderen en door henzelf. Wij zullen dus de sportieve habitus van verschillende categorieën ouderen onderzoeken en de verschillen proberen in verband te brengen met verschillen per categorie in de visie op het "oud zijn" en met verschillen in doorlopen sportloopbanen en eerder opgedane ervaringen. Bijzondere aandacht gaat uit naar de wijze waarop verschillende groepen ouderen aankijken tegen uiteenlopende vormen van sportaanbod (Galm en Mbvo, vereniging, welzijnswerk, playgrounds, Senior games-achtige veteranenwedstrijdsport) als tegen andersoortige mogelijkheden waarop ouderen sportief betrokken kunnen blijven, ook als men niet meer of verminderd zelf sportief actief is (zoals in sportvrijwilligerswerk).

IV. De vergeten groep: sportende zorgers en werkenden

Tussen jongeren en ouderen in bevindt zich een getalsmatig en qua invloed en uitstraling niet onbelangrijke groep van mensen van "middelbare leeftijd" (dertig tot zestig jaar), waarvan het merendeel arbeid verricht al dan niet in combinatie met zorgtaken. De sportuitval in deze levensfase is doorgaans gering, maar wel verandert de wijze waarop deze groep uiting geeft aan zijn sportiviteit. Drukte in het privéleven en de confrontatie met een afnemend prestatieniveau bevorderen een geleidelijk de-intensivering van de sportdeelname en het zoeken naar andere, meer informele verbanden om sportief actief in te blijven. *Majeure life events* (geboortes kinderen, carrière-moves, verhuizingen) leiden, veelal tijdelijk gelukkig, tot rupturen in de sportloopbaan.

In het kader van dit deelproject kijken we, evenals in de andere deelprojecten, naar de wijze waarop de sportdeelname gestalte krijgt in de leefstijlen van mensen in uiteenlopende sociale posities en met uiteenlopende geschiedenissen (eerdere ervaringen in de jeugdfase). Speciale aandacht gaat daarbij uit naar mogelijkheden om langs andere dan de traditionele wegen van sportvereniging en fitnesscentrum mensen in deze drukbezette levensfase blijvend te interesseren voor sport. Daarbij denken we primair aan de kansen en mogelijkheden van bedrijfssport (wie worden daarmee bereikt, waarom werken werkgevers er aan mee en wat brengt het teweeg onder de betrokkenen? – zie daartoe ook het onderzoeksproject naar maatschappelijke betekenis), maar ook aan buurtsport, sport via scholen van kinderen en de inzet van nieuwe media. Tot slot is er bijzondere aandacht voor de wijze waarop deze groep zich oriënteert op de mogelijkheden en daarbij, indien dat relevant is, afwegingen maakt over prijs en alternatieve bestedingsmogelijkheden.

Literatuurverwijzingen

Bourdieu, P. (1979). *La Distinction*. Les éditions de minuit, Parijs.

Breedveld, K. & Tiessen-Raaphorst, A. (2009). *Sport gemeten. Methodologische aspecten van het onderzoek naar sportdeelname*, Den Haag/'s-Hertogenbosch: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)/W.J.H. Mulier Instituut.

Breedveld, K., Molleman, G., Smits, F. & Reijgersberg, N. (2010). *Kennisagenda Sport 2011-2016*, 's-Hertogenbosch/Den Haag: W.J.H. Mulier Instituut/ZonMw.

Dool, R. van den, Elling, A. & Hoekman, R. (2009). *SportersMonitor 2008. Een beschrijving van actuele sportissues*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.

Elias, N. (1987). *Het civilisatieproces*. Het Spectrum, Utrecht.

Elling, A. (2007). *Het voordeel van thuis spelen. Sociale betekenissen en in- en uitsluitingsmechanismen in sportloopbanen*, Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut/Universiteit van Tilburg.

Horstman, K. & R.Houtepen (2005). *Worstelen met gezond leven*, Amsterdam: Maklu/Het Spinhuis.

IHRSA (2005). *European marketing report: The size and scope of the health club industry*, Boston: IHRSA.

Kemper, F. (red.) (2010). *Samenspel. Studies over etniciteit, integratie en sport*, Bennekom: Nederlands Instituut voor Sport en Beweging (NISB)/W.J.H. Mulier Instituut.

Lindert, C. (red.). (2009). *Fit for life: (on)bereikbaar doel? Quick scan Sport, Bewegen en Ouderen 2009*, Nieuwegein/'s-Hertogenbosch/Leiden: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut/TNO Kwaliteit van Leven.

Mackenbach, J. (2010). *Ziekte in Nederland*. Elsevier, Amsterdam.

Ministerie van VWS (2005). *Tijd voor sport*. Den Haag: Ministerie van VWS.

NOC*NSF (2009). *Expertrapport Nederlandse sport naar Olympisch niveau. Een nadere uitwerking van het sportgedeelte van het Olympisch Plan 2028*, Deventer: ...daM uitgeverij.

NOC*NSF (2009). *Olympisch plan 2028. Heel Nederland naar Olympisch niveau. Plan van aanpak op hoofdlijnen*, Arnhem: NOC*NSF.

Rijsdorp, K. (1957). *Sport als jong-menselijke activiteit*, Groningen: Wolters.

Shilling, C. (2003). *The body and social theory*, Londen: Sage.

Stokvis, R. & Hilvoorde, I. (2008). *Fitter, harder & mooier. De onweerstaanbare opkomst van de fitness cultuur*. Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij DeArbeiderspers/Het Sporthuis.

Stokvis, R. (2010). *Sporters en niet-sporters. Habitus en motieven*. In A. Elling, *Niet-sporters*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut (in voorbereiding).

Stuij, M. (2010). Explaining trends in body weight. Offer's rational and myopic choice versus Elias' theory of civilizing processes. In: *Social history of medicine* (nog te verschijnen).

B1.4 Het accommoderen van ruimte voor sport

Auteurs: Hugo van der Poel, Remco Hoekman

Inleiding

Accommoderen betekent zoveel als ‘in orde brengen’, ‘opmaken’ of ‘aanpassen’. Sport vraagt, met name wanneer het wordt uitgevoerd als spel of als training voor de uitvoering van het spel, om duidelijke afbakeningen in tijd en plaats, waarbij die plaats dan bepaalde sportspecifieke kenmerken dient te hebben dan wel aangepast dient te zijn aan het tijdelijk gebruik van die ruimte ten behoeve van de sport. Een voorbeeld van een plaats met sportspecifieke kenmerken is een atletiekbaan, een voorbeeld van een tijdelijk aangepaste ruimte is het parcours dat door de stad is uitgezet voor een marathon.

Het Olympisch Plan 2028 streeft een groei van de sportdeelname na: sporters zouden vaker moeten gaan sporten, het aantal sporters zou moeten toenemen, en het niveau van de sportbeoefening moet omhoog om de nagestreefde topsportambities te kunnen halen. Dit streven impliceert meer tijdvakken gevuld met sport en dus een intensiever gebruik van de bestaande sportvoorzieningen, en daarnaast meer ruimte die geheel of gedeeltelijk is geaccommodeerd voor (specifieke) sportactiviteiten. Ook de plannen om te komen tot een intensivering van het bewegingsonderwijs (bijvoorbeeld: het 3+2 initiatief van KVLO) leggen nadere druk op de aldaar aanwezige, veelal verouderde capaciteit (gymzalen et cetera).

Buiten een nagestreefde kwantitatieve groei van de sportdeelname (dus: meer van de sport zoals we die nu kennen), is er sprake van kwalitatieve veranderingen in de sportdeelname. Daarbij valt te denken aan verschuivingen in de populariteit van verschillende sporten (meer hockeyers, minder handballers); de verschuiving van buiten naar binnen bij sommige sporten (‘indoorisation’ (Van Bottenburg en Salome 2010)) en een groei van het gebruik van de openbare ruimte bij andere sporten; een groei van toernooien en evenementen ten opzichte van reguliere competitie; de ontwikkeling van school- en bedrijfssport; de groei van aangepaste spel- en sportvormen voor kinderen, ouderen en gehandicapten, et cetera. Deze verschuivingen en vernieuwingen vragen niet zozeer om meer van dezelfde sportvoorzieningen, maar om nieuwe vormen van accommodatie van de ruimte, met bijbehorende eisen en vraagstukken van locatie, beheer en exploitatie.

Het accommoderen van de ruimte voor sport kost geld en beperkt andere aanwendingsmogelijkheden van deze ruimte. Van al het geld dat de overheid spendeert aan sport komt bijna 90 procent van de gemeenten, die op hun beurt 85-90 procent van dat geld aan het bouwen, onderhouden, beheren en exploiteren van sportvoorzieningen besteden. Jaarlijks gaat het om een nettobedrag richting 800 miljoen euro. Daarmee is de accommodatie van ruimte voor sport verreweg het belangrijkste beleidsinstrument dat wordt ingezet om de doelstellingen van het sportbeleid te halen, althans in financiële termen.

Het bouwen van sportvoorzieningen heeft in Nederland een grote impuls gekregen in de jaren zestig en zeventig. De destijds gebouwde voorzieningen zijn toe aan vervanging of renovatie indien ze op de huidige locatie nog in een behoefte voorzien, dan wel sluiting of verplaatsing wanneer op de huidige locatie de vraag is weggevallen of de grondprijs zo is gestegen, dat het om financiële en/of planologische redenen aantrekkelijk is de sportvoorziening naar elders te

verplaatsen (Hoekman en van der Poel 2009). Hoe dan ook, veel gemeenten zien zich geplaatst voor een forse investeringsopgave, los van de hierboven aangehaalde ambities ten aanzien van de sportdeelname. Recent onderzoek naar de gevolgen van de economische crisis voor het sportbeleid (Hoekman 2010) en de plaats van sport in de nieuwe gemeentelijke college-akkoorden (Hoekman en Gijsbers 2010) laten echter een beeld zien waarin twee derde van de gemeenten aangeeft waarschijnlijk te moeten gaan bezuinigen op het sportbeleid, hetgeen – gegeven het grote aandeel van de sportvoorzieningen in dat beleid – niet anders kan betekenen dan dat de bouw van nieuwe sportvoorzieningen vaak op de lange baan zal worden geschoven. Verder is te zien dat men toch nog hoopt (een deel van) de groei in sportdeelname te kunnen opvangen door een intensiever gebruik van de sportvoorzieningen en ‘multifunctioneel gebruik’ van voorzieningen. Tot slot wordt ook nog steeds privatisering als een mogelijke oplossing gezien, om een groeiende sportdeelname te kunnen opvangen met minder inzet van gemeentelijke middelen.

Bij privatisering van sportvoorzieningen kan men aan meerdere varianten denken: een grotere rol van sportverenigingen of stichtingen in de bouw, het beheer en/of de exploitatie van sportvoorzieningen; een grotere rol van andere niet-winstgerichte organisaties (woningcorporaties, scholen, welzijnsstichtingen, zorginstellingen); een grotere rol van commerciële partijen; dan wel een mengvorm van voorgaande varianten, vaak aangeduid als een vorm van publiek-private samenwerking. Vanuit een bredere publieke optiek is natuurlijk vooral de vraag interessant in hoeverre sportvoorzieningen commercieel geëxploiteerd kunnen worden. Die vraag is legitiem als men beseft dat een groot deel van de groei in de sportdeelname in de afgelopen twintig jaar is opgevangen in (en mogelijk zelfs in belangrijke mate gestimuleerd door) commercieel geëxploiteerde fitnesscentra, maneges, klimhallen, skihallen en golfbanen. Maar voor voorzieningen als sportparken en zwembaden blijkt privatisering toch erg moeilijk te zijn, en voor zover er sprake lijkt van ‘privatisering’ betreft het meestal een vorm van (interne) verzelfstandiging waarbij de gemeente toch (financieel) betrokken blijft bij de sportvoorziening(en) (Van den Heuvel en Sterkenburg 2008).

Het doel van de programmalijn ‘Het accommoderen van ruimte voor sport’ is het vergroten van het inzicht in de betekenis van het accommoderen van ruimte voor sport voor de deelname, organisatie en de beleving van sport. Dit moet enerzijds bijdragen aan een versterking van de theorie over de vormgeving van sportpraktijken, in het bijzonder de rol van ‘aanbodsfactoren’ hierin, en anderzijds tot handreikingen voor het sportvoorzieningenbeleid.

In het verlengde van deze doelstelling staan in deze programmalijn de volgende drie zaken centraal:

- a). het doen van secundaire analyses op bestaande gegevensbestanden over sportvoorzieningen gericht op meer inzicht in de relatie sportinfrastructuur – sportdeelname en het ontwikkelen van richtlijnen, benchmarks, normen, enzovoort ten behoeve van de planning, het beheer en de exploitatie van sportvoorzieningen;
- b). het doen van (vergelijkend) onderzoek naar de totstandkoming, het beheer en de exploitatie van sportvoorzieningen;
- c). het doen van (vergelijkend) onderzoek naar de ‘betekenis’ van de sportvoorziening voor de beoefening, organisatie en beleving van sport.

Project 1. Sportvoorzieningen, -organisaties en -deelname

Project 1 borduurt voort op de quick scan accommodatiebeleid die eind 2010 wordt uitgevoerd in opdracht van VWS. De quick scan behelst een eerste verkenning van de bestaande kennis en informatie op het terrein van sportvoorzieningen. In de rubriek 'Volgen' van het onderzoeksprogramma worden op grond van de bestaande kennis en informatie de ontwikkelingen in de sportvoorzieningen gemonitord en de uitkomsten daarvan gepubliceerd. Voor zover de quick scan duidelijke lacunes identificeert in de informatie over sportvoorzieningen worden die in de rubriek 'Volgen' gedicht.

In het project Sportvoorzieningen, -organisaties en -deelname wordt met behulp van secundaire analyses op de bestaande gegevensbestanden onderzoek gedaan naar de relatie tussen de sportinfrastructuur ((aspecten van) sportvoorzieningen en sportorganisaties) en (aspecten van) sportdeelname. Zo zal verder worden gezocht naar relaties tussen dichtheid van en afstand tot voorzieningen in een bepaald gebied en de sportdeelname (vergelijk Hoekman 2010a, Hoekman, Knol en van der Poel 2010); tussen de kwaliteit van voorzieningen (waaronder ook gymzalen), de vitaliteit van verenigingen en het competitieniveau waarop die verenigingen acteren; en tussen de bouw of sluiting van grootschalige voorzieningen als ijsbanen, zwembaden of atletiekbanen op de deelname aan de desbetreffende sporten in het verzorgingsgebied. Deze secundaire analyses moeten meer inzicht bieden in de rol en betekenis van dit type aanbodfactoren in de totstandkoming van sportpraktijken.

Daarnaast zullen in dit project met behulp van de beschikbare gegevens benchmarks en richtlijnen worden ontwikkeld, zoals gemiddeld aantal gebruikers per voorziening; gemiddelde afstand tot de voorziening (evt. uitgesplitst naar verschillende doelgroepen); exploitatielasten per gebruiker van de voorziening, et cetera. Het gaat hierbij om de ontwikkeling van normen, vuistregels en richtlijnen die handzaam kunnen zijn in de planning van sportvoorzieningen.

Project 2. Bouw, beheer en exploitatie van sportvoorzieningen

Hoe komen sportvoorzieningen tot stand? Wie neemt het initiatief, wat zijn doorslaggevende criteria bij het besluit te gaan bouwen? Hoe komt de exploitatievorm tot stand en wat is bekend over de relatieve voor- en nadelen van verschillende exploitatievormen? Hoe is de financiering van sportvoorzieningen geregeld? Zijn er – als het om de bouw, het beheer en de exploitatie van sportvoorzieningen gaat – opmerkelijke verschillen tussen verschillende typen van sport en tussen gemeenten, en zo ja, waardoor kunnen die verschillen worden verklaard?

Het onderzoek betreft deels een herijking, en deels een verdieping van eerder onderzoek op dit terrein, uitgevoerd in 2000 (zie van der Poel 2001, met name hoofdstuk 4). In dit project wordt in de eerste twee jaren onderzoek gedaan naar verschillende sportvoorzieningen, zoals ijsbanen, zwembaden, atletiekbanen, tennisbanen, hockeyvelden, voetbalvelden, golfbanen, maneges, en dergelijke. Voor zover mogelijk worden van elk type ten minste drie recente nieuwbouwprojecten in kaart gebracht, met een uitsplitsing naar drie grote gemeenten, drie middelgrote gemeenten en drie kleinere (plattelands-)gemeenten. Bij de reguliere sportvoorzieningen worden dus gegevens verzameld in ten minste negen gemeenten. Dit kunnen er meer worden als er een grote spreiding in de gegevens wordt gevonden. Per project worden de ontstaansgeschiedenis, de betrokken partijen, de financiering, huur/eigendom, de exploitatievorm, et cetera in kaart gebracht.

Als eerste moet dit onderzoek inzicht opleveren in het totstandkomingsproces van sportvoorzieningen, waarbij duidelijk moet worden welke factoren in een dergelijk proces versnellend werken, en welke vertragend. Verder moet er ook meer duidelijk worden over de keuze voor een bepaalde exploitatievorm, en over de ervaringen met die verschillende exploitatievormen. Als tweede moet dit onderzoek duidelijk maken welke gegevens nodig zijn om dit onderzoek te kunnen opschalen naar regionaal of landelijk niveau. Bijvoorbeeld; als we een landelijk onderzoek willen doen naar de doelmatigheid en doeltreffendheid (in termen van het vergroten van de sportdeelname) van verschillen in exploitatievorm van ijsbanen, zwembaden of tennishallen, welke gegevens dienen dan te worden verzameld, zijn deze gegevens al beschikbaar in de bestaande gegevensbestanden, en zo niet, zouden die dan alsnog op reguliere wijze (dus als aanvulling op al lopende inventarisaties) kunnen worden verzameld?

In de laatste twee jaren van dit project worden twee van die landelijke onderzoeken uitgevoerd, waarbij de gedachten voorsnog uitgaan naar zwembaden en tennishallen. Ten eerste gaat het in beide gevallen om grote sporten die ‘overall’ te vinden zijn, en ten tweede geldt bij beide typen sportvoorzieningen dat er een redelijk evenwichtige verdeling is over verschillende exploitatievormen. De vragen die in dit deelonderzoek centraal staan zijn deels hetzelfde als in het eerste deelonderzoek, maar er vindt nu wel een toespitsing plaats op de relatieve voor- en nadelen van de verschillen in exploitatievorm. Bij de beoordeling van die voor- en nadelen worden meerdere perspectieven gebruikt, waaronder in ieder geval die van de individuele gebruiker/sporter, de vereniging, de gemeente en de exploitant.

Het project moet leiden tot wetenschappelijk en beleidsmatig relevante inzichten in het stichtingsproces van sportvoorzieningen, verschillen in exploitatievormen en de relatieve voor- en nadelen van die verschillende exploitatievormen.

Project 3. De betekenis van de sportvoorziening

Wat ‘doet’ de accommodatie in de sport? Wat zijn de effecten op de beleving, organisatie en beoefening van de sport? Leidt een verouderde accommodatie tot leegloop bij een vereniging, en een nieuwe accommodatie tot een toeloop van nieuwe leden? Wat betekenen innovaties als kunstgras voor de organisatie en beleving van de sport, en de mogelijkheid om de accommodaties in te zetten voor het bewegingsonderwijs?

Uit onderzoek uitgevoerd in het kader van het vorige meerjarenprogramma komt het beeld naar voren dat in Nederland sprake is van een zodanige hoge dichtheid aan sportvoorzieningen, dat de afstand tot sportvoorzieningen van relatief weinig belang is in de (differentiatie in) sportdeelname (Hoekman 2010a). In project 1 wordt voorgesteld dit onderzoek te herhalen en uit te breiden. In project 3 staat niet de afstand, maar de kwaliteit van de voorziening centraal en gaat het allereerst om de vraag of een mooie, nieuwe en/of kwalitatief goede voorziening een extra aanzuigende werking heeft op de sportdeelnemer. Daartoe worden – in een mix van kwantitatief en kwalitatief onderzoek – de deelname, ervaringen en tevredenheid van individuele sporters en verenigingen die gebruik maken van verouderde voorzieningen vergeleken met die van recent opgeleverde en kwalitatief goede voorzieningen. Mogelijk dat hier in ieder geval ook naar zwembaden en tennishallen wordt gekeken, om de gegevensverzameling te kunnen combineren met het tweede deelonderzoek van project 2.

Een tweede vraag betreft de impact van een innovatie als kunstgras bij diverse veldsporten en kunstgravel bij tennis op de organisatie en beleving van de sport. Ook hier wordt vergeleken

tussen voorzieningen waar deze innovaties wel, en waar ze (nog) niet zijn doorgevoerd. Vragen zijn: wie nam het initiatief tot de innovatie, wat waren doorslaggevende criteria om de innovatie wel of niet door te voeren, wie waren bij het besluitvormingsproces betrokken en wat was hun rol en inzet daarbij? Bij voorzieningen waar de innovaties daadwerkelijk zijn doorgevoerd, is het vervolgens de vraag wat dit heeft betekend voor de organisatie (zoals de vereniging die de voorziening huurt) en de exploitatie; het gebruik en de beleving van de sporters; de organisatie van competities, trainingen en toernooien; samenwerking met derde partijen; het horecagedeelte en de financiën. Dit alles zoveel als mogelijk in vergelijking met voorzieningen waar deze innovaties niet zijn doorgevoerd.

Dit project moet enerzijds meer inzicht verschaffen in innovatieprocessen in de sport, hoe die verlopen en welke factoren dergelijke processen versnellen dan wel vertragen. Verder moet er meer duidelijk worden over de relatieve voor- en nadelen van enkele specifieke innovaties zoals kunstgras en kunstgravel voor de beoefening, beleving en organisatie van de sport, hetgeen relevante informatie kan opleveren voor betrokken gemeenten en sportbonden.

Literatuurverwijzingen

Bottenburg, M. van & Salome, L. (2010). The indoorisation of outdoor sports: an exploration of the rise of lifestyle sports in artificial settings. *Leisure Studies* 29 (2), pp. 143-160.

Heuvel, M. van den & Sterkenburg, J. van (2008). *De ondernemende overheid in de sport. Publiek ondernemerschap en new public management in de lokale sportsector*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Hoekman, R. (2010). *Recessiepeiling gemeenten 2010. Doorwerking economische recessie op gemeentelijk sportbudget*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Hoekman, R. (2010a). Sportdeelname en afstand. In: H. van den Heuvel, R. Hoekman & H. van der Poel (red.). *Sport in de stad*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut. (In voorbereiding).

Hoekman, R. & Gijsbers, M. (2010) *Sport in collegeprogramma's: belangrijke bijzaak. Analyse van sport in collegeprogramma's gemeenten 2010 – 2014*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Hoekman, R., Knol, F. & Poel, H. van der (2010). Ruimte en accommodaties voor sport. In: J. de Haan en A. Tiessen-Raaphorst (red.), *Rapportage Sport 2010*. Den Haag: SCP. (In voorbereiding).

Hoekman, R. & Poel, H. van der (2009). Sport: speelbal voor ruimtelijke ordening. In: *Rooilijn* 42 (7), pp. 458-465.

Poel, H. van der (2001). *Bewegingsruimte. Verkenning van de relatie sport en ruimte*. Haarlem: de Vrieseborch.

B1.5 Sport lokaal. De veranderende organisatie van sport op lokaal niveau

Auteur: Paul Verweel

De laatste decennia is de aandacht voor sporten in de wijk van de landelijke en plaatselijke overheid toegenomen. Die aandacht hangt samen met de positief gedachte effecten van sporten bij het maatschappelijk vraagstuk van cohesie en bieden van ontwikkelingskansen aan kinderen in het bijzonder in – maar niet beperkt tot – krachtwijken. Niet sportspecifiek overheidsbeleid rond herstructurering van wijken in een poging tot *social mixing* brengt nieuwe vraagstukken voor de sociale organisatie inclusief de organisatie in verenigingen met zich mee. Ook sportspecifiek overheidsbeleid als de BOS-impuls, de financiering van verenigingsmanagers en de invoering van combinatiefunctionarissen heeft invloed op bestaande structuren en stelt vragen naar de effectiviteit vanuit het oogpunt van leefbaarheid, cohesie en sociale stijging.

Waar in de vorige eeuw de sport een zaak was van gymnastieklessen op scholen en sporten in verenigingsvorm ontstaat nu een veel ingewikkelder patroon van afstemming van sportaanbod, waarbij vragen van institutionele verhoudingen tussen ongelijksoortige organisaties, sportinhoudelijke aspecten alsmede de beoogde maatschappelijke effecten in termen van persoonlijke groei en cohesie in de wijk aan de orde zijn. Vanuit de landelijke overheid komen steeds nieuwe impulsen tot ordening en coördinatie, waarbij gelijktijdig ruimte wordt gelaten aan lokale (gemeentelijke) invulling binnen bepaalde randvoorwaarden. Het vraagstuk van multiculturalisering heeft ook tot nieuwe beleidsimpulsen geleid die door het programma Meedoen van invloed zijn op het sportaanbod en de sociale interactie en organisatie van ontmoeting in de grote steden en de zogenaamde Vogelaarwijken. Het gaat daarbij om de beïnvloeding van de sportcultuur aan zowel de vraag- als aanbodzijde.

Stand van zaken

Vanuit de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) zijn belangrijke studies gedaan naar sociale processen in de wijk en het effect op leefbaarheid en cohesie. Op gemeentelijk niveau zijn er veel cijfers aangaande de stand van zaken over leefbaarheid, veiligheid en sportdeelname. Ook zijn verschillende studies beschikbaar (evaluatie Cruyff Courts en Krajicek Playgrounds) over het belang van deze activiteiten voor kinderen. Veel belang wordt gehecht aan optredens van rolmodellen vanuit bijvoorbeeld betaaldvoetbalorganisaties (BVO's), maar er is zeer weinig inzicht in de duurzaamheid van de effecten op zowel sportdeelname als uiteindelijk sociale cohesie of sociale stijging. Ten slotte zijn er verschillende studies naar het verwerven van sociaal kapitaal, die de belangrijke rol van de sportvereniging en deelname aan sportvereniging aantonen, maar er is geen zicht of deze effecten versterkt worden door betere coördinatie en of dat kapitaal ook ten goede komt aan sociale cohesie, leefbaarheid en sociale stijging in de wijk.

Het ontbreekt vooral aan studies waarin op geïntegreerde wijze wordt onderzocht wat de institutionele voorwaarden zijn voor het organiseren van sport in de wijk, wat de bijdrage van het algemeen en sportspecifiek overheidsbeleid is op de activiteiten van instituties en wat uiteindelijk het effect van deze activiteiten is op de overheidsdoelen als leefbaarheid, sociale cohesie of sociale stijging in de wijk.

Het beleid is veelal vorm gegeven in verschillende beleidsimpulsen waarbij inhoud van sporten en lichamelijke ontwikkeling en dus ook de intrinsieke mogelijkheden daarvan los gezien worden van de institutionele context. Daarbij worden vragen van kennis van pedagogische uitgangspunten en beoogde effecten van het primaire proces als sport, lichamelijke opvoeding niet gesteld, en is nog nauwelijks sprake van analyse van het benodigde handelingsrepertoire van onderwijzers, combinatiefunctionarissen, welzijnswerkers, sportbestuurders en trainers om niet alleen kinderen te boeien en binden maar ook stappen te zetten om de beoogde beleidsdoelen als leefbaarheid, cohesie en sociale stijging te verwezenlijken. De huidige inspanningen laten zich kenmerken door gerichte maar geïsoleerde projecten, die ieder op de eigen uitgangspunten bezien worden maar zelfs dan is er weinig sprake van een fundamentele beschouwing van de onderliggende institutionele, sportinhoudelijke, professionele en uiteindelijk sociale processen. Er ontbreekt zowel onderzoek naar de fundamentele sociale - en organisatieprocessen als naar de wijze waarop deze processen op elkaar inwerken.

Het onderzoeksprogramma 'Sporten in de wijk' beoogt de noodzakelijke institutionele, pedagogische en methodische (handelingsrepertoire) aspecten op elkaar te betrekken en vast te stellen welke invloed deze voorwaarden hebben op de beoogde beleidseffecten als sociale cohesie, leefbaarheid en sociale stijging.

De vier deelprogramma's onder het hoofdthema hangen gezien de opzet nauw samen. In deze studie stellen we de volgende vier thema's in onderling verband aan de orde:

1. de institutionele eigenschappen en voorwaarden voor bestuurlijke en organisatorische samenwerking;
2. de pedagogische uitgangspunten en praktijken van lichamelijke opvoeding, georganiseerde sport door verenigingen en welzijnsorganisaties en ongeorganiseerd sporten vanuit initiatief van bewoners (jeugd en ouders) in de openbare ruimte;
3. het gehanteerde handelingsrepertoire van uitvoerende professionals en vrijwilligers bij sporten en bewegen en het verwerven van de beoogde competenties voor leefbaarheid, cohesie en sociale stijging;
4. inzicht verkrijgen in de effecten van de beoogde beleidseffecten en samenwerking op sociale cohesie, leefbaarheid en sociale stijging.

Het centrale thema en daaruit voortkomende onderzoeksvragen zijn:

1. Centraal thema

Onderzoek naar de mogelijkheden en beperkingen van de institutionele en professionele arrangementen vanuit het perspectief van sportbeoefening, die de beleidsdoelstelling van cohesie/leefbaarheid in de wijk en individuele ontwikkeling van kinderen en hun ouders, beïnvloeden. Dit leidt tot twee verbonden onderzoeksthema's vanuit het maatschappelijk effect van sportbeoefening in de wijk. Enerzijds focussen op de bestuurlijke en professionele randvoorwaarden voor samenwerking in de wijk gericht op leefbaarheid en cohesie en anderzijds richten we ons op de sociale infrastructuur van wijken, waarbij de relatie van de effecten van organisaties in de wijk aan de orde is.

2. Specifieke onderzoeksvragen

Is coördinatie de oplossing of *the real evil* zoals klassieke studies in de bestuurskunde (Pressman en Wildaki) ons voorhouden? Gaat deze institutionele verandering met een mogelijk dominantere rol van ‘zware’ instituties (School boven Welzijnsinstellingen en ‘lichte’ institutie als sportverenigingen) consequenties hebben voor de kracht en zwakte van met name sportverenigingen (Dissertatie Berends naar aanleiding samenwerking scholen en welzijnswerk in achterstandswijken) maar ook welzijnsarrangementen en wat is daarvan het effect op de cohesie in de wijk (rapporten WRR)? Is meer afstemming van opvoedingsmilieus een positieve of negatieve bijdrage aan de ontwikkeling van een kind? Wat zijn condities van cohesie in wijken vanuit sportperspectief? Wat zijn de gevolgen van *social mixing*?

Onderstaand worden de deelprojecten nader uitgewerkt, die mede richting geven aan het onderzoek.

Ad 1. De institutionele context

Er is weinig inzicht in de (on)mogelijkheden van de institutionele structuren waarbij scholen, welzijnsorganisaties, bewoners initiatieven, Cruyff- en Krajicek faciliteiten en sportverenigingen elkaar versterken dan wel langs elkaar heen werken. Die samenwerking wordt wel beoogd maar het is de vraag of fundamentele organisatieprocessen dat wel mogelijk maken.

- De institutionele verschillen zijn groot (professionele organisatie, semiprofessionele organisatie, vrijwilligers organisatie, bewoners initiatieven);
- Het primair proces verschilt (educatie, sporten, welzijn, zelfinitiatief);
- De bestuurlijke context verschilt fundamenteel (besturen door niet professionals: scholen met private en publieke besturen, directiemodel: welzijn gekoppeld aan overheidstoezicht, verenigingsmodel door leden: sportvereniging, informele structurering; bewonersparticipatie).

Wetenschappelijke literatuur (Wildavski) laat zien dat coördinatie die beoogd wordt, geen eenvoudige opgave is. Bovendien vragen complexe vraagstukken vaak discretionaire ruimte van uitvoeders (Lipski), die juist bij toenemende controle kleiner wordt. De vraag dringt zich op of de beoogde instituties ook de benodigde uitvoerende competenties hebben ontwikkeld om het maatschappelijk effect van hun primair proces (educatie, welzijn, sport) te bewerkstelligen en wat deze competenties zijn en of deze via hun opleiding wordt overgedragen.

Ad2. De pedagogische uitgangspunten en vormgeving van het primair proces

De afgelopen jaren is de pedagogische oriëntatie en kwaliteit van de lichamelijke opvoeding onder druk komen te staan van beleidsmatige ingrepen. ‘De Lumpsum financiering’ maakt dat scholen in hun besteding zelf keuzen kunnen maken in het belang dat ze hechten aan professionele kwalificaties voor het geven van LO-onderwijs. Anderzijds heeft de vorming van brede scholen juist het naschoolse sporten onder de aandacht gebracht. Het is de vraag wat in de praktijk van het LO-onderwijs nog de pedagogische uitgangspunten en praktijken zijn ten aanzien van sporten en bewegen. Is sport een aangename ontspanning naast de cognitieve lessen? Wordt LO een vormende waarde toegekend in de cognitieve, morele en sociale ontwikkeling van een kind of gaat het louter om de lichamelijke ontwikkeling? Heeft LO een functie in de toeleiding naar de sport of gaat het om bewegingsonderwijs? Wat gebeurt er werkelijk in de praktijk van LO en hoe sluit dat aan op de praktijk van sportbeoefening in de openbare ruimte en in sportverenigingen en welzijnswerk?

Belangrijk is de vraag hoe deze benadering aansluit op de pedagogische inzet en praktijk van verenigingen en welzijnsorganisaties. Gaat het bij sport op basis van welzijnsactiviteiten om het lichamelijk bezig zijn? Of louter om bezighouden? Is er een duidelijk pedagogisch moreel en sociaal perspectief en hoe wordt dat professioneel vormgegeven? En wat te denken van de pedagogische uitgangspunten van sport in de sportvereniging, alsmede de rol van combinatiefunctionarissen in deze?

Tenslotte dient zich de vraag aan of de aansluiting van deze activiteiten nu juist een vormende of beperkende waarde heeft uit oogpunt van de pedagogische ontwikkeling. Vraagt pedagogische ontwikkeling nu juist om verschillen (ook in pedagogische benadering), waarin een kind kan verkennen of consistentie waardoor een kind zekerheid en houvast heeft.

Belangrijkste vraag is of pedagogische *awareness* en kennis überhaupt aanwezig zijn en welke rol ze spelen in het nastreven van samenwerken en het werken naar een maatschappelijk resultaat voor het kind en de buurt.

Ad 3. Handelingscompetentie

Het werken in de veelal multiculturele wijken waarin bewoners en kinderen zeer uiteenlopend cultureel, sociaal en economisch kapitaal hebben, vraagt veel van de competenties van uitvoerende werkers. Op uitvoeringsniveau werken onderwijzers, combinatiefunctionarissen, welzijnswerkers, professionele en vrijwillige sporttrainers en vrijwillige ouders. Zij verschillen sterk in de professionalisering van hun geleerde professionele inzichten en methodiek van werken. Bovendien staat zowel het professioneel handelen en het effect van welzijnswerk als de opleidingskwaliteit van docenten sterk ter discussie terwijl van professionele en vrijwillige verenigingstrainers veelal de klacht is dat ze zo intern en op competitie gericht zijn.

Het werken in deze wijken vergt voor al deze instituties kennis van de grote culturele verschillen, inkomensposities en ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen en ouders in de wijken. Bovendien ontstaan door de ontwikkeling in de tijd ook grote verschillen tussen kinderen uit voorheen mogelijk homogene allochtone groepen. Van uitvoerders wordt verwacht dat ze enerzijds deze categorisering en anderzijds de individuele verschillen een plaats weten te geven in hun handelen. Het is de vraag of zowel in hun opleiding als in hun ervaringsleren deze kennis leidt tot werkzame methodieken en of de werkwijze van hun instituties voldoende ruimte geeft om deze verschillen een plaats te geven. Bovendien is het de vraag in hoeverre uitvoerende werkers in staat zijn zowel binnen hun instituties als met elkaar hun handelen af te stemmen op de beoogde beleidsdoelen of dat zij veelal categorale doelen nastreven die veeleer voortkomen uit de doelen van de eigen organisatie of beroep.

Ad 4. Sociale netwerken in de wijk

In het vierde deelprogramma gaat het om de vraag in kaart te brengen welke sociale netwerken/structuren ontstaan in relatie tot of direct door het beoefenen van sport en bewegen. Het is de vraag of en hoe het beoefenen van sport op scholen, verenigingen, via welzijn en op sportveldjes en pleinen leidt tot sociale verbanden in de wijk en tot een stimulans voor sociale stijging voor individuen. Daarbij is het ook de vraag of de ambitie tot toeleiding vanuit scholen en welzijn naar sportverenigingen leidt tot nauwere verbanden in de wijk en of toeleiding überhaupt vorm krijgt door deze samenwerking. Bovendien is het de vraag of het sociaal kapitaal (zowel *bridging* als *bonding*), die verworven wordt in sportverenigingen, ook aangewend wordt voor sociale cohesie, leefbaarheid en sociale stijging buiten de sport. Ook is

het de vraag hoe bestaande informele netwerken zich verhouden tot de sportnetwerken. Het gaat bij het vaststellen van netwerken zowel om de vraag of deze netwerken sociale categorieën (als oud-jong, allochtoon-autochtoon en jongens-meisjes) verbinden of juist bestendigen. Daar doet zich de vraag voor over welke cohesie we het hebben en wat leefbaarheid bevordert. Bovendien moet daar duidelijk worden of versterking van netwerken sociale stijging van individuen aanmoedigt of belemmert. Het is daarbij interessant te zien of en hoe professionele en vrijwillige uitvoerenden en bestuurders zelf ook deel uitmaken van de cohesie in de wijk of dat zij buiten deze gemeenschap staan en wat de voor en nadelen van beide posities is. Tevens is het van belang te zien hoe deze netwerken en sociale structuren al dan niet verbonden zijn met brede maatschappelijke instellingen en bestuurlijke constructies in de wijk of anders gezegd hoe geïntegreerd men is in de omringende institutionele en maatschappelijke structuren en instituties.

Globale onderzoeksopzet

Voor dit onderzoeksprogramma is het noodzakelijk om de deelstudies in combinatie tot elkaar te onderzoeken om de institutionele, methodische en sociale processen in hun werking en samenhang te kunnen bestuderen. Het ligt daarom voor de hand een aantal case studies te doen in verschillende wijken (steden) waarbij zich ook de mogelijkheid voordoet deze processen onder verschillende bestuurlijke, institutionele en sociale omstandigheden te bestuderen. Voorlopig hebben de gemeenten Utrecht, Amersfoort en Rotterdam interesse getoond. Mogelijk interessante andere steden zouden Arnhem en Tilburg zijn. Met NISB is reeds de afspraak gemaakt tot samenwerking. Bovendien leent het onderzoek zich tot koppeling met het onderzoeksprogramma 'Public Matters' en het deelprogramma 'Sport Matters' van de Universiteit Utrecht (Utrechtse School voor Bestuur en Organiseringswetenschap) die twee AIO's zal inzetten voor verdiepende studies op het gebied van competentieontwikkeling van uitvoerders en voor multi-partijen analyse bij institutionele samenwerking. Ten slotte ligt samenwerking met wijkgerichte kennisproducenten als het adviesbureau DSP voor de hand.

Het onderzoek biedt de mogelijkheid fundamenteel onderzoek te koppelen aan beleidsinterventies, monitoring en sturing van deze projecten. Met deze wijze van werken is reeds eerder ervaring opgedaan in het onderzoek voor de Krajicek Foundation waarin onderzoek en interventie dynamisch op elkaar zijn afgestemd.

B1.6 Governance-vraagstukken in de sport: beleidsambities en implementatieproblemen

Auteur: Maarten van Bottenburg, Paul Verweel, Jo Lucassen

Inleiding

Het sportbeleid van de overheid en de sportorganisaties wordt gekenmerkt door toenemende ambities. De overheid stelt het sportbeleid expliciet in het teken van bredere maatschappelijke doelstellingen, met hoge verwachtingen ten aanzien van gezondheidsverbetering en sociale integratie. NOC*NSF en de sportbonden hebben ambitieuze doelstellingen geformuleerd gericht op sportstimulering (vergroting van het marktaandeel en ‘Een leven lang sporten’), sportprestaties (top tien-ambitie) en brancheversterking (samenwerking en professionalisering sportbonden); eerst in het manifest Nederland Sportland, later in een gezamenlijke, meerjarige Sportagenda. Het Olympisch Plan 2028 en het kabinetsstandpunt daaromtrent bundelen deze ambities en doen daar nog een schepje bovenop.

Terwijl de ambities toenemen, wordt het verwerkelijken ervan om verschillende redenen bemoeilijkt. Een eerste reden is dat overheid en sportorganisaties te maken hebben met een bijzonder complexe samenleving waarin het sportbeleid in sterke mate vervlochten is geraakt met andere beleidsterreinen. In het sportbeleid moet derhalve rekening worden gehouden met een toenemend aantal mensen en organisaties met uiteenlopende doelstellingen, belangen en verwachtingen. Dit geldt des te meer wanneer het gaat om zogeheten *wicked problems* (Rittel & Webber 1973), zoals integratie en overgewicht.

Een tweede reden is dat noch de overheid, noch NOC*NSF en de sportbonden *top down* kunnen aansturen op resultaten. De georganiseerde sport bestaat uit een netwerk van organisaties dat *bottom up* is opgebouwd en functioneert op basis van autonomie en zelfregulering van lokale verenigingen en democratische bestuursvertegenwoordiging in overkoepelende organisaties (Van den Heuvel & Van Bottenburg 2001; Lucassen, Van Bottenburg & Van Hoecke 2007). Ervaringen uit de publieke sector leren dat een dergelijke netwerkstructuur beperkingen stelt aan de sturingscapaciteit en het implementatievermogen binnen de sector (Kickert, Klijn & Koppenjan 1999; Peters 2000). Dit netwerk wordt bovendien gedomineerd door vrijwillige organisaties die hun eigen doelen nastreven. Terwijl de beleidsambities op nationaal niveau worden geformuleerd door professionals, is de beleidsuitvoering afhankelijk van organisaties op lagere niveaus die geheel of gedeeltelijk bestaan uit vrijwilligers en niet direct bij de beleidsontwikkeling betrokken zijn. Dit geldt zowel voor de 28.000 sportverenigingen als voor de vele bestuurlijke lagen (zoals afdelingen, districten, regio's) tussen de sportvereniging en de overkoepelende sportbonden.

De spanning tussen beleidsambities en implementatiemogelijkheden doet zich op diverse niveaus van het sportbeleid voor: tussen de rijksoverheid en de nationale sportorganisaties, tussen de lokale overheid en sportverenigingen, tussen de sportkoepel en sportbonden, tussen de sportbonden en sportverenigingen, en zo verder. Op al deze niveaus worden pogingen ondernomen om de zogenoemde *implementation gap* te dichten: via coördinatie en overleg, door aanpassing van de subsidiesystematiek, door oprichting van gespecialiseerde interventie-organisaties, door betrokkenheid van professionele organisaties uit andere sectoren, door professionalisering van vrijwillige organisaties in de sport, door het wegnemen van bestuurlijke

tussenlagen in de georganiseerde sport, en zo verder. Veel recente ontwikkelingen in het sportbeleid kunnen (mede) in dit licht worden begrepen: de oprichting van NISB in 2000, de omvorming van instellingssubsidies in projectsubsidies in 2003, de invoering van een sterrenstelsel voor sportbonden in 2009, het wegnemen of vereenvoudigen van bestuurlijke tussenlagen (afdelingen, regio's, districten, gewesten) bij sommige sportbonden en de omvorming van beleidsvormende - in toezichthoudende besturen van sportorganisaties.

Deze ontwikkelingen roepen vragen op met betrekking tot enkele kernbegrippen uit de governance theorie: legitimiteit, efficiency, democratie en accountability (Kjaer 2004). Hoe heeft de implementatieproblematiek zich op sportgebied ontwikkeld en hoe verhoudt deze problematiek zich tot die in andere sectoren? Welke oplossingen worden voor deze problematiek gevonden, hoe effectief zijn deze, en wat zijn de gevolgen hiervan voor de verhoudingen, besluitvorming en verantwoording binnen de georganiseerde sport?

Hoewel deze vragen het hart raken van de problematiek waarmee veel bestuurders en beleidsmakers worstelen, zijn zij in Nederland nog niet of nauwelijks tot onderwerp van wetenschappelijk onderzoek gekozen. Dat is opmerkelijk aangezien de wetenschappelijke belangstelling voor governance-vraagstukken in het algemeen (zie hierover bijv. Rhodes 1997; Stoker 1998; Pierre & Peters 2000; Kjaer 2004) en de implementatieproblematiek in het bijzonder (zie hierover bijv. Pressman & Wildavsky 1973; Sabatier 1986; Goggin et al. 1990; De Leon & De Leon 2002) de laatste decennia sterk is toegenomen. Met gebruikmaking van inzichten uit deze literatuur worden deze kwesties buiten Nederland ook in toenemende mate onderzocht met sport als onderzoekscontext (zie onder meer Houlihan & White 2002; Hoye 2003; Thoma & Chalip 2003; Green 2004; Henry & Lee 2004; Sam & Jackson 2004; Green & Houlihan 2004, 2005; Houlihan 2005; Thibault & Babiak 2005; Forster 2006; Hoye & Cuskelly 2006; Houlihan & Green 2006; Green 2007; Enjolras & Waldahl 2007; Skille 2008; Thiel 2009; Hoye, Nicholson & Houlihan 2009; King 2009; Bloyce & Smith 2009; Green 2009; Hoye 2009). De groeiende aandacht voor dit vakgebied blijkt ook uit het verschijnen van een nieuw tijdschrift (*International Journal of Sport Policy*) en special issues over de governance van sport in algemene bestuurskundige tijdschriften (zie de *Public Management Review*, 2009, jrg. 11, nr. 4). Op een enkele uitzondering na (Vries & Nagtegaal 2007; Lucassen, Van Bottenburg & Van Hoecke 2007; Van Bottenburg 2010) zijn echter geen publicaties te vinden van Nederlandse auteurs of onderzoeken naar de gestelde vragen in de Nederlandse context.

Het deelprogramma 'Governance-vraagstukken in de sport' wil hierin verandering aanbrengen; niet alleen om hiermee een bijdrage te leveren aan de wetenschappelijke literatuur op dit terrein, maar ook vanwege het maatschappelijke belang ervan. Hoe hebben de sturingsambities en de daarmee samenhangende implementatieproblematiek zich op sportgebied ontwikkeld en hoe verhoudt deze problematiek zich tot die in andere sectoren? Welke oplossingen worden voor deze problematiek gevonden, wat is de legitimiteit van deze oplossingen, hoe effectief zijn deze, en wat zijn de gevolgen hiervan voor de democratische besluitvorming, transparantie, controle en verantwoording in de sport?

Het wetenschappelijke doel van onderzoek naar deze vragen is tweeledig: enerzijds om de bruikbaarheid en meerwaarde van theoretische concepten en benaderingen te beproeven die in de algemene governance-literatuur en de internationale sportgerelateerde governance-literatuur tot ontwikkeling zijn gebracht; anderzijds om de theorievorming op dit gebied verder te

ontwikkelen aan de hand van onderzoek naar sport in de Nederlandse context. Het maatschappelijke doel hiervan is om sportbestuurders meer inzicht te geven in de dieperliggende governance processen, het web van machts- en afhankelijkheidsverhoudingen en de bredere (sportieve, sociale, institutionele, financiële en politieke) context waarin het sportbeleid zich ontwikkelt en waarin hun bestuurlijke problemen en handelen plaatsvinden. Dit moet hen stimuleren tot meer theoretische en praktische reflectie op de bedoelde en onbedoelde gevolgen van hun beleids- en bestuursbeslissingen.

Ter beantwoording van de gestelde vragen wordt in het deelprogramma een *state of the art*-overzicht gecreëerd van governance-literatuur over de geformuleerde sturings- en implementatieproblematiek. Daarnaast worden drie projecten uitgevoerd die inhaken op actuele praktijkvragen in de governance van sport met betrekking tot sturingsambities en implementatievraagstukken. Elk project onderzoekt de sturings- en implementatieproblematiek op een specifiek niveau in de georganiseerde sport (sportbonden, bestuurlijke tussenlagen, sportverenigingen) en steeds in relatie tot de sturingsambities en implementatievraagstukken die bij de overheid leven.

Deelproject 1. Brancheversterking en de governance van sport

Het eerste deelproject zoomt in op vraagstukken van legitimiteit, efficiency, democratie en accountability met betrekking tot de brancheversterking van de georganiseerde sport (via kwaliteitsborging, samenwerking en clustering van sportbonden). De aanleiding voor dit deelproject zijn de afspraken die NOC*NSF en de sportbonden in de Sportagenda 2012 hebben gemaakt over het moderniseren, versterken en professionaliseren van sportbonden (onder meer door invoering van een sterrenstelsel voor sportbonden). Dit streven naar professionalisering van sportorganisaties doet zich niet alleen in Nederland voor, maar betreft een internationale ontwikkeling (Houlihan 2001; Green 2007; Macintosh Whitson 1990; Slack et al. 1994; Kikulis 2000; Sam 2003; Robinson 2004).

Binnen de georganiseerde sport is de nagestreefde brancheversterking nog weinig op zijn merites onderzocht, hoewel deze verstrekkende gevolgen kan hebben voor het bestuur en management van de sport, in het bijzonder met betrekking tot de relatie tussen sportbonden en sportverenigingen (bijv. Sam 2009; Verweel 2009). Deze ontwikkeling kan beter worden begrepen wanneer de achterliggende dynamiek van deze verandering wordt blootgelegd. Daarvoor zal vanuit een langere termijn perspectief worden nagegaan in welke zin de nagestreefde brancheversterking samenhangt met veranderende verhoudingen tussen de georganiseerde sport en de overheid, tussen NOC*NSF en de sportbonden en tussen sportbonden en sportverenigingen, en welke effecten de brancheversterking op deze verhoudingen heeft. Voorts zal de brancheversterking worden onderzocht ten aanzien van vraagstukken van legitimiteit, efficiency, democratie en accountability. Welke visies bestaan er binnen de georganiseerde sport op de brancheversterking (op koepel-, bonds- en verenigingsniveau)? Wat betekent de brancheversterking voor het sturings- en implementatievermogen van de georganiseerde sport en in hoeverre wordt dit herkend en ervaren door NOC*NSF, sportbonden en sportverenigingen? In welke zin en mate verschilt de invloed die NOC*NSF, sportbonden en sportverenigingen op de brancheversterking uitoefenen en wat betekent de brancheversterking voor hun toekomstige invloed? Welke nieuwe organisatorische en bestuurlijke taken, verplichtingen en geldverdeling brengt de brancheversterking met zich mee en wat betekent dit voor de transparantie in het sportbeleid en de wijze waarop toezicht wordt gehouden en verantwoording wordt afgelegd? Welke rol speelt

de verdeling van publieke middelen hierin, hoe verhoudt die geldverdeling zich tot de beleidsuitvoering en het toezicht hierop, en hoe verhoudt deze situatie zich tot andere sectoren en het buitenland?

Deelproject 2. Secundaire bestuurslagen en de governance van sport

Het tweede deelproject richt zich op vraagstukken van legitimiteit, efficiency, democratie en accountability met betrekking tot bestuurlijke geledingen (afdelingen, regio's, districten, gewesten) tussen sportbond en sportvereniging. De aanleiding voor dit deelproject is dat er in veel takken van sport sprake is van een toenemende spanning tussen de betreffende sportbond en de bestaande secundaire bestuurslagen. Verschillende sportbonden trachten deze bestuurslagen te herzien, vereenvoudigen of verwijderen, of zijn hierover in discussie, met als doel om hun bestuurlijke slagkracht te vergroten. De bestuurders die als vrijwilligers leiding geven aan de regio's, afdelingen, districten en/of gewesten worden veelal verweten dat zij modernisering en professionalisering in de weg staan en de besluitvorming belemmeren of vertragen. Een andere kritiek is dat deze bestuurlijke tussenlagen hun eigen beleid bepalen, waardoor zij een sportbond binnen een sportbond vormen en besluiten (kunnen) nemen die tot vergaande verplichtingen voor de hele sportbond leiden. Daar tegenover staat dat deze bestuurlijke tussenlagen veelal statutair in de sportbond verankerd zijn, een ledendemocratische functie vervullen, bijzondere of kwetsbare belangen (kunnen) vertegenwoordigen, de sportverenigingen op regionaal niveau een aanvullende invloed op het besluitvormingsproces (kunnen) geven, en een rol in bepaalde taken en processen (kunnen) vervullen (Commissie Loorbach 2004).

De vraag is hoe het bestaansrecht, het functioneren en de betekenis van deze secundaire bestuurslagen door NOC*NSF, sportbonden, sportverenigingen en bestuurders van deze tussenlagen zelf worden beoordeeld. Welke bijdrage leveren bestuurlijke tussenlagen aan de beleidsvorming en beleidsimplementatie? In welke sportbonden is sprake van herziening van deze bestuurlijke tussenlagen, welke argumenten zijn of worden daarvoor aangevoerd, welke discussies zijn of worden daarover gevoerd, en hoe worden de resultaten hiervan beoordeeld door betrokken bestuurders op alle niveaus? Wat betekenen aanpassingen van de bestuurlijke tussenlaag voor enerzijds de slagkracht en anderzijds de accountability van de sportbond en voor enerzijds de dienstverlening aan en anderzijds de bestuurlijke invloed van sportverenigingen?

Deelproject 3. Sportverenigingen als implementatie-organisaties

Het derde deelproject richt zich op vraagstukken van legitimiteit, efficiency, democratie en accountability ten aanzien van beleidsambities van de lokale - en rijksoverheid om sportverenigingen te betrekken bij beleid op het gebied van sociale integratie ('meedoen'). De aanleiding voor dit project is de instrumentalisering van het sportbeleid: de overheid zet het sportbeleid in toenemende mate in voor het realiseren van maatschappelijke, sportexterne doelen. Dit brengt nieuwe coördinatie- en uitvoeringsproblemen met zich mee. De sportverenigingen, waar het beleid wordt bepaald voor en door de aangesloten leden, zijn niet vanzelfsprekend in staat en bereid om uitvoering te geven aan de beleidsdoelen waarmee overheden en andere publieke en private organisaties hen opzadelen. Omdat het bovendien gaat om complexe, veranderlijke en nooit volledig op te lossen *wicked problems* (Rittel & Webber 1973) stellen de inspanningen die de verenigingen wél leveren niet gemakkelijk tevreden (Sam 2009). Als gevolg hiervan, zo concluderen Houlihan & White (2002), is er een afnemende waardering voor het vrijwilligersleven waar te nemen en trachten overheden de sportbeoefening

in verband te brengen met instituties waarop zij meer grip hebben, zoals welzijns- en onderwijsinstellingen. Ook worden nieuwe organisaties opgericht die de *implementation gap* kunnen overbruggen, zoals NISB in Nederland. Net als in diverse andere landen maakt de corporatistische structuur waarin de sportorganisaties in de tweede helft van de twintigste eeuw een voorkeurspositie genoten, zodoende plaats voor een pluralistische governance structuur met meerdere lagen en uiteenlopende belangengroepen, waarbinnen de sportorganisaties er ‘slechts’ één zijn en de beleidsagenda in afnemende mate bepalen (King 2009; Enjolras & Waldahl 2007; Houlihan 2005). Waar de organisatie van de sportbeoefening voorheen aan sportverenigingen werd overgelaten, tracht de overheid in toenemende mate om op lokaal niveau zelf (een deel van) de regie in handen te krijgen en organisaties uit andere sectoren hierbij te betrekken zodat algemene, niet-sportspecifieke maatschappelijke doelstellingen via de sport kunnen worden gerealiseerd.

Het onderzoek dat naar deze ontwikkeling is gedaan, heeft zich vooral toegespitst op de effectiviteit hiervan: in hoeverre draagt sport bij aan bredere maatschappelijke doelen (Kemper 2010; Breedveld e.a. 2009; Nuijten et al. 2007; Janssens 2006)? De bestuurlijke aspecten van deze ambitie hebben minder aandacht gekregen. Op welke wijze wordt getracht om het gat te dichten tussen enerzijds de doelstelling en aansturing van bovenaf en anderzijds de doelstelling en organisatie van de sport van onderop? In hoeverre wordt de sportvereniging door sportbonden en overheden gezien als een organisatie die algemeen beleid kan implementeren, wat wordt daarmee van sportverenigingen verwacht, hoe ervaren sportverenigingen dat zelf, en welke spanningen komen hieruit naar voren? Op welke manieren trachten overheden sportverenigingen te verleiden en/of te dwingen om aan het overheidsbeleid uitvoering te geven en op welke manieren gaan sportverenigingen hiermee om? Wat is de betekenis van projectgerichte subsidies die sturen op overheidsdoelen voor de ontwikkeling van sportverenigingen? Hoe ervaren sportverenigingen deze instrumentalisering van sport? Welke verenigingen zien zichzelf in staat om aan de verwachtingen te voldoen en onder welke condities achten zij zich daartoe het meest in staat? Welk draagvlak bestaat er binnen sportverenigingen voor sportextrinsieke doelen? Wat betekent het al dan niet participeren in beleidsprojecten gericht op instrumentalisering van de sport voor de sportvereniging in kwestie? Welke rol spelen intermediaire organisaties, zoals sportbonden, Provinciale Sportraden en NISB, in deze verhouding tussen overheid en sportverenigingen?

Output

Het voorstel is om elk van deze, of soortgelijke, deelprojecten te laten uitmonden in een Engelstalig artikel voor een *peer reviewed journal* (binnen maar vooral ook buiten de sportwetenschappelijke tijdschriften) en om vervolgens op basis van deze artikelen een algemeen inleidend (Nederlandstalig) handboek te schrijven over sport en governance in Nederland dat gebruikt kan gaan worden in het onderwijs.

B1.7 De maatschappelijke betekenis van sport: kritiek en verkenningen

Auteurs: Ruud Stokvis, Koen Breedveld

De afgelopen jaren mag de sport zich in een toenemende belangstelling verheugen. Op alle niveaus, en in meer sectoren dan alleen de sport, is er groeiende bereidheid om ‘iets met sport te doen’. Het Olympisch Plan 2028 vormt zowel een uitdrukking van dat enthousiasme als een aanjager ervan. Mede door de brede opzet en ambities van het OP2028 wordt het draagvlak voor de sport steeds breder. Ook vanuit de rijksoverheid wordt actief ingezet op het ‘vermaatschappelijken’ van sport. Op allerlei deelterreinen van het sportbeleid wordt aansluiting gezocht bij andere departementen en beleidsterreinen. Voor hen is sport per definitie een instrument of middel ter bevordering van de eigen doelstellingen. De waarde van sport wordt daarin beoordeeld op de mate waarin sport kan bijdragen aan het realiseren van andere doelstellingen.

Anno 2010 mag de idee dat sport maatschappelijk van betekenis is op veel support rekenen. Velen ondersteunen de gedachte dat sport kan bijdragen aan de gezondheid, opvoeding, cohesie, integratie et cetera. De empirische bewijslast voor deze hypothesen is echter, met uitzondering wellicht van de relatie tussen sport en lichamelijke gezondheid, betrekkelijk dun (Coalter 2001:5 – zie ook de Kennisagenda Sport 2011-2016). Tegenover iedere case studie die op de mogelijkheden van sport wijst, staan andere case studies of media-uitingen die sport in een ongunstig dagbeeld plaatsen. Veelal ontbreekt het aan harde cijfers waarmee sceptici kunnen worden overtuigd. De harde cijfers die er soms wel zijn vallen niet altijd op en verdwijnen wegens een gebrek aan kritische massa (*frapper toujours*) soms ook weer snel uit het oog. Soms ook, lijkt de maatschappelijke betekenis van de sport vooral in *the eye of the beholder* te berusten – lees: de gretigheid van beleidsmakers – en moet serieus worden gevreesd of er geen overspannen verwachtingen ten aanzien van de sport worden gekoesterd.

Door de complexiteit, veranderlijkheid en differentiatie van het maatschappelijke leven is het moeilijk om de maatschappelijke effecten van sport vast te stellen. De maatschappelijke betekenis van sport is ‘*easy to see, yet hard to proof*’ (Van Bottenburg 2008; hetzelfde geldt overigens voor de effecten van bijvoorbeeld kunst- en cultuur). Daarbij komt dat het geloof in de gunstige effecten van sport ertoe leidt dat het onderzoek naar die invloed niet altijd even kritisch of zorgvuldig plaatsvindt (Coalter 2001: 49). Het lijkt er vooral op gericht om te bevestigen dat sport maatschappelijk betekenis heeft, en lijkt soms – sneller dan wetenschappelijk verantwoord – genoeg te nemen met conclusies die dit beeld bevestigen.

Met dit thema willen wij gedurende de periode 2011-2014; a) de onderzoekstraditie naar de maatschappelijke betekenis van sport kritisch bezien, b) deze traditie zo goed mogelijk voortzetten en van nieuwe inzichten en instrumenten voorzien, en c) een sociaal-wetenschappelijk theoretisch kader ontwikkelen om hypothesen te genereren over de maatschappelijke betekenis van sport.

Om deze doelen te bereiken benoemen we vier projecten die nader invulling geven aan deze onderzoekslijn. De projecten zijn onderling aan elkaar gerelateerd, waarbij onderzoeksproject 1 als startpunt fungeert voor de drie andere projecten. Binnen de diverse projecten zal het overigens mogelijk zijn om deelprojecten te identificeren. De onderzoekslijn bouwt expliciet voort op het werk in het vorige meerjarenprogramma over ‘sport en nationale trots’, ‘sport en stedelijke ontwikkeling’ en ‘meedoen’.

Het zwaartepunt ligt daarbij in de sociaal-maatschappelijke werking van sport. Studie van de economische betekenis van sport laten wij over aan de economen, van de betekenis van sport voor de lichamelijke gezondheid veronderstellen we dat die in de programma’s van TNO, RIVM en eventueel in ZonMw programma’s uitvoerig worden bestudeerd. Een aspect van de sociaal-maatschappelijke betekenis van sport behelst de bijdrage van sport aan de karaktervorming, meer specifiek het aanleren van sociaal gewaardeerde eigenschappen als respect, samenwerking, ambitie, doelgerichtheid en een positief zelfbeeld. Van daar uit is er een lijn met onderzoek naar de psychische gezondheid (depressies, gedragsproblemen). Wij veronderstellen dat het klinische gezichtspunt in deze – bijvoorbeeld in de vraag hoe sport van betekenis kan zijn in het tegengaan van depressies of in de behandeling van kinderen met gedragsstoornissen – elders als onderzoeksthema wordt opgepakt. Veeleer concentreren wij ons, met name in de vervolprojecten, op sport in relatie tot processen van identificatie, identiteitsontwikkeling, sociale interacties tussen burgers (‘cohesie’, in al zijn facetten en verschijningsvormen), alsmede de wijze waarop deze processen van invloed zijn op de onderlinge verhoudingen tussen organisaties en instituties.

Project 1. De sociaal-maatschappelijke werking van sport. Een "state of the art"

Als vertrekpunt voor het project stellen we een *state of the art* studie voor waarin geïnventariseerd wordt welke sociaal-maatschappelijke werkingen van welke aspecten van sport overtuigend empirisch bewezen zijn, met inzet van welke methodologieën en instrumenten, en welke werkingen wel vermoed worden maar waarvoor nog geen deugdelijk empirisch bewijs is gevonden. Ook zou daarin naar voren moeten komen welke werkingen die wel in de literatuur verondersteld of aangenomen worden, op wetenschappelijke gronden afgewezen kunnen worden. Doel van dit project is niet alleen het verwerven van meer zekerheid omtrent de sociaal-maatschappelijke werking van diverse aspecten van sport, maar ook het zoeken naar theoretische en methodologische wegen om die werking beter te kunnen vast stellen.

Als uitbreiding van het project uit de vorige periode zullen we, uitgebreider dan tot nog toe mogelijk was, nagaan wat in de internationale literatuur over de maatschappelijke betekenis van sport bekend is en welke graad van betrouwbaarheid dit onderzoek heeft. De ambivalente resultaten van het onderzoek naar de werking van sport op de sociale cohesie zullen we ook meer dan tot nu toe het geval geweest is bestuderen in relatie tot de wijze waarop sport in andere culturen is georganiseerd. We denken daarbij aan een vergelijking van het Noord-west-Europese model van sport, met veel nadruk op verenigingen, in vergelijking met onder andere het Angelsaksische model van commerciële sport en schoolsport (UK, VS, Australië). Op theoretisch gebied zal de verkenning verder doorgevoerd worden van de vraag of sport in een

seculariserende samenleving voor een deel van de bevolking de plaats van religie gaat innemen (Stokvis 2008).

Dit project is verder bedoeld als aftrap-project voor de drie hierna genoemde projecten. Als dusdanig zal de scope van dit project breder zijn dan van de andere projecten, en daar in de tijd ook deels aan vooraf gaan. Projectleiders van de andere drie projecten zullen de resultaten van hun eigen, meer specifieke literatuurstudies dan ook uitvoeren als onderdeel van dit project, c.q. inbrengen in de rapportage over dit project.

Project 2. De sociaal-maatschappelijke betekenis van sportevenementen

De sportevenementen waar het in dit project om gaat hebben betrekking op eenmalige of eenmaal per jaar te houden evenementen waarvoor bestuurders van steden de faciliteiten en investeringen aanbieden om ze in hun stad te houden. Dit is een andere categorie dan die van de competitiewedstrijden in de eredivisie van het voetbal waarvoor in veel steden speciale stadions gebouwd zijn en van gemeentewege het verkeer geregeld en de orde bewaard wordt. Bij de voetbalcompetitie is juist sprake van een geregeld optredend effect van wedstrijden plus het feit dat de bevolking van een stad zich met een bepaalde club kan identificeren. Dat is veel minder het geval bij de eenmalige of eenmaal per jaar optredende sportevenementen. Vanuit de stuwcrachten achter het Olympisch Plan wordt benadrukt dat het organiseren van eenmalige evenementen zoals wereldkampioenschappen in verschillende takken van sport de kansen vergroot dat het IOC ooit de Olympische Spelen aan Nederland toewijst.

De organisatie van eenmalige internationale sportevenementen wordt zowel internationaal als nationaal steeds meer ingezet als middel in de competitie tussen steden om als aantrekkelijke vestigingsplaats voor ondernemers en hun ondernemingen in zicht te komen. Het effect van dergelijke evenementen zou in principe eenvoudig gemeten kunnen worden door na te gaan of zich na een evenement meer ondernemers in een plaats vestigen dan daarvoor of de organiserende stad meer toeristisch verkeer weet te genereren of anderszins interesse van buiten in de stad weet te creëren (en om te zetten in handel). Verder worden er ook meer maatschappelijke effecten aan toegekend, zoals stedelijke, regionale, provinciale of nationale trots, cohesie, revitalisering van buurten alsmede een impuls aan het sportieve klimaat in de stad (groei sportdeelname, bloei verenigingen etc.). Zowel deze effecten, als de wijze waarop deze en andere vermeende effecten worden ingezet in politieke besluitvormingsprocessen rond het aantrekken van en investeren in dergelijke sportevenementen, zullen onderwerp zijn van studie.

Gaat het in project 1 over het bestuderen van de internationale literatuur hierover, in dit project willen wij zelf proberen op basis van empirisch onderzoek meer zekerheid te verwerven over de sociaal-maatschappelijke werking van eenmalige, dan wel eenmaal per jaar optredende grote sportevenementen, zoals de start van grote wielerrondes of het organiseren van een wereldkampioenschap in een kleinere tak van sport. Verder zullen we bezien welke empirische steun te vinden is voor het idee van Elias en Dunning (2007), dat het bijwonen van grote spannende (sport)evenementen een individueel revitaliserende werking heeft. Voor de nadere uitwerking zal contact worden gezocht tot de 'WESP' (Werkgroep Evaluatie Sport evenementen), waar het MI overigens ook in participeert (en die zich concentreert op economische evaluaties).

Project 3. De sociaal-maatschappelijke betekenis van sport op het internet

Via het internet is een virtuele wereld ontstaan waarvan de samenhang en betekenis voor het dagelijkse leven een enorm nieuw terrein van onderzoek vormt. Deze virtuele wereld strekt zich ook, misschien zelfs wel bij uitstek, uit op sportgebied. Studenten (en Joran van der Sloot) verdienen hun dagelijks brood met pokerwedstrijden via internet, men kan er ook bridgen en andere spelen doen. Dan is er ook het hele terrein van de internetspelen en wedstrijden, en het heel andere terrein van de sportsimulatie waarbij de spelers via de computer fysiek actief wedstrijden tegen elkaar kunnen doen. Maar naast dit scala van activiteiten bestaat er ook nog een enorm gebied van het internet waar mensen elkaar ontmoeten in verband met sport, erover discussiëren, activiteiten en groepen organiseren en elkaar diensten en goederen aanbieden. Hier ziet men duidelijk relatie- en gemeenschapsvorming en de ontwikkeling van de eigen identiteit in relatie met die van anderen door de associatie met beroemde teams en sportsterren.

Gezien de snelle opmars van *social media* en wijze waarop sportaanbieders (merken als Asics en Nike, maar ook BVO's, sportbonden, organisaties als de UEFA en de FIFA, alsmede media-bedrijven) internet gebruiken om sporters aan zich te binden, verdient de sociale betekenis van dit scala van sport- en spelachtige activiteiten dringend nader onderzoek. Dit onderzoek geldt daarbij als een aanvulling op het vele onderzoek dat de afgelopen jaren heeft plaatsgevonden onder en in sportverenigingen.

We kunnen niet anders dan dit project beginnen met; a) een *state of the art* studie naar de manieren waarop in het internationaal sociaal-wetenschappelijk onderzoek sport op het internet behandeld is (zie ook deelproject 1). Het eerste doel van b) empirisch onderzoek op dit gebied dient vervolgens een inventarisatie te zijn wat zich op het internet allemaal in verband met sport voordoet. Daarnaast stellen wij voor c) dieper onderzoek te doen naar de sociaal-maatschappelijke betekenis van de relatie- en gemeenschapsvorming via de sport op het internet. Wij zullen daarbij nagaan om hoeveel mensen het gaat, wat hun sociale kenmerken zijn en wat het contact op internet op sportgebied verder met hen doet. Wellicht moeten we ons beperken tot onderzoek naar groepsvorming van supporters via het internet en/of naar informele sportgroepjes, maar dat hangt mede af van wat wij uit onze verkenning in de 'state of the art' leren.

Gezien de omvang die sport op het internet heeft aangenomen moet dit project gezien worden als het begin van een meerjarige betrokkenheid van het Mulier Instituut bij sport op het internet.

Project 4. (Wedstrijd-)sport in school- en bedrijfsverband

Dit project kan als een belangrijke *spin-off* beschouwd worden van het project 'Topsport: nationale trots en uitstraling'. De redenering bij het topsport en trots project was dat topsporters optreden als representanten van de nationale staat en dat hun prestaties in internationaal verband van belang kunnen zijn voor de burgers van die staat. Op dezelfde wijze zou men kunnen stellen dat school- en bedrijfsteams en afzonderlijke atleten als representanten van een school beschouwd worden en dat hun prestaties in toernooien en competities met andere scholen van belang kunnen zijn voor de medeleerlingen van een school. Hetzelfde geldt voor een andere, doch in zekere zin vergelijkbare setting als het onderwijs, namelijk de arbeidsorganisatie: bedrijven die topsporters in dienst nemen, die bedrijventeams kennen en/of die aan bedrijfscompetities deelnemen.

Met dit project wordt een principiële nieuwe richting gezocht voor het onderwijs in de lichamelijke opvoeding aan het middelbaar onderwijs. Na een periode dat de autoriteiten op het gebied van de lichamelijke opvoeding wantrouwig of zelfs vijandig tegenover sport stonden is sedert enkele decennia sprake van een toenadering. Maar bij deze toenadering wordt sterke nadruk op de competitieve kant van de sport vermeden. In dit onderzoek willen wij nagaan wat voor uitwerking competitieve sport in school- en bedrijfsverband heeft op anderen die in deze organisaties actief zijn (scholieren, medewerkers) en hoe deze vorm van sport verbonden wordt met andere doelstellingen van de organisatie (in het onderwijs de leerprestaties en de doelen rond lichamelijke opvoeding, in de arbeid het personeelsbeleid en bijv. het relatiebeheer).

Dit project is mede geïnspireerd door het opvallende verschil tussen de VS en Nederland wat betreft de organisatie van de wedstrijdsport voor jongeren, alsmede de snelle opmars van bedrijfssport en van bedrijfscompetities (zoals bij hardlopen, roeien, zeilen). In de VS vindt sport vooral in schoolverband plaats, in Nederland in verenigingsverband (Stokvis 2009). Alhoewel over de werking van de wedstrijdsport op scholen in de VS verschillend gedacht wordt en er regelmatig misstanden naar voren komen, hellen de meeste deskundigen toch wel over naar het idee dat de wedstrijdsport bijdraagt tot het idee van de school als een gemeenschap waar men trots is bij te behoren. Daardoor zou zelfs het aantal drop outs verminderen (McNeal 1995). In het geval van bedrijfswedstrijdsport zouden onderlinge contacten en *company-pride* versterkt kunnen worden.

Literatuurverwijzingen

Bottenburg, M. (2008). Topsport. In: K. Breedveld, C. Kamphuis & A. Tiessen-Raaphorst, *Rapportage Sport 2008*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)/W.J.H. Mulier Instituut.

Breedveld, K., Molleman, G., Smits, F. & Reijgersberg, N. (2010). *Kennisagenda Sport 2011-2016*, 's-Hertogenbosch/Den Haag: W.J.H. Mulier Instituut/ZonMw.

Coalter, F. (2001). *Realising the potential of cultural services. The case of sport*, Londen: LGA.

Elias, N & Dunning, E. (2007). *Sport en Spanning. De zoektocht naar sensatie in de vrije tijd*, Amsterdam: Bert Bakker.

McNeal, R. (1995). Extracurricular activities and high-school dropouts. *In Sociology of Education*, 68 (1), pp. 62-80.

NOC*NSF (2009). *Expertrapport Nederlandse sport naar Olympisch niveau. Een nadere uitwerking van het sportgedeelte van het Olympisch Plan 2028*, Deventer: ...daM uitgeverij.

NOC*NSF (2009). *Olympisch plan 2028. Heel Nederland naar Olympisch niveau. Plan van aanpak op hoofdlijnen*, Arnhem: NOC*NSF.

Stokvis, R. (2008). Sport als substituuut voor religie in Nederland? In *Leidschrift* 23 (3), pp. 119-133.

Stokvis, R. (2009). Sport en middelbaar onderwijs in de VS en Nederland. In *Sociologische Gids*, 5 (4), pp. 484-501.

B1.8 ‘Topsportloopbanen: van start tot ster’

Auteurs: Maarten van Bottenburg, Agnes Elling

Inleiding

De topsport zit gevangen in een zichzelf versterkende dynamiek. De internationale concurrentie stuwt het prestatiepeil omhoog, zodat er steeds meer trainingsarbeid nodig is om hetzelfde niveau te halen. Waar topsport in het verleden door sommigen er nog als een soort nevenactiviteit werd bijgedaan, verlangt het vandaag de dag een zeer toegewijde levensstijl, waarmee op steeds jongere leeftijd moet worden begonnen (Bottenburg, 2009; Luijt, Reijgersberg, & Elling, 2009). Door het toenemende sportieve, economische en politieke belang dat aan topsportprestaties wordt toegekend, zijn sportorganisaties en overheden bovendien geneigd hierin steeds meer te investeren, met een verdere opwaartse druk op de prestatiespiraal tot gevolg (Bosscher, Bingham, Shibli, Bottenburg, & Knop, 2007).

Nederland zet hoog in op deze internationale medaillewedloop. Het Olympisch Plan 2028 spreekt de ambitie uit om in de topsport tot de tien beste landen ter wereld te behoren. Het kabinet heeft steun aan deze ambitie toegezegd, omdat hiervan positieve effecten worden verwacht op Neerlands' nationale trots en internationaal prestige. Om deze ambitie te realiseren groeit de druk op sportorganisaties en rijksoverheid om de topsportinvesteringen te verhogen, de voorzieningen voor topsporters te verruimen, prioriteit te leggen bij specifieke sporten en topsporters, en – meer in het algemeen – een prestatiemoraal te bevorderen.

Als gevolg van dit beleid krijgt het topsportregime een intensiever karakter en een grotere schaal. Van topsporters wordt steeds meer en op steeds jongere leeftijd verwacht dat zij fulltime met topsport bezig zijn en hiervoor andere zaken opofferen. Ex-topsporters ondervinden langduriger en nadrukkelijker de betekenissen en gevolgen van hun eerdere sportfocus. En een toenemend aantal trainers, begeleiders, partners, ouders, vrienden en andere indirect betrokkenen krijgt te maken met de dynamiek en eisen van de topsport.

Inmiddels omvat de topsport vele duizenden betrokkenen. Het totaal aantal topsporters met een door NOC*NSF verleende topsportstatus bestrijkt ongeveer 900 personen. Het totaal aantal ‘beroepstopsporters’ in Nederland – volgens een ruime definitie inclusief betaald amateurvoetballers – werd in 2009 geschat op zo'n 4.600 (Hover, Reijgersberg, & Bottenburg, 2009). Daarnaast is er een onbekend aantal (jeugdige) sporters met eveneens een sterke focus op topsport en een daaraan gekoppelde persoonlijke topsportidentiteit en leefstijl. Zo blijkt een groot deel van jonge talenten met een regionale status die speciaal LOOT onderwijs volgen, zichzelf te identificeren als ‘topsporter’ (Luijt et al., 2009; Reijgersberg, Elling, & Hoekman, 2009). Zij worden omringd door een groeiend aantal personen dat de identificatie met het zich ontwikkelende topsport‘regime’ versterkt, zoals trainers, medesporters en vaak ook ouders en partners.

Probleemstelling

Deze ontwikkeling roept vele vragen op:

- over de achterliggende dynamiek en gevolgen van de vervroeging van de topsportloopbaan;

- over de druk op talenten en topsporters om zich volledig aan de sport te wijden en de prestaties neer te leggen die hun omgeving van hen vraagt;
- over de ontwikkeling van de beroepsidentiteit en statuspositie van de topsporter en het rolmodel dat zij krijgen opgelegd;
- over de rol, positie, invloed en beleving van de vele belanghebbenden en betrokkenen rondom jeugdige talenten en volwassen topsporters;
- over de achtergrond, aard, rationaliteit en (bedoelde en onbedoelde) gevolgen van de gestelde top tien-ambitie;
- en over nut, noodzaak en effectiviteit van het gevoerde sportbeleid en de bredere maatschappelijke betekenis hiervan.

Met deze vragen als uitgangspunt richt het deelprogramma ‘Topsportloopbanen: van start tot ster’ zich op de gevolgen van het uitbreidende en aantrekkende topsportregime. Het richt zich op het totale veld van de topsport, met de topsporters en de sociale wereld om hen heen als centraal aandachtspunt.

Als zodanig bouwt het deelprogramma voort op een lange onderzoekstraditie, zodat het Mulier Instituut (en vanzelfsprekend de universiteiten die het instituut vormen) haar informatie en kennis over de sociaal-wetenschappelijke vraagstukken van de topsport verder kan uitbreiden en verdiepen. Deze onderzoekstraditie voert terug tot een eerste verkenning van het topsportklimaat vijftien jaar geleden, vanuit één van de voorgangers van het Mulier Instituut (Bottenburg, Rossum, & Staveren, 1995). Deze verkenning leidde in 1998 tot de eerste topsportklimaatmeting, die zich richtte op topsporters, trainers en topsportcoördinatoren (Bottenburg, 2000). Later is dit onderzoek twee maal (2002 en 2008) herhaald (Bottenburg, Roques, & Smit, 2003; Bottenburg, 2009) en uitgebreid met studies naar andere betrokken doelgroepen, zoals talenten en oud-topsporters (Elling, 2009; Luijt et al., 2009; Reijgersberg et al., 2009). Ook heeft de onderzoekstraditie op topsportgebied geleid tot internationale vergelijkingen (het zogenoemde SPLISS-onderzoek; (Bosscher et al., 2007; Bosscher, Knop, Bottenburg, & Shibli, 2006) en kritische analyses van de onderliggende beleidsuitgangspunten (Hilvoorde, Elling, & Stokvis, 2009).

Vanuit het perspectief van de hele topsportloopbaan (vanaf de start van de topsportloopbaan tot na het beëindigen van de topsportcarrière) wil dit deelprogramma op deze informatie en kennis voortbouwen en deze verder uitbreiden. Enerzijds worden reeds geplande onderzoeksprojecten aan dit deelprogramma gekoppeld, waaronder de 3-meting van het topsportklimaat en de herhaling van de internationale benchmark (in 2011-2012) waarvoor in lijn met eerder gemaakte afspraken een afzonderlijke projectsubsidie zal worden aangevraagd. Anderzijds wil dit deelprogramma de aandacht voor topsporters met een A- en B-status verrijken en verdiepen met aanvullend en nieuw onderzoek naar talenten, sportsterren, gehandicapte topsporters, oud-topsporters – en zo mogelijk – trainers en ouders/partners van topsporters, zodat een completer beeld van de werking en impact van topsport wordt opgebouwd. In aanvulling op de herhaling van het topsportklimaatonderzoek (3-meting) en de internationale topsportbenchmark (SPLISS-2) valt dit deelprogramma daarom uiteen in vier samenhangende projecten. In elk van deze deelprojecten staat een verschillende groep of fase van de topsportloopbaan centraal.

Deelproject 1. Talenten: uitbreiding van het topsportregime naar jongere leeftijden

Om de top tien-ambitie te realiseren, krijgen met name talentherkenning en talentontwikkeling steeds meer aandacht. Een centrale gedachte achter dit beleid is dat vroegtijdige selectie en begeleiding de kans op later succes kan vergroten. Dit is niet onproblematisch omdat er nog vele vragen bestaan over de effectiviteit en effecten van talentherkenning en talentontwikkeling. Hoe voorspelbaar is later succes? Wat zijn de gevolgen van vroegtijdige specialisatie? Wie krijgt wanneer en waarom het label topsporter en wat zijn daarvan de gevolgen voor de verdere persoonlijke en sportieve ontwikkeling? Hoe wordt omgegaan met kinderen die niet als zodanig worden geëtiketteerd? Wat zijn de gevolgen van een premature ‘deselectie’? Hoe ver werkt het topsportregime door in het dagelijks leven van jonge talenten? In hoeverre wijkt hun persoonlijke ontwikkeling af van kinderen met andere talenten? In hoeverre zijn de antwoorden op voorgaande vragen sporttakspecifiek? Zijn er vergelijkingen te trekken met talentherkenning en talentontwikkeling in andere sferen, zoals muziek en dans, en wat valt hieruit te leren?

Hoewel er internationaal al veel onderzoek is gedaan naar talentherkenning en talentontwikkeling (zie bijv. Baker, 2003; Bloom, 1985; Côté, Baker, & Abernethy, 2007; Ericsson, Krampe, & Tesch-Römer, 1993; Strachan, Côté, & Deakin, 2009), zijn de genoemde vragen nog maar in een beginstadium van beantwoording. Bovendien komen uit de groeiende wetenschappelijke literatuur en toenemende beleidsaandacht op het gebied van talentherkenning en talentontwikkeling vele nieuwe vragen op. Zo nemen sportbonden het zogeheten *Long Term Athlete Development-Model* als uitgangspunt van hun talentontwikkelingsbeleid, ondanks zijn ietwat obscure wetenschappelijke herkomst (Rossum, 2007). En zo worden de *10-year rule* (er zijn tien jaren van hoog trainingsniveau nodig om de top te halen), de *Power Law of Practice* (na een eerste fase van snelle vooruitgang buigt de leercurve af), en de *Theory of Deliberate Practice* (om een hoog niveau van expertise te bereiken is een doordachte training nodig met een omvang van ongeveer 10.000 uur die veel aandacht en inspanning vraagt, niet altijd intrinsiek gemotiveerd is, en geen onmiddellijke sociale en financiële opbrengsten oplevert) aangehaald als richtsnoer voor talentontwikkeling in de sport, zonder de specificiteit en contextualiteit van deze ‘regels’ te problematiseren (Martindale, Collins, & Daubney, 2005). Ook is slechts in beperkte mate nagegaan in hoeverre de sport van theorievorming over talentontwikkeling in andere sectoren kan leren (zoals HRM in bedrijven) en, omgekeerd, wat andere sectoren kunnen leren van ervaringen met talentontwikkeling in de sport.

Deelproject 2. Onbekende en bekende topsporters: beroepsidentiteit, statuspositie en rolmodel

Terwijl het merendeel van de Nederlanders ‘topsporter’ als een ‘echt beroep’ ziet, is het – behalve ‘beroepsvoetballer’ – niet opgenomen in de beroepsprestige-onderzoeken en ervaren topsporters zelf evenmin een volwaardige erkenning van hun sportbeoefening als ‘beroep’ (Bottenburg, 2009). Veelal bestaan er bepaalde spanningsvelden tussen de persoonlijke ervaringen, visies en ambities van topsporters en de verwachtingen vanuit hun ‘interne’ en ‘externe’ omgeving en een al dan niet formeel toegekende statusidentiteit van ‘topsporter’ (Fraser-Thomas, Côté, & Deakin, 2008; Gruppe 1998; Wylleman & Lavallee, 2004). Daarnaast zijn er contradicties met de door de (sport)media en het publiek geconstrueerde sociale statusidentiteit van topsporter. Van alle topsporters in Nederland – zelfs van degenen met een erkende (beroeps)status – heeft een relatief beperkt deel ook een aan hun topsporteridentiteit ontleende status als (inter)nationale ‘beroemdheid’ of ‘bekende Nederlander’ (celebrity, vgl. Andrews & Jackson, 2001; Kurzman, et al, 2007; Vande Berg, 1998).

Topsporters gaan op verschillende manieren om met de hiermee gepaarde gaande veranderingen, zoals de omgang met en verwachtingen van sponsors, journalisten en publiek, uitnodigingen voor naamsverbinding en deelname aan evenementen en organisaties, et cetera. Zo werd darter 'Barney' (Raymond van Barneveld) eind jaren negentig door de media geconstrueerd tot nationale held, en volgde hij na Michael Jordan als meest genoemde sportheld onder jongeren (Elling, 2002). Naast pop- en soapsterren blijken topsporters belangrijke idolen voor jongeren, onbekende 'naasten' waarmee ze zichzelf identificeren op basis van prestaties, leefstijl en sociale achtergronden (Tolleneer, 1983; Weiss, 1996). Niet alle topsporters voelen zich even senang in hun verwachte publieke rol als entertainer of met de aan hen toegeschreven maatschappelijke verantwoordelijkheid als rolmodel. Niet alleen de topsporters zelf maar ook hun trainers en soms partner en/of ouders krijgen te maken met afgeleide vormen van deze (publieke) topsporteridentiteiten (Lally & Kerr, 2008; McKenzie, 1999).

Hoewel de groep van sportsterren continu in de media-aandacht is, is betrekkelijk weinig kennis over deze groep voorhanden die de 'fan-literatuur' en 'showbusiness-roddels' overstijgt. Welke categorale sociale identiteit is/wordt voor topsporters ontwikkeld en wat betekent dit voor de status en leefstijl van topsporters? Hoe beleven deze topsporters hun rolmodel en eventuele sterrenstatus, welke druk brengt dit met zich mee en hoe gaan zij om met de afbreukrisico's waarmee zij continu te maken hebben? Hoe gaan topsporters om met verschillende identiteiten waarmee zij worden geconfronteerd vanuit de interne wereld van de topsport (trainers, medesporters, sportorganisaties, sponsors) en de externe betrokkenen (ouders, vrienden, opleiding, werkgever, media, publiek)? In hoeverre en op welke wijze trachten sportsterren de beeldvorming in de media te beïnvloeden? In hoeverre hebben zij het gevoel hierop greep te hebben en in hoeverre wordt hun zelfbeeld door deze beeldvorming beïnvloed? Wat betekent het voor hen om als rolmodel gezien te worden en hoe staan zij tegenover de toenemende druk om zich als zodanig in alle aspecten van hun persoonlijk leven 'voorbeeldig' te gedragen?

Deelproject 3. Gehandicaptentopsporters: uitbreiding en toepassing van het topsportregime

De eisen die de topsport stelt verschillen sterk per sport. Dit lijkt met name afhankelijk van de omvang van de beoefening en het publiek, de mate van commercialisering en internationale concurrentie, en de opname in het Olympisch programma van de betreffende sport. Door de eisen die het topsportbeleid stelt en het prestige dat is verbonden met topsport, wordt het topsportregime van de meest geprofessionaliseerde sporten steeds vaker als uitgangspunt genomen voor de gehanteerde eisen in minder geprofessionaliseerde sporten. De gehandicaptentopsport is in dit opzicht een interessante casus, omdat diverse dilemma's en problemen van de topsportontwikkeling en topsportbeleidsontwikkeling hierin op een scherpe manier naar voren komen.

Ten eerste is het opvallend dat de verbetering van het prestatieniveau in de Nederlandse valide topsport in de afgelopen twintig jaar is samengegaan met een continue neergaande prestatiecurve in de gehandicaptentopsport sinds 1976. Dit leidt echter niet of nauwelijks tot discussies, hoewel de uitgesproken top tien-ambitie ook van toepassing is verklaard voor de gehandicaptentopsport. Deze situatie zorgt, ten tweede, voor interessante discussies in het streven van NOC*NSF en de sportbonden om meer prioriteiten te leggen in het topsportbeleid, met een scheve verdeling van middelen over de diverse takken van sport op basis van hun bijdrage aan de top tien-ambitie. De vraag hierbij is welke consequenties dit streven heeft voor

de gehandicaptentopsport, hoe die consequenties worden gelegitimeerd en bediscussieerd, en welke opvattingen, belangen en machtsverhoudingen daarachter schuil gaan. Ten derde is het interessant om vanuit een historisch-sociologisch perspectief te onderzoeken op welke wijze en in welke mate het topsportregime dat in de valide sport tot ontwikkeling is gekomen, is uitgebreid tot de gehandicaptentopsport en welke discussies, knelpunten en dilemma's deze ontwikkeling met zich heeft meegebracht. Ten vierde dringt de vraag zich op in hoeverre en in welke disciplines de topsport door gehandicapten als een primaire (en fulltime te beoefenen) activiteit wordt beschouwd en hoe gehandicapte topsporters deze ontwikkeling ervaren en hiermee omgaan.

Uitbreidingen

De genoemde drie projecten worden in het kader van dit deelprogramma vanuit een overkoepelende en samenhangende thematisering en problematisering uitgevoerd, zoals in het voorafgaande beschreven. Daarnaast zal in dit deelprogramma financiële ruimte worden geschapen voor het ontwikkelen van onderzoeksvorstellen gericht op het verwerven van aanvullende middelen uit de tweede geldstroom (NWO-aanvragen) en om onderzoeksmiddelen voor fundamenteel onderzoek op dit terrein te matchen met nieuw opdrachtonderzoek, zoals naar talentontwikkeling en oud-topsporters.

B1.9 Sporteconomie

Auteur: Ruud Koning

Het economische belang van sport, hoewel moeilijk precies te becijferen, is groot. Policy Research Corporation schat de productiewaarde van sport in Nederland op circa 8,6 miljard euro, dat is ongeveer 1,5 procent van het bruto nationaal product in Nederland (2007). Die waarde van sport omvat niet eens het plezier dat mensen beleven aan het bijwonen van evenementen en het kijken naar wedstrijden (passieve sportconsumptie). Naast het belang van sport als onderdeel van het economische verkeer, kan aan de andere kant economie als gedragswetenschap ook helpen om gedrag van actoren in de sport beter te begrijpen en te verklaren. In het onderstaande stellen we twee onderzoeklijnen voor, die belangrijke lacune's in de huidige kennis opvullen.

Economie, sport, en de regio

Gezien de interesse van steden, provincies en nationale overheden om sportevenementen te organiseren, wekt het weinig verbazing dat evaluatie van dergelijke evenementen steeds belangrijker is geworden. De meeste van die evaluatiestudies analyseren het effect van een evenement op de organiserende stad of de organiserende regio. Voor veel kleinere evenementen is het echter relevanter onderscheid te maken tussen de organiserende stad, de regio er om heen, en de rest van Nederland (of de wereld). Keuze van het juiste aggregatieniveau voor een evaluatiestudie is belangrijk, en niet altijd zonder consequenties. Naast eenmalige evenementen, hebben ook structurele sportvoorzieningen een effect op een regio of stad. Daarbij kan gedacht worden aan een schaatsbaan, of een professionele voetbalclub. In hoeverre scoren gemeenten met dergelijke faciliteiten beter op variabelen als economische groei en werkgelegenheid dan gemeenten die dergelijke faciliteiten niet hebben?

In dit onderzoek wordt samenwerking gezocht met het Centrum voor Onderzoek van de Economie van Lagere Overheden aan de Rijksuniversiteit Groningen. Het ligt voor de hand ook informatie uit het DSO hierbij te betrekken.

Internationaliserende sport

Sport internationaliseert in toenemende mate, en sportonderzoek ook. Deze internationalisering treedt niet alleen op in de breedtesport (vakantiegangers nemen hun hardloospullen mee, breedtesportevenementen richten zich soms ook expliciet op buitenlandse deelnemers) maar met name ook in de (professionele) topsport. Hoewel internationalisering van topsport niet nieuw is (de eerste Nederlandse profvoetballers waren professional in het buitenland toen die status in Nederland nog niet bestond), zijn er maar weinig studies die expliciet de gevolgen van internationalisering op sport onderzoeken. Dit voorstel is een aanzet om te voorzien in die leemte, waarbij we ons met name richten op professionele topsport.

Internationalisering vindt plaats langs verschillende kanalen:

1. Regelgeving die sport definieert is internationaal. Aan de andere kant bepalen internationale organisaties als de EU in toenemende mate de restricties waarbinnen sport moet plaatsvinden.

2. De arbeidsmarkt voor atleten (voetballers, wielrenners, maar ook schaatsers) is internationaal. Sterker nog, regels die de internationale mobiliteit voor EU-atleten beperken zijn sinds het ‘Bosman-arrest’ strijdig met het recht op vrij verkeer van arbeid. Ook de markt voor begeleidende staf, coaches, et cetera is internationaal. Dat laatste is niet nieuw: het fenomeen ‘buitenlandse coaches’ bestaat al erg lang.
3. Internationale competities als de Champions League zijn, in elk geval in financieel-economisch opzicht, belangrijker geworden als bron van inkomsten voor deelnemende teams.
4. Uitzendrechten voor televisie en internet worden internationaal verhandeld, waarbij het niet meer vanzelfsprekend is dat zendgemachtigden in het thuisland ook uitzendrechten weten te verwerven van sportevenementen in dat thuisland.

Aandachtspunt 1 raakt aan de vraag ‘wat is sport, en op welke markt wordt het geproduceerd?’, het tweede aandachtspunt relateert aan productiefactoren terwijl de laatste twee aandachtspunten meer met de vraag naar (passieve) sportbeoefening te maken hebben.

De huidige mate van internationalisering roept meteen de vraag op, in hoeverre passieve sportconsumptie afhangt van welke atleten de sport produceren. Fort (2005) onderscheidt vier schaarse goederen die door sport worden geproduceerd:

1. atletische prestatie;
2. absolute en relatieve competitie;
3. communaliteit;
4. winnen.

Buitenlandse talenten kunnen een team helpen meer te winnen, maar de communaliteit zal afnemen. Zeker in eerste instantie zijn buitenlandse spelers relatief onbekend bij het grote publiek. Gezien de mate waarin bijvoorbeeld Nederlandse voetbalclubs buitenlandse spelers opstellen, lijkt het Nederlandse publiek winnen te prefereren boven communaliteit, in elk geval voor zover dat laatste individuele spelers betreft. Deze hypothese moet verder worden uitgewerkt en getoetst. Naast analyse van ‘harde’ gegevens als kijkcijfers en bezoekersaantallen, wordt hier ook gekeken naar ‘zachtere’ gegevens als identificatie met een team of met een atleet. Empirisch kunnen we aansluiten bij bestaand onderzoek in de economie naar het bestaan van een ‘home bias’: goederen worden beter gewaardeerd door consumenten als ze uit het thuisland komen. Bestaat deze ‘home bias’ in sport, en zo ja, welke factoren bepalen die voorkeur?

Een tweede deelproject is onderzoek naar de relatie tussen internationalisering en prestaties van vertegenwoordigende elftallen. We kunnen hier voortbouwen op het werk van Alvarez, Forrest, Sanz en Tena, die laten zien dat een toename van het aantal buitenlandse spelers in een basketbalcompetitie leidt tot verbetering van de prestaties van het nationale team. Thuisspelers leren van buitenlanders. Hun onderzoek beperkt zich echter tot basketbal, en verwaarloost de rol van coaches. De beleidsimplicaties van dit onderzoek zijn belangrijk: moeten nationale bonden toevloed van buitenlands talent omarmen, of juist met scepsis bekijken? Het onderzoek is gerelateerd aan bestaande literatuur (bijvoorbeeld Van Bottenburg en Janssens) waarin wordt onderzocht in hoeverre heterogeniteit binnen een team is gerelateerd aan prestaties. Hier wordt gekozen voor de specifieke focus op de relatie tussen nationale diversiteit in teams en de prestaties van nationale vertegenwoordigende teams. Uiteraard kan het effect van internationalisering afhangen van het niveau waarop de sport zich bevindt. Allicht is

internationalisering een manier om als sport snel op een hoger plan te komen.

Padafhankelijkheid speelt een belangrijke rol in dit project: als een competitie van hoog niveau is, trekt dat feit alleen al talent aan, en daarmee blijft die competitie op hoog niveau. Ook schaalvoordelen kunnen bestaande krachtsverhoudingen versterken.

Bovenstaande projecten worden deels uitgevoerd door medewerkers van en studenten aan de Faculteit Economie en Bedrijfskunde van de Rijksuniversiteit Groningen, deels in samenwerking met het Mulier Instituut (bijvoorbeeld de genoemde kwalitatieve onderzoeken) en met andere onderzoekers in het meerjarenprogramma. Onderzoeksresultaten worden enerzijds gepresenteerd tijdens congressen en lezingen, en gepubliceerd in internationale wetenschappelijke tijdschriften.

Bijlage II: Publicatielijst

Boeken/rapporten/artikelen van medewerkers van het Mulier Instituut en gelieerde onderzoekers per jaar, stand van zaken en verwachtingen per 30 augustus 2010²³

2007

- Bottenburg, M. van (2007). 'Om de sport verenigd: instituties in de sportwereld'. In: J.W. Duyvendak & M. Otto (red.), *Sociale kaart van Nederland. Over maatschappelijke instituties*. Amsterdam: Boom, pp. 225-239.
- Bottenburg, M. van (2007). De relatieve autonomie van de sport. Kanttekeningen bij de commercialisering van de sport. *Vrijtijdstudies*, 25 (1), pp. 17-30.
- Bottenburg, M. van (2007). Serie columns 'De markt op!', *Sport, Bestuur & Management*.
- Breedveld, K. (2007). 'Kiezen voor sport en bewegen in een veld voor verleidingen'. In: M. ter Haar, N. Hagedoorn en T. Rutten (2007). *Maatschappelijke waarde van sport en bewegen*, Bennekom: Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen (NISB).
- Claringbould, I., Knoppers, A. (2007). Finding a 'Normal' Woman: Selection Processes for Board Membership. *Sex Roles*, 56, pp. 495-507.
- Delnoij, M., Lucassen, J., Bottenburg, M. van, Schendel, M. van, Kalmthout, J. van & Jong, M. de (2007). *De Nationale Fitnessmonitor. Methodiekontwikkeling voor longitudinaal onderzoek*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Elling, A. (2007). Van buitenspel naar sport? Sportparticipatie van (allochtone) kinderen. *De wereld van het jonge kind*, 34/juni, pp. 320-323.
- Frelie, M., Nuijten, S. & Breedveld, K. (2007). *Meedoen allochtone jeugd door sport. Stand van zaken per 1 juni 2007*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Frelie, M. & Breedveld, K. (2007). *Stand van zaken per 24 september 2007. Meedoen allochtone jeugd door sport*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Heuvel, M. van den, Sterkenburg, J. van & Bottenburg, M. van (2007). *Olympisch Plan 2028. Uitwerking van de bouwsteen sportwaarden*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Heuvel, M. van den (2007). *Evaluatie en monitoring VWS-nota Tijd voor Sport. Instrumentontwikkeling en plan van aanpak 2006-2010*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Hilvoorde, I. van (2007). 'Sporhelden gevraagd voor onze nationale trots'. Column op *Nieuwsbrief Sport Knowhow XL*, 18 december 2007.
- Hoekman, R., Meulen, R. van der, Lucassen, J., Elling, A. & Breedveld, K. (2007). *Sporters in beeld. Sportersmonitor 2005-2006*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Kalmthout, J. van & J. Lucassen (2007). *Verenigingsmonitor 2006. De stand van zaken in de sportvereniging*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

²³ Niet in overzicht opgenomen: scripties van studenten die door MI-medewerkers werden begeleid; congres-papers; bijdragen in de populaire media (dag- en weekbladen).

- Kemper, F. Sport en sociale cohesie. Worden de ambities gestaafd? *Sport & Strategie*, 1 (2), p. 37.
- Koning, R., & Albert, J. (eds.) (2007). *Statistical Thinking in Sports*, London: CRC Press.
- Lucassen, J., Bottenburg, M. van & Hoeke, J. van (2007). *Sneller hoger sterker beter. Kwaliteitsmanagement in de sport*, Nieuwegein/ 's-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Lucassen, J., m.m.v. Kalmthout, J. van, Hoekman, R., Fortuin, B. & Pels, L. (2007). *Kwaliteitsmanagement in de sport. Onderzoeksprojecten 2002-2006*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Lucassen, J. (2007). 'Sport quality in a diversifying market for active participation in sport: provision of fitness centers and voluntary sport clubs compared'. In: H. D. Horch e.a. (red) *Qualitätsmanagement im Sport*. Köln: Deutsche Sporthochschule.
- Mossel, G. van & Stegeman, H. (2007). De samenwerking binnen de vaksectie en de kwaliteit van de lessen. *Lichamelijke Opvoeding*, 95, 9, 12-15.
- Nuijten, S., Schendel, M. van & Janssens, J. (2007). *Jaarboek Sport - beleid en onderzoek, editie 2006/2007*, Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Poel, H. van der, 'Verbeter de regie op sportvoorzieningen', in *Sport & Strategie*, editie 1, jaargang 1, oktober 2007.
- Stokvis, R. (2007). 'Mannelijkheid en lichaamsvoeding', in: *Sociologie*, nr. 1, jaargang 3, 2007, Amsterdam/Meppel: Uitgeverij Boom.
- Verweel, P. (2007). 'Sport en sociale cohesie', in: *Tijdschrift voor Humanistiek*, nummer 30, jaargang 8, pp. 13-18.
- Verweel, P., (2007). 'Wie vervult de sportwens van allochtone meisjes en vrouwen?', in: *Maatschappelijke waarde van sporten beweging*, bundel ter gelegenheid van het afscheid van André van Schaveren, directeur NISB, pp. 44-53., Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Verweel, P., (2007). *Respect in en door sport*, (Oratie te Utrecht), Amsterdam: ASWP uitgevers.
- Verweel, P., (2007). 'Sport en sociale cohesie' in: M. Evenblij, *Respect!*, Amsterdam.

2008

- Boessenkool, J. Eekeren, F. van & Lucassen, J. (2008). 'Moderniseren en professionaliseren van sportverenigingen: diversiteit als uitgangspunt!' *Nieuwsbrief Sport Knowhow XL*
<http://www.sportknowhowxl.nl/files/ArtikelProfSportverenigingen.pdf>.
- Bosscher, V. de, Bingham, J. Shibli, S. Bottenburg, M. van & Knop, P. de (2008). *The global sporting arms race: an international comparative study on sports policy factors leading to international sporting success*. Oxford: Meyer & Meyer.
- Bottenburg, M. van (2008). Hunkerend naar erkenning. *Sport & Strategie* (2)2, p. 32.
- Bottenburg, M. van (2008). De internationale medaillewedloop. *Sport & Strategie*, (2)1, pp. 40-41.
- Bottenburg, M. van (2008). 'De behoefte aan lichtere gemeenschappen'. *Visie- en ontwikkelingsgids Vereniging Sport en Gemeenten*. Oosterbeek: VSG, pp. 7-8.

- Breedveld, K., Dool, R. van den, Kamphuis, C. & Tiessen-Raaphorst, A. (2008). Nederland sportland van de toekomst? Rapportage sport 2008: groeispurt sportdeelname. *Sport & Strategie*, 2 (6), p. 41.
- Breedveld, K., Jong, M. de & Stuij, M. (2008). *Monitor/evaluatie sportbeleid ministerie van VWS. Tussenrapportage 2008*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Breedveld, K., Kamphuis, C. & Tiessen-Raaphorst, A. (red.) (2008). *Rapportage Sport 2008*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau /W.J.H. Mulier Instituut.
- Claringbould, I. (2008). 'Mind the Gap!' *Nieuwsbrief Sport Knowhow XL*, 23 juni 2008, Verkregen op 24 april 2009 van: <http://www.sportknowhowxl.nl>.
- Claringbould, I. (2008). *Mind the Gap: The Layered Reconstruction of Gender in Sport Related Organizations*, Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Claringbould, I. (2008). Mind the Gap: Vanzelfsprekende verschillen tussen mannen en vrouwen in sportorganisaties. *Sport & Strategie*, 2 (4), p. 45.
- Elling, A. (2008). 'No shame to lose'. *Nieuwsbrief Sport Knowhow XL*, 2(6), 7 februari 2008, Verkregen op 24 april 2009 van: <http://www.sportknowhowxl.nl>.
- Elling, A. (2008). 'Olympisch succes vrouwen is waarschijnlijk toeval'. *de Volkskrant*, Forum, 28 augustus 2008, p.10.
- Elling, A. & Sterkenburg, J. van (2008). Respect: ethnic bonding and distinction in team sports careers. *European Journal of Sport Sociology*, 5(2), pp. 153-167.
- Frelier, M. & Breedveld, K. (2008). *Meedoen Allochtone Jeugd door Sport: tussenmeting 2008*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Frelier, M. (2008). Meisjes hoeven geen spieren, *Vrijtijdsstudies*, 3 (26), pp. 68-71.
- Groot-Nuijten, S. de (2008). Grenzen verleggen en investeren in de toekomst. Innovaties in de sport. *Sport & Strategie*, 2 (1), pp. 37-38.
- Groot-Nuijten, S. de, Luijt, R., Joosten, C., Schendel, M. van & Janssens, J. (2008). *Jaarboek Sport - beleid en onderzoek, editie 2007/2008*, Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Heuvel, M. van den (2008). 'Ruimte om te dromen. Bespreking van Schetsboek, ruimte voor Olympische plannen'. In: *Sport & Strategie*, jrg. 2, editie 3.
- Heuvel, M. van den & Sterkenburg J. van (2008). *De ondernemende overheid in de sport. Publiek ondernemerschap en new public management in de lokale sportsector*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Heuvel, M. van den & Schendel, M. van (2008). *Startrapportage monitoring en evaluatie van Tijd voor Sport, Samen voor Sport en de Kracht van Sport*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Hilvoorde, I. van (2008). Fitness: the early (Dutch) roots of a modern industry. *The International Journal of the History of Sport*, 25(10), pp. 1306-1325.
- Hilvoorde, I. van (2008). 'Grenzen aan het dopingbeleid?', *Nieuwsbrief Sport Knowhow XL*, 23 september 2008. Verkregen op 24 april 2009 van: <http://www.sportknowhowxl.nl>.
- Hilvoorde, I. van & Stokvis, R. (2008). *Fitter, harder & mooier. De onweersaanbare opkomst van de fitnesscultuur*. Amsterdam/Antwerpen: Arbeidspers/Het Sporthuis.
- Hoekman, R. en K. Breedveld (2008). Bewegen en sporters. In: V. Hildebrandt, WTM Ooijendijk en M. Hopman-Rock, *Trendrapport Bewegen en Gezondheid 2006/7*, pp.129-148. Leiden: TNO.

- Hoekman, R. (2008). 'Het MI-ruimte-instrument als basis voor lokaal accommodatiebeleid'. *Nieuwsbrief SportKnowhow XL*, 1 april 2008, Verkregen op 8 mei 2009 van: <http://www.sportknowhow.nl>.
- Hoekman, R., Kemper, F. & Frelief, M. (2008). *Sport en integratie: vanzelfsprekend maar niet vanzelf. Verdiepingstudie meedoen allochtone jeugd door sport*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Hoekman, R. & Stegeman, H. (2008). "Nederland is ambitieuzer dan België". Bijzonder hoogleraar Paul de Knop pleit voor wetenschappelijke totaalopleiding voor sport. *Sport & Strategie*, 2 (2), pp. 37-38.
- Janssens, J. (2008). Goochelen met cijfers, bespreking onderzoek kosten sportinfrastructuur. *Sport & Strategie*, 2 (1), p. 39.
- Kalmthout, J. van & Lucassen, J. (2008). *Verenigingsmonitor 2007. De stand van zaken bij sportverenigingen in het perspectief van modernisering*, Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Koning, R. (2008). 'Doping uitroeien? Dat kan, want atleten zijn ook economen!', *Nieuwsbrief Sport Knowhow XL*, <http://www.sportknowhow.nl>.
- Koning, R. (2008). Thuisvoordeel en statistiek, *Euclides*, 83(4), pp. 226-228.
- Koning, R., Sierksma, G. (2008). Sport, Statistiek en OR, *STAtOR*, 9(2), pp. 3.
- Koning, R. (2008). Oost, West, thuis best?, *STAtOR*, 9(2), pp. 12-15.
- Koning, R., Post-season Play and League Design in Dutch Soccer. In: P. Rodriguez, S. Kesenne, & J. Garcia (2008). *Governance and Competition in Professional Sports Leagues*, Gijon: Ediciones de la Universidad de Oviedo, pp. 191-215.
- Lucassen, J. (2008). Fitnessbranche uitgegroeid tot volwassen bedrijfstak. *Sport & Strategie*, 2 (2), pp. 39-40.
- Lucassen, J. (2008). Verenigingsmonitor onderstreept evolutie sportclubs. *Sport, Bestuur & Management*, 11 (4), p. 32.
- Lucassen, J. & Breedveld, K. (2008). Sportmarkt biedt kansen en noopt tot actie. *Sport, Bestuur & Management*, 11 (1), pp. 28-29.
- Lucassen, J. & Schendel, M. van m.m.v. Breedveld, K., Kalmthout, J. van & Jong, M. de (2008). *De fitnessbranche in beeld 2008. Resultaten van de Nationale Fitnessmonitor*, Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Luijt, R. (2008). Hoe lossen sportbonden en -verenigingen hun kaderprobleem op. *Sport, Bestuur & Management*, 11 (3), pp. 28-29.
- Luijt, R. (2008). Meer Philip Cocu's: strategie is de belangrijkste factor voor topsportsucces. *Sport & Strategie*, 2 (4), 43-44.
- Luijt, R. (2008). Nationale trots als politiek instrument. Onderzoek registreert piekje tijdens EK voetbal. *Sport & Strategie*, 2 (5), pp. 35-36.
- Scheerder, J., Bottenburg, M. van & Pauwels, G. (2008). 'Trends in de sport: de opkomst van lichte sportgemeenschappen. Reële bedreiging voor de sportclubs?', *Sport West*, 142, pp. 31-35.
- Scheerder, J., Bottenburg, M. & Pauwels, G. (2008). 'De opkomst van lichte sportgemeenschappen. Nieuwe organisatievormen in de sport als uitdaging voor sportaanbieders', *Vlaams Tijdschrift voor Sportbeheer*, 206, pp. 27-33.
- Stokvis, R. (2008). 'Sport als substituuat voor religie in Nederland?' *Leidschrift*, *Historisch tijdschrift*, 23(3), pp. 119 – 133.
- Stokvis, R. & Hilvoorde, I. van (2008). Fitness als lichaamsvoefening. *Sport & Strategie*, 2(1), pp. 38-39.

- Westerhof, W., Felkers, I., Elling, A. & Luijt, R. (2008). *Club zoekt kleur! Leidraad voor de introductie van projecten Meedoen allochtone jeugd door sport bij sportverenigingen*. Bennekom: Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen (NISB).

2009

- Bosscher, V. de, Knop, P. de, Bottenburg, M. van, Shibli, S. & Bingham, J. (2009). Explaining international sporting success: 'An international comparison of elite sport systems and policies in six countries'. *Sport Management Review*, 12 (3), pp. 113-136.
- Bosscher, V. de, Knop, P. de & Bottenburg, M. van (2009). 'An analysis of homogeneity and heterogeneity of elite sport systems in six nations'. *International journal of Sports Marketing and Sponsorship*, 10 (2), pp. 111-131.
- Bottenburg, M. van (2009). 'Dat de beste moge winnen! Sport en meritocratie'. *Idee. Tijdschrift van het Kenniscentrum D66*, 30 (5), pp. 26-29.
- Bottenburg, M. van, m.m.v. Elling, A., Hoekman, R. & Dool, R. van den (2009). *Op jacht naar goud. Het topsportklimaat in Nederland, 1998-2008*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Bottenburg, M. van & Heilbron, J. (2009). Dans la cage. Genèse et dynamique des 'combat ultimes'. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 179, pp. 32-45.
- Bottenburg, M. van & Hover, P. (2009). *Evenementenlopers in beeld. Onderzoek naar de succesfactoren van loopevenementen op grond van de motivatie, beleving en waardering van de deelnemers*, Utrecht/'s-Hertogenbosch: Universiteit Utrecht/ W.J.H. Mulier Instituut.
- Breedveld, K. (2009). 'Het 18de Sociaal en Cultureel Rapport (boekbespreking)'. In: *Vrijetijdstudies* 27/1: 53-54.
- Breedveld, K. & Groot-Nuijten, S. de (2009). Congres toont horzelfunctie sportsociologie. Discussies over een veranderende sportpraktijk, *Sport & Strategie*, 3 (5), p. 27.
- Breedveld, K. & Tiessen-Raaphorst, A. (2009). *Sporten gemeten. Methodologische aspecten van het onderzoek naar sportdeelname*. Den Haag/'s-Hertogenbosch: Sociaal en Cultureel Planbureau/W.J.H. Mulier Instituut.
- Dool, R. van den, Elling, A. & Hoekman, R. (2009). *SportersMonitor 2008. Een beschrijving van actuele sportissues*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Elling, A. (2009). 'Sportkeuzes van kinderen: een kwestie van willen, kunnen of mogen. De bepalende invloed van klasse, opleiding, sekse en etniciteit'. In: M. Bultynk (red.) *360°participatie* (pp. 143-152). Brussel: Demos vzw.
- Elling, A. (2009). Alles voor de sport!?! Column in *Sport KnowhowXL* 3/29, 1 september 2009.
- Elling, A. (2009). 'Afscheid nemen van topsport'. In M. van Bottenburg (red.) (2009) *Op jacht naar goud. Het topsportklimaat in Nederland 1998-2008* (pp. 101-108). Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Elling, A. & Dool, R. van den, (2009). Bevolking nog ambivalent over olympische ambities. *Sport & Strategie*, 3 (4), p. 27.
- Elling, A. & Janssens, J. (2009). 'Sexuality as a structural principle in sport participation: negotiating sports spaces'. *International Review for the Sociology of Sport*, 44 (1), pp. 71-86.

- Elling, A. & Janssens, J. (2009). 'Negotiating Sporting and Sexual Identities' (pp.1-29). on line on <http://www.revue-quasimodo.org>. Sports et Homosexualités 2009.
- Elling, A., Jong, M. de, Breedveld, K., Groot-Nuijten, S. de & Rootert, R. (2009). *Jaarboek Sport, beleid en onderzoek editie 2008/2009*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Elling, A. & Luijt, R. (2009). 'Different Shades of Orange? Media Representations of Dutch Women Medallists'. In P. Markula (ed.), *Olympic Women and the Media: International Perspectives* (pp. 132-149), Houndmills: Macmillan.
- Groot-Nuijten, S. de (2009). Laat ouders en kinderen meedenken over inrichting wijken. *Sport & Strategie*, 3 (8), p. 27.
- Groot-Nuijten, S. de & Breedveld, K. (2009). Sfeer en entourage bepalend voor succes loopevenementen. *Sport & Strategie*, 3 (7), p. 27.
- Heuvel, M. van den (2009). 'Nieuwe ruimte in een sportieve stad: van restcategorie naar aanjager van stedelijke kwaliteit'. In: *Rooilijn, themanummer Sport & Stad* 42 (7). Universiteit van Amsterdam.
- Heuvel, M. van den & Hoekman, R. (2009). 'Zonder sport geen leefbaarheid, het toegenomen belang van sport in de stedelijke vernieuwing'. *Sport & Strategie* 2/1, pp. 46-47.
- Hilvoorde, I. van (2009). 'De sprong naar 2028. Meerwaarde en risico's van een lange aanloop'. *Sport & Strategie* 3/5, pp. 10-11.
- Hoekman, R. & Dool, R. van den (2009). *Sportdeelname in grote steden: een wereld van verschil?*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Hoekman, R & Poel, H. van der (2009). 'Sport: speelbal voor ruimtelijke ordening'. In: *Rooilijn* 42/2, pp. 458-465.
- Kalmthout, J. van, Jong, M. de & Lucassen, J. (2009). *Verenigingsmonitor 2008. De stand van zaken bij sportverenigingen*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Kalmthout, J. van & Veldhoven, N. van (2009). 'Sportverenigingen op zoek naar maatschappelijke rol'. *Sport, Bestuur & Management* 12/3, pp. 26-29.
- Kamphuis, C., Dool, R. van den, Tiessen-Raaphorst, A. & Breedveld, K. (2009). 'Trends in sportdeelname in Nederland over de periode 1979-2007'. In: J. Westermann (red.), *Sport & Geneeskunde. The Flemish/ Dutch journal of sports medicine and sports science* 5, pp. 13-19. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Koning, R. (2009). 'Sport en de kredietcrisis'. *Nieuwsbrief Sport Knowhow XL*. www.sportknowhowxl.nl/index.php?pageid=detail&catid=alleen-op-de-wereld&cntid=2934.
- Koning, R. & Velzen, B. van (2009). 'Betting Exchanges: The Future of Sports Betting?' *International Journal of Sports Finance* 4/1, pp. 42-62.
- Koning, R. (2009). 'Sport and measurement of competition'. *De Economist* 157/2, pp. 229-249.
- Koning, R. (2009). 'Een prikkelend antidopingvoorstel voor de wielersport'. *Me Judice*. 11 juli 2009.
- Koning, R. (2009). 'Met data naar het doel'. *Sportgericht* 63/6, pp. 36-39.
- Lucassen, J. & Roest, J.W. van der (2009). *Inzetten op klantenbehoud loont! Onderzoek Nationale Fitnessmonitor naar retentiebeleid bij fitnesscentra*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.

- Luijt, R., Reijgersberg, N. & Elling, A. (2009). *Alles voor de sport!?* (Gestopte) *Topsporttalenten en hun ouders over investeringen, opbrengsten en offers*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Mossel, G. van, Stuij, M. & Wisse E. (2009). 'Het onderzoek School, Bewegen en Sport'. *Lichamelijke opvoeding* 17, pp. 11-15.
- Mulier Instituut, W.J.H. (2009). *ISSA 2009. Sport: Passion, Practice & Profit. Book of Abstracts*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Reijgersberg, N., Elling, A. & Hoekman, R. (2009). *Topsportklimaat in Den Haag. Onderzoek naar het gebruik van en tevredenheid over ondersteuningsmogelijkheden voor topsporters in regio Den Haag*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Scheerder, J. & Bottenburg, M. van (2009). 'Global running: evolutie van de loopsport vanuit een internationaal perspectief'. In: J. Scheerder & F. Boen (red.). *Vlaanderen loopt. Sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de loopsportmarkt*. Gent: Academia Press, pp. 43-78.
- Scheerder, J., Bottenburg, M. van & Pauwels, G. (2009). 'Traditionele sportclubs versus lichte sportgemeenschappen: de loopsport in vergelijking met andere populaire sporten'. In: J. Scheerder & F. Boen (red.). *Vlaanderen loopt. Sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de loopsportmarkt*. Gent: Academia Press, pp. 313-338.
- Stokvis, R. (2009). 'Social functions of high school athletics in the United States. A historical and comparative analysis'. *Sport in Society* 12/9, pp. 1236-1249.
- Stokvis, R. (2009). 'Sport en middelbaar onderwijs in de VS en Nederland'. *Sociologie* 5/4, pp. 484-501.
- Stuij, M. (2009). 'School, Bewegen en Sport: de uitvoering. Verslag vanuit het perspectief van de onderzoeker'. *Lichamelijke opvoeding* 17, pp. 36-39.
- Vermeulen, J. & Verweel, P. (2009). 'Participation in sport: bonding and bridging as identity work'. *Sport in Society* 12/9, pp. 1206-1219.
- Verweel, P. (2009). 'Rationalisering brengt de sport niet verder'. *Nieuwsbrief Sport KnowhowXL*. www.sportknowhowxl.nl/index.php?pageid=detail&caid=SportverenigingEnPassie&cni_d=4256.

2010, Verschenen publicaties

- Bottenburg, M. van (2010). 'Beyond Diffusion. Sport and its remaking in cross-cultural contexts'. *Journal of Sport History*, 37 (1), pp. 41-53.
- Bottenburg, M. van & Heilbron, J. (2010). 'Informalization or de-sportization of fighting contests? A rejoinder to Raúl Sánchez García and Dominic Malcolm'. *International Review for the Sociology of Sport* first published on August 12, 2010 as doi:10.1177/1012690210378272.
- Bottenburg, M. van, Hover, P. & Scheerder, J. (2010). *Don't miss the next boat. Chances and challenges of the second wave of running for European Athletics' member federations*. Utrecht University School of Governance.
- Bottenburg, M. van & Salome, L. (2010). 'The indoorisation of outdoor sports: an exploration of the rise of lifestyle sports in artificial settings'. *Leisure studies*, 29 (2), pp. 143-160.
- Breedveld, K. (2010). Money, money, money: hoe het geld de bal doet rondgaan en vice versa. In: C. van den Brink & E. Wieldraaijer (red.). *Kop of munt. Geldstromen in de sport*, Deventer: ...daM uitgeverij.

- Breedveld, K. m.m.v. Dool, R. van den (2010). Sportdeelname: de balans van de jaren nul. *Sport & Strategie*, 4 (1), p. 33.
- Breedveld, K., Molleman, G., Smits, F. & Reijgersberg, N. (2010). *Kennisagenda Sport 2011-2016*, 's-Hertogenbosch/Den Haag: W.J.H. Mulier Instituut/ZonMw.
- Breedveld, K., Smits, F., Reijgersberg, N. & Molleman, G. (2010). 'Doeners, geen denkers. Waarom de sport meer moet investeren in zijn kennisinfrastructuur'. *Sport KnowhowXL*. www.sportknowhowxl.nl/index.php?pageid=detail&catid=OpenPodium&cntid=4942.
- Claringbould, I. (2010). 'He.. een teamleidster bij het jongensvoetbal'. *Sport KnowhowXL*, februari 2010.
- Elling, A. (2010). *Niet-sporters: achtergronden en opvattingen. Aanvullende rapportage SportersMonitor 2008*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Frelier, M. & Breedveld, K. (2010). *Meedoen alle jeugd door Sport. 2-meting 2009*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Hilvoorde, I. van, Elling, A. & Stokvis, R. (2010). 'How to Influence National Pride? The Olympic Medal Index as a Unifying Narrative'. *International Review for the Sociology of Sport*, 45 (1), pp. 87-102.
- Hoekman, R. & Dool, R. van den (2010). *Sportdeelname in grote steden: een wereld van verschil? Een beschrijving van de sportdeelname in Almere, Amsterdam, Den Haag, Eindhoven, Rotterdam en Utrecht van 2006 tot 2008*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Hover, P. & Heuvel, M. van den (2010). Sportevenementen op waarde geschat. *Sport & Strategie*, 4 (6), p. 27.
- Hover, P., Romijn, D. & Breedveld, K. *Sportdeelname in cross nationaal perspectief. Benchmark sportdeelname op basis van de Eurobarometer 2010 en het International Social Survey Programme 2007*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Kalmthout, J. van & Jong, M. de (2010). *Verenigingsmonitor 2009 Basis*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Kalmthout, J. van, Hoekman, R., Hover, P. & Breedveld, K. (2010). *Tussen veerkracht en vrees. De impact van de recessie op de georganiseerde sport*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Kemper, F. (red.) (2010). *Samenspel. Studies over etniciteit, integratie en sport*, Bennekom: Nederlands Instituut voor Sport en Beweging (NISB)/W.J.H. Mulier Instituut.
- Kemper, F. & Verweel P. (2010). Sport verbindt; de evidentie neemt toe. *Sport & Strategie*, 4 (2), p. 31.
- Lucassen, J. (2010). 'Verenigingscultuur in sport meer waard dan stapel gouden medailles'. *Nieuwsbrief SportKnowhowXL* www.sportknowhowxl.nl/index.php?pageid=detail&catid=SportverenigingEnPassie&cntid=4510.
- Koning, R. (2010). Voetbal als bedrijfstak. *Justitiële Verkenningen*, (1), pp. 28-40.
- Koning, R. (2010). Wat kan de reguliere economie van de sporteconomie leren? *Economisch Statistische Berichten* (4588), p. 416.
- Salome, L. (2010). Constructing authenticity in contemporary consumer culture: The case of lifestyle sports. *European Journal for Sport and Society* 7(1).
- Scheerder, J. & Bottenburg, M. van (2010). 'Sport light. De opkomst van lichte organisaties in de sport'. In: Bart Pattyn en Bart Raymaekers, *In gesprek met morgen*.

XXI Lessen voor de eenentwintigste eeuw. Leuven: Universitaire Pers Leuven, pp. 89-120.

- Stokvis, R (2010). *De sportwereld. Een sociologische inleiding*. Nieuwegein: Arko Sports Media)

2010, in voorbereiding

- Beth, J., Heijden, A. von & Lucassen, J. *Outcome monitoring Impuls brede scholen, sport en cultuur?* (werktitel).
- Bottenburg, M. van *Tweedeling door marktafhankelijkheid* (titel onderzoek).
- Bottenburg, M. van, Salome, L. e.a. *Nieuwe commerciële actoren?* (titel onderzoek).
- Breedveld, K. (2010). Sportaanbieders in de levensloop (concept titel). In: J. de Haan en A. Tiessen-Raaphorst (red.), *Rapportage Sport 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Claringbould, I. e.a. *De betrokkenheid van volwassenen bij jongeren in verenigingssport: ervaringen en perspectieven van jongeren en volwassenen*.
- Dortants, M. (primary author) (2010). *Disciplining as an instrument of diversity management in boxing: Practices of inclusion and exclusion* (voorlopige titel).
- Elling, A. (2010, in druk). *Buitengewoon grensoverschrijdend. Sportervaringen van transseksuele mannen en vrouwen*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Elling, A., Dool, R. van den, Hilvoorde, I. & Stokvis, R. *Verbindend oranje? Topsport, nationale trots en verbondenheid* (werktitel).
- Elling, A., Gijsbers, M. & Reijgersberg, N. (2010, in wording). *Sociaal welbevinden van (ex)sporttalenten* (werktitel).
- Elling, A. & Kemper, F. (red.) (2010). *Niet-sporters: weerstanden en beletsels* (werktitel). Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Elling, A. & Maasen, C. (2010, in druk). 'Sport is goed voor een ander. Een onderzoek naar de sportattitudes en belemmeringen van niet-sportende 50-64 jarigen'. *Vrijtijdstudies*.
- Cevaal, A., Romijn, D. e.a. *Beleving playgroundgebruikers* (werktitel).
- Groot-Nuijten, S. de, Jong, M. de e.a. *Jaarboek Sport, beleid en onderzoek editie 2009/2010*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Heuvel, M. van den, Hoekman, R. & Poel, H. van der (red.). *Sport in de stad* (werktitel), Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Hoekman, R. en R. van den Dool (2010). Bewegen in Nederland: het belang van sport. In: *Trendrapport Bewegen en Gezondheid 2008/2009*, pp. 109-123. Leiden: TNO.
- Hoekman, R. e.a. *Eindmeting Meedoen* (kwantitatief onderzoek).
- Hoekman, R. e.a. *Kwalitatief onderzoek Meedoen*.
- Hoekman, R., Knol, F. & Poel, H. van der. 'Ruimte en accommodaties voor sport'. In: J. de Haan en A. Tiessen-Raaphorst (red.), *Rapportage Sport 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hover, P., Jong, M. de & Breedveld, K. *Beelden van sporten*.
- Koning, R. & Amelink, R. (2010). *Medium-term mortality of Dutch professional soccer players*.
- Lucassen, J. (2010). Jeugdsport in de levensloop (concept titel). In: J. de Haan en A. Tiessen-Raaphorst (red.), *Rapportage Sport 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Lucassen, J. & e.a. *Bewegingsonderwijs versus verenigingssport* (titel onderzoek).
- Lucassen, J. & e.a. *De sportvereniging: tussen traditie en transitie* (werktitel). (boekvorm?).
- Lucassen, J. & e.a. *Sporten op de grens, over leefstijlsporten*: (werktitel).
- Mossel, G. van e.a. School, Bewegen en Sport. *Onderzoek naar relaties tussen de school(omgeving) en het beweeg- en sportgedrag van leerlingen*. (Mulier Fonds).
- Mulier Instituut, W.J.H. *Dag van het sportonderzoek. Book of Abstracts*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Stuij, M. 'Habitvorming op het gebied van lichaamsbeweging. Over sociale differentiatie bij Amsterdamse basisschoolleerlingen in het aanleren van beweeggedrag'. (ingediend bij *Sociologie*, januari 2010).
- Stuij, M. 'Explaining trends in body weight: Offer's rational and myopic choice vs. Elias' theory of civilizing processes'. (ingediend bij *Social History of Medicine*, 1^e revisie in mei 2010).
- Stuij, M. 'Mackenbach J.P. Ziekte in Nederland. Gezondheid tussen politiek en biologie' (boekbespreking) (ingediend bij *TSG* in juni 2010).
- Stuij, M. 'The increase in body weight is a social and historical phenomenon'. (werktitel, artikel in voorbereiding).
- Stuij, M. & Stokvis, R. *Lichaamsoefening en zelfdiscipline* (werktitel/ titel onderzoek). (Mulier Fonds?).
- Verweel, P. e.a. (2010 (waarschijnlijk oktober/november)). *De alledaagse kracht van sporten*. Amsterdam. SWP.
- Wisse, E. (2010). 'The sportization of capoeira' (concept artikel) 's-Hertogenbosch: W.J.H Mulier Instituut.

2011, in voorbereiding

- Bosscher, V. de & Bottenburg, M. van (2011). 'Elite for all, all for elite? An assessment of the impact of sport development on elite sport success'. In: B. Houlihan & M. Green (eds.), *Handbook of sport development*. London/New York: Routledge.
- Bottenburg, M. van (2011). 'The Netherlands'. In: M. Nicholson, R. Hoye & B. Houlihan (eds.). *Participation in sport. International policy perspectives*. London / New York: Routledge. pp. 25-41.
- Bottenburg, M. van & Bosscher, V. de (2011). 'An assessment of the impact of sport development on sport participation'. In: B. Houlihan & M. Green (eds.), *Handbook of Sport Development*. London: Routledge.
- Breedveld, e.a. *Beleidsdoorlichting VWS? (Monitoring en evaluatie VWS-beleid)*.
- Breedveld, K., Bottenburg, M. van e.a. *Afsluitende overkoepelende bundel meerjarenprogramma 2007 -2010*.
- Breedveld, K. and A. Tiessen-Raaphorst. Sportpolicy in the Netherlands. In: C. Sobry: *The sports bible*. Lille: Université de Lille.
- Claringbould, I. 'Paradoxical practices of gender in sport -related organizations'(ingediend bij *Journal of Sport Management*)
- Claringbould, I. 'Ervaringen van jongeren in verenigingssporten met....' (mogelijk worden het ervaringen met trainen, presteren, winnen, vriendschappen sluiten, pesten).
- Dortants, M. (primary author) (2010-2011). "Everyone can become a 'real' boxer in thisd Gym!Negotiating identities in boxing" (voorlopige titel).

- Dortants, M. (eerste auteur) (2010-2011). “Als we samen maar een balletje kunnen blijven gooien”. Diversiteitsmanagement in zwemmen in relatie tot herbezinning op wie ze zijn (werktitel).
- Elling, A. e.a. *Unifying orange: does national sporting pride has no gender or ethnicity?* (werktitel).
- Hoekman, R., J. Scheerder en K. Breedveld (2011). Special issue sportparticipation. *In: European Journal for Sport and Society* (volume 11).
- Hoekman, R., K. Breedveld and D. Romijn (2011). Sportparticipation in the Netherlands. In: R. Hoekman, J. Scheerder en K. Breedveld (2011). Special issue sportparticipation. *European Journal of Sport and Society* (volume 11). In: *European Journal for Sport and Society* (volume xx).
- Salome, L. *The Indoorization of Outdoor Sports*. Dissertatie.
- Verlaat, M. van't (2010). *Marktgerichte sportbonden: een paradox? Onderzoek naar de achtergronden en gevolgen van de toepassing van een marktbenadering door Nederlandse sportbonden*. USBO/Fontys. Dissertatie (beoogde promotiedatum: 5 november 2010).